IVSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent in Publicis malis.

Vltima editio, caſtigata.

ANTVERPIÆ,
Ex OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
M. D. XCIX.
Cum Priuilegiis Cæſareo & Regio.

PRO CONSTANTIA MEA PRÆSCRIPTIO.

QVOD in iteratâ hac editione, iterùm te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etſi non præter opinionem. Iudicia enim iſta præuidi antè, imò prædixi. Negant ſatis piè hoc argumentum à me tractatum: negant locis aliquot ſatis verè. Parum piè ideò: quia Philoſophum egiſſe tantùm videor, inquiunt, nec inſperſiſſe quæ potui & debui è libris ſacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis ſimplex meum & ſine fuco reſponſum. Nam quòd apertam pietatem ante omnia requirunt, amo: hoc tantùm moneo, vt oculos priùs ſeriò intendant in finem meum & ſcopum. Si mihi Theologum agere propoſitum, aberraui: ſi Philoſophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è puriſſimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo teſtor & reſpondeo, non aliam me viam ſalutis noſſe, quàm hanc quæ per vnum illum & directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre cenſeam, imò adiumenti. Auguſtini conſilium eſſe ſcio, quæ à Philoſophis ſcripta ſunt colligere, & in vſum noſtrum vindicare, poſſeſſoribus illis iniuſtis erepta. Hoc ſequi volui: &

peccaui? Peccaſſem, fateor, ſi purum hunc & myſticum religionis noſtræ liquorem corrupiſſem veteri aliquâ & olenti fæce. At contrà inſtiti: & ſordentem per ſe, parumq́; mundam doctrinam, depurgare atque illuſtrare aggreſſus ſum nouo iſto Sole. Cui bono autem id non bonum ſit? In pugnâ, equitum aut ſtatarij militis præcipuam operam eſſe ſcimus: ſpernis ideò ſagittarios & funditores? In domo exſtruendâ architecti maximam laudem & vſum: tolléſne operas igitur & adminiſtros? Idem hîc cenſe. diuinæ illæ litteræ veri roboris, veræ virtutis & conſtantiæ, ſolidæ effectrices: nec tamen humanam prorſus Sapientiam ſperne. eam dico quæ non ſe effert, ſed ſeruit placide & ancillatur. Lapides, cæmenta, calcem, ex veteri & diu lapſo ædificio illo Philoſophiæ comportamus: ne inuide lucellum hoc architecto, & patiare materiam hanc ſubſterni ſaltem in fundamentis. At enim ſacra illa meliora, nec verbis iis abſtinendum fuit. Meliora fateor: ſed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus arteſq́; libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non ſim ferendo? Theologis, id eſt magnis altiſq́; viris (& eximios multos hæc ætas tulit) magna iſta & alta relinquo: mea cymba leget litus. Philoſophum ego agam: ſed Chriſtianum. Nam de verbis, quid turbant? Non quo ſtilo ea ſcripta ſint, ſed quo ſenſu videant: nec an vſitatè, ſed an verè. Si enim recti ſenſus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veſte (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nempe hoc ipſum volumus,

*lumus, aiunt: & quædam à te ſcripta non ex fide. De rectâ Ratione erras, quam cum priſcis illis exaggeras nimis & attollis. Egóne? verbis fortaſſe illorum: ſenſu numquam meo. Nam ne ipſe erres, vno verbo hoc teſtor: nullam me rectam puramq́ Rationem intellegere, niſi à deo directam, niſi à fide illuſtratam. Sed quæ, malùm, illegitima iſta captio eſt, cùm genere toto ſententia bona ſit, quærere in verbi vnius aut alterius latebrâ calumniæ anſam? Ratio ipſa, & ſuis viribus, non ducit nos ad deum, non ad verum: ſed tamen vt in aquâ aut pelui defectum Solis intuemur, idq́ per Solis ipſius radios, obliquè & quodam flexu: ſic in iſtâ, res diuinas. ſed caue cenſeas aliter, quàm per deum ipſum. Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis; ſiquid nimis exacui, aut ab aliis acutum arripui: itemq́ dolorem aut affectus ſi arctè nimis coërcui: velim ab æquo lectore æquiter legi & intellegi. quam ad rem præiuimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem mens vbique bona: & ſi alibi humana hæc lingua aut calamus titubauit, ne aſperè quæſo nimis luam. Sum enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore: quiq́ factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis. Nec ſæculum hoc ſatis mihi placet, (audebo dicere) quo nullum vmquam feracius religionum fuit, ſterilius pietatis. Quæ contentiones vbique? quæ rixæ? & cùm omnia fecerint, cùm cælum & terram ſubtilis ingenij alâ peruolârint; quid aliud, quàm, cum Ariſtophanæo Socrate, * ἀεροβατοῦσι? Habes, mi Lector, breuem præ-*

* per aërē incedunt?

ſcriptio-

ſcriptionem noſtram: quæ tamen æquo tibi nimia, ſatis vel iniquo. Te cum cura moneo hortorq́ue, ne auocent & auertant animum à germano Philoſophiæ ſtudio noui Domitiani iſti: qui non eam ſolùm (facultas modò & vires ſint) ſed in exſilium pellant omnes bonas artes. Priſcos illos potiùs patres vide, Græcos Latinóſque. denſo agmine à nobis omnes ſtant, & modeſtum Philoſophiæ ſtudium non ferunt in Chriſtiano ſolùm, ſed inculcant & ſuadent. quorum auctoritatis ſcuto, ſatis me putem ſine aliâ vllâ ratione contra gigantes iſtos tectum. Nam Philoſophiam cur vberiùs verbis laudem? Fruſtrà. quia vt montium altitudo procul non appâret, ſed cùm acceſſeris: non item huius ſplendor, niſi cùm pernôris. Pernoſci autem ſine Chriſtianâ veraq́ue religione non poteſt. quam prælucentem ſi tollis: fateor ecce & clamo, ludibrium illa, vanitas, delirium eſt. Benè Tertullianus: Cui veritas cognita, ſine deo? cui deus, ſine Chriſto? *In quâ ſententiâ finio, & ſeriò conquieſco. Velim tu mecum.*

NOBI-

NOBILIBVS ET MAGNIFICIS CONSVLIBVS ET SENATVI POPVLOQVE ANTVERPIENSI

IVSTVS LIPSIVS
dedico conſecroque.

LIBROS iſtos, quos de Conſtantiâ in mediis patriæ meæ turbis conſtanter ſcripſi & perſcripſi: eos vobis dare dedicare mihi viſum, vrbis magnæ magni Senatores. Splendor veſter me impulit, prudentia, virtus. humanitas etiam illa, quam coràm ſum expertus, propria vobis in bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro ingrato erit munus. quod per ſe haut

magnum,

magnum, pondus ab animo meo accipiet: quia dedi quod, hoc quidem tempore, optimum maximúmque habui in omni meo litterario cenſu. Denique nouitas etiam forſan aliqua illud commendauerit: quoniam, niſi fallor, interclusſam diu & ſpinis obſitam hanc Sapientiæ viam, ſternere & munire aggredimur primi. quæ illa profectò eſt, quæ cum diuinis litteris coniuncta, poſsit ducere ad Tranquillitatem & Quietem. Mihi certè animus gratificandi vobis, iuuandi alios, non defuit. ſi vires: tam æquum eſt æquos vos aduerſum me eſſe, quàm ego aduerſus magnum illum deum ſum: quem ſcio non vni omnia dediſſe. Valete.

A D

AD LECTOREM, DE CONSILIO MEO SCRIPTIONIS ET FINE.

NIHIL *me fugit, Lector, in nouo hoc ſcribendi genere, noua mihi iudicia parata & cenſuras. ſiue illorum, quos percutiet inopinata hæc Sapientiæ profeſſio ab eo, quem amœnioribus tantùm litteris cenſebant operatum: ſiue aliorum, quibus vileſcet & pro leui erit, quidquid in hoc ſtudio aut ſtadio ſudabitur poſt antiquos. Quibus vtriſque vt breuiter reſpondeam, meâ intereſt, imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuerſiſſimis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac, quòd in aliena ſtudia actionéſque vltrò inquirendum ſibi cenſeant: illâ, quòd inquirant tamen parum intentè aut diligenter. Vt enim ipſe iis me indicem; numquam ita colles illi fontéſque Muſarum totum me ceperunt, vt non oculos identidem mentémque reflexerim ad ſeueriorem iſtam Diuam. Philoſophiam dico. cuius ſtudia iam tum à puero ita mihi placuêre, vt peccare iuuenili quodam ardore viderer, & fræno atque inhibitione fuerim coërcendus. Sciunt præceptores mei, qui in Vbiis: excuſſos mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & ſcripta etiam Commentarióſque ereptos, quos laborioſè confeceram ex omni interpretum claſſe. Nec mutaui ſanè poſteà. & in omni hoc ſtudiorum curſu, ſi non recto rigore*

gore & lineâ, tamen flexu tetendiſſe me ſcio ad illam Sapientiæ metam. Nec ideâ viâ, quâ hic philoſophantium vulgus. qui in ſpinis argutiarum aut laqueis quæſtionum malè dediti, non aliud quàm ſubtili quodam diſceptationum filo texunt eas & retexunt. Hærent in verbis, aut captiunculis: & ætatem totam in aditu Philoſophiæ verſantur, adyta eius numquam vident. Habent eam vt oblectamentum, non vt remedium: & inſtrumentum vitæ maximè ſerium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus quærit? quis adfectus temperat?. quis timori, quis ſpei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam ſpectare hæc non arbitrantur: vt aliud aut nihil agere eos cenſeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum, ſiue iudicia, ſi vides: nihil vel in ipſo vulgo reperias, quod ad illam attinet, ſpurcius; ſtultius, quod ad iſta. Scilicet vt vinum, quo nil ſalubrius, quibuſdam in venenum eſt: ſic iſtis Philoſophia, quâ abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim ſemper auertens ab illis argutiarum ſalebris, velificationem omnem direxi ad vnum tranquillæ mentis portum. Cuius ſtudij mei primum nec fallax ſpecimen eſſe volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, meliùs & vberiùs iſta veteres. Quædam ex iſtis, fateor: abnego, quòd vniuerſa. Si de moribus aliquid adfectibúſve carptim poſt Senecam, & diuinum illum Epictetum, ſcribam: me quoque iudice, parum cordis habeam aut frontis. At ſi ea quæ ne attigerunt quidem illi, aut quiſquam (fidēter enim id adfirmem) ex antiquis: quid faſtidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quæſiui. quis ante me? Rem ſiue ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipſis (fas dicere) non ea

nobis

nobis inopia, vt cuiquam ſupplicemus. Deniq; hoc ſciant. alia pluria aliis mihi ſcripta; hunc librum præcipuè mihi: illa famæ; at hæc ſaluti. Quod olim altè & acutè quiſpiam, id hîc verâ voce proclamo: Satis mihi pauci lectores, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. *Id tantùm peto, vt quicumque hæc tangent, cognoſcendi animum adferant, & ſimul ignoſcendi. Vt ſicubi fortè lapſus ſim, præſertim cùm locos illos altiores conatus ſcandere de Prouidentiâ, Iuſtitiâ, Fato: condonent. quia nuſquam certè malitia aut pertinacia eſt, ſed humana ſaltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, vt nemo tam promptus ad monendum ſit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum ſtudium ſeriò deprecor ab eâ & deteſtor. Salue mi Lector. quod vtinam per hunc librum in parte tibi ſit.*

IANI DOVZAE NORDOVICIS

AD

IVSTVM LIPSIVM SVVM

Melos ex iambis meris, potiorem Lipſiani argumenti partem; ſummamq́ue totius operis carptim & quaſi ſaltuatim complectens.

NOVVM cui iſtud imputabimus Melos?
  Cui hoc Poëma muſteum?
Tibíne LIPSI? Ita hercle verò ſeriò:
  Tibi (inquio) tibi, ô decus
Meum, omniumq́ue MENTEM habere queîs BONAM,
  Et eſſe* CORCVLIS datum eſt.
Siniſtra ritè queîs mamilla ſubſilit,
  DEI ferens IMAGINEM.
Cape iſtud ergò Iambicum Melos tibi,
  Cape hoc Poëma muſteum:
Poëma ductu & alite vnius tuo
  Satumq́ue & editum ſimul:
Silentij eſſe quando longiùs reum
  Pudet pigetq; me tibi.
Neque vnquam id æquus ille Iuppiter ſinat,
  Vt his amoris ignibus
Ita anteuortat vlla ſegnitas mihi,
  Fidem ore LIPSIO vt datam
Reapſe fruſtrer. abſit à Fide meâ
  Modi iſtiuſce vanitas.
Abeſto, verba tertiata cuî placent,
  Referta falſimoniis.
Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet;
  Pares cui haud Leporibus
Scientiiſque; ſed Fide eſſe mutuâ
  Fauentiâque nos decet.
Et ampla Laus ſat iſta: plura qui appetit,
  Neque ille cor, neque os habet.
Tua introire Templa poſſe ſat mihi,
  BONÆQVE MENTIS Abdita
Nouè reperta noſcitare, te Duce:
  Tuique cote roboris

* *Hoc cognomento boneſtatos Romæ, qui ceteros mortales ſapientiâ præſtarent, teſtis Plin. lib. VII. cap. XXXI.*

Cor

Cor aſperare, nec periculi vllius
  Pauere magnitudinem.
O approbanda MENTIS OBSTINATIO!
  O expetenda DOGMATA!
Vt hîc ſuaue, LANGIANO IN ATRIO
  Inambulare! vt, ô, ſimul
Tuo aſſidere ab ore pendulum iuuat;
  Tuo, illiúſque quem facis
Loquentem! & hinc in HORTVLVM ſequi! ordines
  Vt è virente PERGVLA
Notare florum: & omne Stirpium genus
  Hiante obire lumine.
NOVOQVE rariora ab ORBE Semina
  Sagace nare perſequi!
Odor beate, quicquid eſt Aromatum
  Lepore prouocans tuo.
Licétne in hiſce floſculis & herbulis,
  Remiſſionis indigo,
(Vti exſoluta mens aberret à malis
  Parumper) acquieſcere?
Licet: neque iſtud (annuente hero) modò,
  Sed & replere fructibus
Sinum, manúſque vtraſque, & vngue carpere,
  Et admouere naribus.
Quid? an lubido ſerta texere eſt tibi,
  Corollulámque pactilem?
Rei huius optio ecce plena ſit tibi,
  Tuo arbitratu vt eligas,
Thyma, an roſas, amaracúmne mauelis.
  Age ecce, quantus hîc nitor?
Quis ordo? quàm omnia aptè in areas ſuas
  Locata, teſſeræ in modum?
Herínc cultum, an elegantiam priùs
  Loci ipſe mirer, ambigo.
Stupere certè vtrunque cogor intuens;
  Herilem at indolem magis,
Cui ſcatere tot faceriis datum,
  Cui hanc præire SYMBOLAM,
Et ægra corda ſoſpitare ius fuit,
  Medentibuſque pharmacis
Beare. Quæ modò ecce promus imputat
  Nouâ arte LIPSIVS tibi.
Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
  Paranda: & vnde Inertia

Sit iſta, & ægra Senſuum imbecillitas,
Habere cognitum queas.
Duplex Boni omnis ergo, ſeu Mali Caput;
OPINIO, atque MENS BONA.
POLI illa GERMEN IGNEVM, atque SPIRITV
Originem trahens ſuam.
Quid? ipſe non HOMVLLO an inſitus DEVS
Per iſtam IMAGINEM ſui?
CVPIDINVM, hancce quiſquis audit, omnium
Neceſſe victor audiat.
At altera illa pars, OPINIO puta
Imaginoſa, CORPORI
(Sata vnde) adhæret, impedita SENSIBVS,
Grauiq; fixa perpetim
Luto: cui vſque POENITENTIA it comes;
Vaga, ebrioſa, futilis.
HOMO miſelle, puluis, vmbra, ſomnium,
Quouſque fluctuabere,
OPINIONIS alligate vinculis?
Quouſque GAVDIVM, DOLOR,
METVS, CVPIDO pectus impetent tibi?
Iaces? & erigi cupis,
Supraque vulgus eleuare verticem?
Idonea ecce FEBRVA,
Quibus piatus ipſa nubila ac Notos
Superuolare poſſies:
Aueſque, quæ cor intus exedunt tibi,
Necare & ire perditum,
Quiéſne cordi, & otium domi tibi,
Procul tumultu ab hoſtico,
Vbi Actuoſus ipſo in otio eluas?
(O vnica occupatio!)
Ad HORTVLVM huncce LANGII, ánne LIPSII,
Gradum capeſſe, ſi ſapis.
Opúſne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
Cauere queîs SPEI ac METVS,
Cupidinumque ſuſtinere vim queas?
Statu in graduque fac tuo
Morêre, MENSQVE vortat ad DEVM tua,
Originem inquio ſui.
Quouſque CARNIS IMBECILLITAS tibi
Moleſta; & vmbrâ inanium
Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
Ducem ecce LIPSIVM tibi:

Eum

Eum ſequaris. At cui, inquies, bono?
Mane: in tumultu vt otium
Agas; & vnus, inter arma Publica,
Metu ſolutus ambules.
Quid eſt, quod hîc querare? FATA te trahunt,
DEIQVE PROVIDENTIA?
Sequare: Cur enim irritum ſtruas pedem
HERO rebellis, ac tibi?
Quid abnuis, miſelle? cede Tempori
DEÓQVE. REBVS OMNIBVS
VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
Repentè, at illa oritier.
NECESSITATI vt obſequare, te monent
TOT VRBIVM Cadauera,
Ferire viſa vertice antè quæ ſuo
Poli vtriuſque cardinem.
Vbi illa iam, Imperare ſueta REGIBVS,
Superba SEPTIMONTIVM?
Vbi MYCENÆ? vbi inclyta VRBS Agenoris,
CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
Minuta, magna; ſumma, & ima reſpice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ

Εἰς τὸ σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου

ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΠΣΙΟΥ,

περὶ ἀπαθείας ἤτοι καρτερείας

βιβλίον.

Λιψϊάδου σελίδας σκολιῷ φθόνος ἄμματι πήξας
Οὐκ ἄγαμαι λογίοις, εἶπεν, ἄτερ σοφίης.
Ἀλλὰ τόδ' ὀπλιδίων γλαφυρόν τε σοφόν τε πόνημα,
Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσύνης:
Κρεῖσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τεῦχος ὀδόντων
Λῆξ' ἐπεσβολίης τηκόμενος κραδίην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, οὕνεκα πάντων
Εἰσὶν παντοδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσύνῃ.
Σεῖο πόνους φιλέω Κουϊάκιε, εἰμὶ δὲ λίαν
Καὶ φιλοσκαλιγερὸς, καὶ φιλολιψιάδης.
Ἀλλὰ σοφαῖς πραπίδεσσι σέλας σέο τόσσον ἀέξον
Λίψιε, οὐκ ἀστὴρ, ἀλλά μοι ἄστερον ἐῆς.

B. Vulcanij.

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CONSTANTIA LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Præfatio, & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

ANte annos aliquot cùm Viennam Auſtriæ iter haberem, fugiens patriæ meæ turbas: deflexi, non ſine deo duce, ad * Eburonum vrbem. quæ nec longè à viâ; & in quâ amici, quos ſalutare more ſuadebat & amore. Inter eos Carolus Langius, vir (ſine fraude aut ambitione dicam) optimus doctiſſimuſque Belgarum. Qui cùm me hoſpitio excepiſſet; non omni ſolùm comitate & beniuolentiâ id temperauit, ſed eo genere ſermonum qui vtiles imò ſalutares mihi in omne æuum eſſent. Ille enim fuit, ille vir, qui oculos mihi aperiret, deterſâ vulgarium aliquot opinionum nube: ille, qui viam oſtenderet, quâ ſine ambage peruenirem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

*Leodium intellego.

C. Langij vera laus.

Humanitas eius.

Sapientia.

Edita doctrinâ ſapientum templa ſerena.

Nam cùm poſt meridiē feruido ſole (præceps enim iam menſis Iunius erat) domi eius in atrio inambularemus: quæſiuit, vt fit, blandiùs de itinere meo & eius cauſſis. Cui cùm ego de turbis Belgarum, de inſolentiâ Pręfectorum & militum, liberè & verè multa dixiſſem: addidi poſtremò, prætexi à me aliam, ſed hanc intimam eſſe diſceſſus mei cauſſam. Quis enim Langi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutiùs ferendis iis malis ſit? Iactamur iam tot annos, vt vides, bellorum ciuilium æſtu: &, vt in vndoſo mari, non vno vento agitamur turbarum ſeditionumque. Otium mihi cordi & quies? tubæ interpellant, & ſtrepitus armorum. Horti & rura? miles

Mala ciuiliū bellorum.

& ſicarius compellit in vrbem. Itaque certum mihi Langi, relictâ hâc infeſtâ & infauſtâ Belgicâ (ignoſcat mihi Genius patriæ) * γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere ——*vbi nec Pelopidarum facta neque nomen audiam.* Langius admirans & velut excitatus, Itáne tu Lipſi, inquit, abeas à nobis? A vobis, inquam, aut certè ab hac vitâ. Quod enim malorum iſtorum effugium, niſi in fugâ? Nam vt videam iſta cottidie & feram, non poſſum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suſpirauit ad hunc ſermonem Langius, &, Infirme adoleſcens, inquit, quæ hæc mollities eſt? aut quæ tua mens ſalutem quærentis in fugâ? Turbat & æſtuat patria tua, fateor: ſed quæ non hodie pars Europæ? Vt verè illud Ariſtophanæum poſſis augurari:

Terram terrâ commutare.

Supera infera reddet Iupiter alti tonans.

——* *τὰ δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει*
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

Itaque non patria fugienda, Lipſi: ſed Adfectus ſunt: & firmandus ita formanduſque hic animus, vt quies nobis in turbis ſit & pax inter media arma. Ego ſatis iuueniliter, Imò deferenda illa Langi, inquam: certè enim audita mala leuiùs ad animum accident, quàm viſa: & ſimul ponemur ipſi extra tela, quod dicitur, & pulùerem huius agonis. Homerum non audis callidè monentem,

Commune turbarum remedium, in fugâ.

* Ἐκ βελέων, μή πού τις ἐφ' ἕλκεϊ ἕλκος ἄρηται.

Extra tela, nequis vulneri vulnus addat.

CAPVT II.

Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinã. niſi ſi fortè in leui quodam & primo adfectuũ motu.

Ea opinio refutata.

LANGIVS moto leuiter capite, Audio, inquit: mallem tu Sapientiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipſi, quæ te inuoluunt, nebulæ & nubeculæ ſunt à fumo Opinionum. Itaque, vt cum Diogene dicam, * λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: radio inquam illo, qui caliginem tui capitis illuſtret. Patriam ecce deſertum is: ſed dic ſeriò, illam cùm fugies, te quoque effugies? Vide ne contrà ſit: & tecum atque in pectore iſto circumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, iactant ſe inquietè & verſant, & lectum ſubinde mutant vanâ ſpe leuamenti: in eâdem cauſſâ nos, qui terram terrâ fruſtrà muta-

Ratione, non laqueo.

Originem turbarum in nobis eſſe.

Ideò non excuti eas motu:

mutamus, ægri ſcilicet mentis. Aperire enim hoc eſt morbum, non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi. Eleganter* Romanus ſapiens: *Proprium eſt ægri nihil diu pati, & mutationibus vt remediis vti. Inde peregrinationes ſuſcipiuntur vagæ, & littora pererrantur, & modò mari ſe modò terrâ experitur præſentibus ſemper infeſta leuitas.* Itaque fugitis magis turbas quàm vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Quam procul incautam nemora inter Creſſia fixit
Paſtor agens telis:
——illa fugâ ſiluas ſaltusque peragrat
Dictæos. ——

fruſtrà: quia vt idẽ poëta addit —— *hæret lateri letalis arundo:* ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percuſſi, non id excutitis, ſed migratione transfertis. Qui crus ſibi aut brachium fregit, non currum aut equum poſcit, vt opinor, ſed chirurgum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu ſanare te poſtules & diſcurſu? Animus enim certè eſt, qui ægrotat: & omnis hæc exterior imbecillitas, deſperatio, languor, orta ab vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit princeps diuinaque pars: & eò vilitatis lapſa eſt, vt ſpontè ſeruiat ſuis ſeruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Niſi fortè regio aliqua eſt, quæ metus temperet, quæ ſpes refrænet, quæ malam hanc ſaniem educat, quam altè imbibimus, vitiorum. Atqui nulla ea eſt, nec in inſulis ipſis beatorũ. aut ſi eſt; oſtende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipſa & mutatio, inquis, habet eam vim: & recreat attollitque iacentem animum cottidiana illa cõſpecta nouitas morum, hominum, locorum. Lipſi erras. Nam, vt quod res eſt ſeriò dicam, peregrinationem non vſqueeò deprimo, vt nihil ei in hominem & in adfectus dem iuris. Imò habeat. ſed hactenus, vt leuia tædia quædam animorum & velut nauſeas tollat: non tollat morbos, qui altiùs penetrârunt, quàm vt externa vlla medicina huc pertingat. Cantus, vinum, ſomnus, * commotiunculas illas primas non raro ſanârunt iræ, doloris, amoris: at nũquam ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc eſt: & peregrinatio fortaſſe leues quoſdam languores ſanabit, non ſanabit veros. Hærent enim primi illi motus, orti à corpore, quo-

Margin notes: Indicari tantùm. — * Seneca. — Morbũ enim eum animi eſſe. — Quem locus nullos ſuâ vi ſanat. — Non itẽ mutatio ipſa. — Etſi faſtidia quædã mitigat aut tollit. — *Stoici hoc ita diſtinguũt, vt primos contra aut præter rationem motus, Adfectus appellent: eoſdẽ crebros & inueteratos, Morbos.

quodammodo adhuc in corpore, aut certè in ſummâ, vt ſic dicam, animorum cute: ideoque non mirum, ſi quamuis leui ſpongiâ abſtergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus ſedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multumque erraueris, cùm terram omnem & mare circulatus fueris: nullo eos mari elues, obrues nullâ terrâ. Sequentur te: & poſt peditem *equitemque ſedebit*, vt cum poëtâ loquar, *atra cura*. Socrates interroganti cuidam, *quid ita peregrinatio ſibi non profuiſſet?* ſcitè reſpondit, *Non enim te deſeruiſti*: ſimile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animum tecũ habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem! ſed vereor vt ducem: quia non ſequentur te adfectus tui, ſed trahent.

At veri & veteres adfectus nô leniuntur.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animum eſſe qui in nobis ægrotet: eique remedium à Sapientiâ & Conſtantiâ petendum.

Obiectioni occurſum.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio? non campi illi conſpecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui ſenſum? Auocãt fortaſſe interdum & ponunt, ſed nec in longũ, nec in firmum. Vt picturâ, quamuis egregiâ, oculi non diu delectantur: ſic omnis iſta hominum locorumque varietas nouitate nos capit, ſed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis eſt, non fuga: nec ſoluit peregrinatio doloris hanc cathenam, ſed laxat. Quid autem iſtud me iuuat, ſi lucem pauliſper video, in arctiorem mox carcerem compingendus? Ita profectò eſt. inſidiantur animo externæ hæ omnes voluptates, & ſpecie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minùs valida non extrahunt humorem noxium, ſed mouent: ſic vana hæc delectatio irrîtat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à ſe aberrat animus: ſed vel inuitus domum mox compellitur, & in vetus contubernium malorum. Illa ipſa opida conſpecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam: & inter media gaudia videbis aliquid ſiue audies, quod ſenſum refricet tui doloris. Aut ſi paulliſper quieſces: breuis ille velut ſomnus erit, & mox

Et videri aliquod in mutatione ſolatium, nõ autem eſſe.

Aggrauari enim per eã mala.

mox experrecto tibi eadem aut maior febris. Creſcunt enim interpellatę quædam cupidines,& vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipſi, vana hæc,imò noxia : nec remedia,ſed venena: vera illa potiùs admitte & ſeuera. Solem ſolumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipaſti, ſubtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto hæc deſperatio eſt, ab illo vitiato hic languor. Illum mutes oportet, non locum:& efficere non vt alibi ſis,ſed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemq; Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua, quæ ſuſpensâ aure bibát audientes:ſed quanto melius,ſi idem hic tibi ad Sapientiam impetus & cupido? ſi penetres in feraces illius campos? ſi fontes humanarum perturbationum inquiras? ſi valla & arces exſtruas, quibus arceas & defendas cupidinum inſultus? Hæc enim vera morbi tui remedia:cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio iſta iuuabit : nihil

Verum autē remedium in animi mutatione.

Curioſa cura peregrinantium circa externa.

Quam ad interna transferri melius: & grauia potius, quàm ſuauia quęri.

—— euaſiſſe tot vrbes
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtes:

Turbas alioquin vbique comites eſſe.

hoſtem reperies apud te, & in iſto (pectus mihi concutiebat) penetrali. Quid refert, ad quàm pacata loca veneris? bellum trahis tecũ. ad quàm quieta? turbæ circum te,imò in te ſunt. Pugnat enim pugnabitque ſecum ſemper diſcors hic animus, appetendo, fugiendo, ſperando, deſperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt ſe periculo intectos & auerſos: ſic errones & tirones iſti,quibus cum adfectibus nunquàm pugna fuit,ſed tantùm fuga. At tu,adoleſcens, ſi me audies, ſtabis: & gradum firmabis contra hunc doloris hoſtem. CONSTANTIA enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euaſit, nemo fugiendo.

Reſiſtendum igitur, & pugnandum Conſtantiæ armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantiâ differat & abeat : & à Patientiâ, Abiectio.

SERMONIBVS iis Langij erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam ſtare conor & adſurgere, ſed,vt ij ferè qui in ſomnis laborant,vano niſu.

Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, idemtidem ad meam terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, ſi potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla ſolicitudinum deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluam hunc Prometheum. Attende tantùm, & intende. Ad Conſtantiam te vocaui, Lipſi, & in eâ ſpem & præſidium poſui tuæ ſalutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoſcenda eſt. CONSTANTIAM hîc appello, RECTVM ET IMMOTVM ANIMI ROBVR, NON ELATI EXTERNIS AVT FORTVITIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitudinem inſitam animo, non ab Opinione, ſed à iudicio & rectâ Ratione. Excluſam enim ante omnia volo Peruicaciam (ſiue ea* meliùs Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi robur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento: & robur etiam duntaxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi iſti & peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus, qui vento inflatus ægrè mergitur, ſupereminet autem & exſilit ſuâ ſponte. Talis enim iſtorum ventoſa hæc durities eſt: cui origo à Superbiâ, vt dixi, & nimio pretio ſui. igitur ab Opinione. At Conſtantiæ vera mater, Patientia & demiſſio animi eſt. quam definio RERVM QVAECVNQVE HOMINI ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVNTARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM. Quæ rectâ ratione ſuſcepta, vna illa radix eſt, quâ altitudo pulcherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hîc Opinio tibi imponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem ſæpe & torporem quemdam animi marcentis ſuggerit: verè vitium, & cui origo à Vilitate ſui. Virtus autem mediâ viâ ingreditur. & cautè cauet nequid in actionibus ſuis deſîat, aut excedat. Dirigit enim ſe ad vnius Rationis trutinam: & illâ habet examinis ſui velut normam & obruſſam. Eſt autem recta Ratio non aliud, quàm DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE (quatenus tamen eæ ad nos ſpectant) VERVM IVDICIVM AC SENSVS. Opinio huic contraria, DE IISDEM FVTILE IVDICIVM AC FALLAX.

Ad explicationem Conſtantiæ deſcenſum.

Quid propriè ea ſit.

* *Nam Attius apud Nonium illã in virtute ponit, hanc in vitio, Seneca tamen & alij aliter.*

Conſtantiæ origo à Patientiâ.

Ea quoque definita.

Diſcreta à Torpore.

Conſtantia mediũ inter Elationem & Abiectionem tenet.

Ratio quid ſit?

Quid item Opinio?

CAPVT

CAPVT V.

Ratio & Opinio vnde originem habeant. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis ſentio & Rationis) non robur ſolùm aut infirmitas animi oritur, ſed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtilíque facturus mihi videor, ſi de vtriuſque origine & naturâ vberiùs paullò dicam. Vt enim lana priuſquàm vltimum illum & optimum colorem combibat, ſuccis quibuſdam aliis præparanda & imbuenda eſt: ſic prædictionibus iſtis tuus Lipſi animus, priuſquàm eum hac Conſtantiæ purpurâ ſeriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. illa nobilior, quæ ſpiritum igneínque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta iſta inter ſe, ſed concordiâ quadam diſcordi: nec facilè inter eas conuenit, vtique cùm de imperio agitur aut ſeruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere ſe ſupra ignem ſuum conatur, & cœnum hoc ſupra cælum. Hinc in homine diſſidia, turbæ, & veluti adſidua quædam velitantium inter ſe partium pugna. Cui duces & tanquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in animâ: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo eſt: & magnificè eam Seneca celebrauit, * *Partem in homine diuini ſpiritus merſam.* Eſt enim hæc eximia illa intellegendi iudicandíque vis: quæ, vt anima perfectio hominis, ſic ipſa animæ eſt. Græci eam Νοῦν dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta ratio eſt: ſed quod in eâ vniforme, ſimplex, immixtum, ſecretum ab omni fæce & lentore: quodque, vt verbo dicam, ſidereum in eâ & cęleſte. Nam ipſa anima, quamquam labe corporis & contage ſenſuum grauiter corrupta & infecta ſit: tamen veſtigia quædam ortus ſui altè retinet, & clarè in eâ ſcintillantes reliquiæ primi illius puríque ignis. Hinc iſti etiam in malis proiectiſque hominibus conſcientiæ ſtimuli: hinc flagella interna & morſus: hinc approbatio melioris vitę extorta inuitis. Premi ſcilicet ſanior illa ſanctiorque pars poteſt, non poteſt opprimi: & tegi vrens illa flamma, non extingui. Emicant

De vtrâq; accuratius & vberiùs dictũ.

Homo duplex.

Anima in eo ſublimis & ignea: Corpus, humile & ab humo.

Pugna inter eas partes.

* *Quod rigidè haud verum: ſed tamen imago quadã reliqua dei.*

Quid recta Ratio.

Quæ aliquo modo ſemper in homine viuit.

cant enim ſemper ſubſiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illuſtrant, in his ſordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Conſtantiam ducunt & Virtutem. Atque vt heliotropium, & flores quidam, ingenio ſuo ſemper ad ſolem: ſic Ratio ad deum obuerſa eſt, & originem ſui. Firma in bono & immota: vnum idemque ſentiens: vnum idemque appetens aut fugiens: recti conſilij, recti iudicij, fons & ſcaturigo. Cui parêre, imperare eſt: & ſubiici, præeſſe rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exſultantes animi motus, quiſquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc ſequitur vt Theſeium filum. Deus ipſe per hanc ſui imaginem ad nos venit, imò quod propius eſt, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens ſine deo nulla eſt.* At ſequens illa & non ſana pars (Opinionem dico) originem ſuam Corpori, id eſt terræ debet: eoque nil niſi eam ſapit. Corpus enim etſi per ſe immobile & exſenſum, tamen vitam motumque ab animâ ſumit: & viciſſim animæ imagines rerum ſubiicit, per ſenſuum feneſtras. Ita velut communio quædam & ſocietas coïta, inter animam & corpus: ſed communio, ſi exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è ſuo faſtigio: addicitur miſceturque ſenſibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis naſcitur, quæ non aliud quàm Rationis vana imago & vmbra. Cuius vera ſedes, Senſus: origo, Terra. ideoque abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum ſpectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè conſulens, malè iudicans, Conſtantiâ imprimis animum ſpoliat & Veritate. Hoc cupit hodie, cras ſpernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, ſed corpori ſenſibusque gratificans omnia & indulgens. Atque vt oculus, qui per nebulam aut aquam inſpicit, res metîtur falſo modo: ſic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, ſi conſideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confuſæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac eſt: quòd adfectus diſtrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab iſtâ. Itaque vt ij qui Tyrannidem ſublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntque arcem: ſic nobis, ſi ſeriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum caſtellum hoc Opinio-

num.

Recta ratio conſtans, & ad Conſtantiam limes.

Laus eius & dignitas.

Opinionis origo à terrâ & corpore.

Quomodo ex iis naſcatur?

Opinio infirma, & ad inconſtantiam limes.

Eius vituperium.

num. Fluctuabimur enim cum iis ſemper: ſuſpenſi, queruli, turbidi, non deo non hominibus ſatis æqui. Vt nauis vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: ſic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tamquam ſaburra Rationis non ſtabiliuit.

CAPVT VI.

Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipſi, leuitas eſt, vt vides: propriumque eius, mutare ſemper & pænitere. at Rationis, Conſtantia: ad quam induendam animo, ſeriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc eſt ſola illa Helena, quæ verum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod ſi ſemel demiſiſti & imbibiſti; altus contra omnem caſum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoque proximum tibi vindicabis, Non moueri. Vidiſtin' in ſcitis & ſcutis quorundam hodie regum ſublime & inuidendum illud, *Nec ſpe nec metu*? in te conueniet: qui verè rex, verè liber, ſoli deo ſubiiciêre, immunis à iugo Adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria tranſire dicuntur, & ſeruare ſuam vndam: ſic tu per tumultus circumfuſos, vt ſalſedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Conſtantia te attollet. Vacillabis? ſuſtinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? ſolabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantùm & erige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi ſecuritas, vbi pax habitat: in quo perfugium aſylumque à turbis & à curis. Quem ſi bonâ fide ſemel tenueris; non turbet ſolùm patria tua ſed ruat, ſtabis ipſe inconcuſſus. Nimbi circum te cadant, & fulmina & tempeſtas: clamabis verâ magnaque voce,

—— *mediis tranquillus in vndis.*

Ad Conſtantiã monitio.

Eius vis & fructus.

Contra dolorem præſertim & turbas.

CAPVT VII.

Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri Publica.

HÆC cùm dixiſſet Langius voce & vultu actior quàm ſolebat, me quoque ſcintilla corripuit boni ignis. &, Mi pater, inquam, (verè non blandè ſic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, ſiue tu ferrum cogitas ſiue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi ſtipulæ exurendæ inanium opinionum ſunt, & alibi ſtirpes adfectuum excidendæ ab radice. Sed ambulamúſne etiam? an potior cōmodiorq́; nunc ſeſſio? Seſſio, inquam ego. æſtuare enim iam incipio non ab vnâ cauſsâ. Cumque ſellas Langius ferri & poni in eodem atrio iuſſiſſet, & iuxtim eum aſſediſſem: ille paullùm ad me obuerſus, iterum ſic cœpit. Ieci hactenus velut fundamenta Lipſi, quibus commodè & tutè inædificaretur futurus ſermo: nunc, ſi placet, accedam propiùs & cauſſas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo ſunt, quæ arcem hanc in nobis Conſtantiæ oppugnant, Falſa bona, Falſa mala. Vtraque ſic appello, QVAE NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVAEQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, ID EST ANIMVM, PROPRIE NON IVVANT AVT LAEDVNT. Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione eſſe, & communi quodam vulgi ſenſu. In priori claſſe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longæuitatem. in poſteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & vt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici iſto ſtirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium; Metus, & dolor. E quibus, priores duo bonum aliquod opinabile reſpiciunt, exque eo nati: poſteriores, malum. Lædunt omnes turbantque animum, & niſi prouides, deiiciunt de ſuo ſtatu: ſed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Conſtantia tanquam in æquabili quadam trutinâ

Hoſtes Conſtantiæ duo.

Falſa bona.

Falſa mala.

Adfectus præcipui, quattuor, oppoſiti inter ſe: ad quos reliqui referuntur.

Quomodo ij Conſtātiam turbent?

tinâ ſit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falſa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus:) ad falſa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, ſunt Priuata. Publica deſigno & definio, QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET. Priuata, QVORVM AD SINGVLOS. Inter illa cenſeo, Bellum, Peſtem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune ſpectāt. Inter iſta, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & ſiquid velut domo clauſum, in vno ſinguloque homine conſideramus. Cauſſa mihi ita diſtinguendi non vana. quia reuera aliter is luget & alio quodam ſenſu, qui cladem patriæ, qui exſilium exitiumque multorum: quàm qui vnius ſuum. Adde quòd ex vtriſque alij atque alij morbi. ſed niſi fallor, grauiores ex primis: certè pertinaciores. Publicis enim malis obnoxij pleriq; noſtrûm: ſiue quia impetu & turbâ ingruunt, ac confertâ velut acie obruunt reſiſtentem: ſiue magis, quòd ambitione quadam blandiuntur, & ægritudinem ex iis innaſci animis non agnoſcimus ſæpe, non ſentimus. Ecce priuato dolori quiſquis ſuccubuit, fateatur vitium & imbecillitatem neceſſum eſt, etiam ſi non emendet (quæ enim defenſio?) at qui huic, adeò de labe aut lapſu ſæpe non fatetur, vt ſit qui iactet etiam & cenſeat pro laude. Pietas enim & Miſeratio dicitur: & quantulum abeſt, vt inter virtutes imò numina conſecretur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores paſſim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorſus exculco ego, ſed temperandum eum moderandumque eſſe cenſeo & ſciſco. Reuera enim vitium eſt, intēperies eſt, & animi à gradu deiectio ac lapſus. Sed & grauis morbus parte aliâ. quia non vnus in eo dolor, ſed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, cauſsâ Hominum, cauſsâ Patriæ. Vt id quod ſubtilius dici & diuidi à me videtur, capias ſub exemplo: ecce Belgica tua nunc premitur non vnâ clade, & circumplexa eam vndique ciuilis huius belli flamma. vides paſſim agros vaſtari, diripi; opida incendi, euerti; homines capi, cædi; matronas pollui, virgines imminui; & quæ alia comitari amant bello. Nónne hîc tibi dolor? dolor. ſed varius & diuiſus, ſi inſpi-

Falſi bona, Cupidine & Gaudio: Mala, Metu & Dolore. Sed Mala, duplicia: Publica, & Priuata.

Firmata ea diſtinctio, & aptata rei.

Dolor ex malis publicis grauiſſimus.

Quia cū impetu venit.

Quia honeſti ſpecie irrepit & imponit.

Quia item varius & multiplex.

Idque exemplis oſtēſum.

inſpicis: quia ſimul & te luges, & ciues, & patriam ipſam. In te, damna; in ciuibus, varium caſum & occaſum; in patriâ, conuerſionem euerſionemque ſtatus. Alibi habes quod clames, *Me miſerum*! alibi,

—— tot ciues mei
Mandatam hoſtili peſtem oppetiiſtis manu.

alibi denique, *O pater, ô patria!* Vt qui his non moueatur, & in quem cuneus ac cumulus nihil poſſit ingruentium tot malorum: aut valdè ſiccum & ſapientem eum eſſe oporteat, aut valdè durum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres adfectus coërciti. exque iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica, lugent.

QVID eſt Lipſi? ſatin' vt præuaricari Conſtantiæ meæ videor, & cauſſam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animoſi & fidentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus ſtrenuè nũc confligam. ſed velitatione quadam priùs, deinde aperto Marte & velut collatis ſignis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi ſunt, Conſtantiæ noſtræ valdè aduerſi: Simulatio, Pietas, Miſeratio. Atque ille quidem priùs. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi eſſe, imò morti. Satin' ſeriò adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior, Imò ſeriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irritas? Ego ſeriò, inquit. non enim pauci ex hoc valetudinario veſtro imponunt medicis, & dolorem publicum ſimulant, qui reuerâ eſt priuatus. Quæro igitur, ſatíſne acceptum habeas, curam iſtam

> Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico.
> Contra Simulationem, primò.
> Quam malâ ambitione ſæpe induunt.

Quæ te nunc coquit & verſat ſub pectore fixa,

patriæ ipſius cauſsâ ſuſceptam eſſe, an tuâ? Etiámne ambigis? inquam ego. patriæ vnius cauſsâ mihi hic luctus, Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adoleſcens vide etiam atque etiam, inquit. Nam in te ſi eximia hæc & ſincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines ſæpe de malis publicis, fateor: nec alius tam cõmunis dolor, & vt ſic dixerim, magis in frontem

> Priuata enim pleriq. lugẽt, non publica.

frontem incurrens. ſed ſi propiùs examinas, reperies plerumque diſcidium aliquod linguæ & cordis eſſe. Ambitioſa illa verba ſunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo hiſtrione nobili traditum eſt, cùm Athenis fabulam actitaret in quâ dolor repræſentandus, eum filij ſui defuncti oſſa & vrnam clàm intuliſſe, & theatrum totum vero gemitu luctuque compleſſe: idem hîc dixerim de pleriſque veſtrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati perſonâ patriæ, priuata veſtra damna veris & ſpirantibus lacrymis lugetis. *Mundus vniuerſus exercet hiſtrioniam*, ait Arbiter: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fuſus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itáne? dolorem ſanè veſtrum video: quæro & cunctor de cauſſâ. Quian' publica malè habent? hiſtrio pone perſonam, imò quia tua. Vidimus agreſtes ſæpè trepidare & concurrere & vota facere, cùm calamitas ſubita ingruit aut tempeſtas: ſed tu, cùm deſæuiit, eoſdem ſeuoca & examina, reperies vnumquemque timuiſſe dumtaxat ſegeti & agellulo ſuo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pæne dicam & cæci concurrent ad reſtinguendum. quid cenſes? vtrum amore patriæ? imò pete ab ipſis: quia damnum illud ad ſingulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc eſt: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurium id damnum, ſed quia inter plures eos ipſi.

Itaque cauſſa intima quærenda doloris.

CAPVT IX.

Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum. item malitiâ hominum gaudentium malis alienis, cùm ipſi extra ea.

ITAQVE coram te iudice hæc cauſſa agatur, & in tuo tribunali: ſed, quod olim, leuato velo. Nempe bellū hoc times? times. cur? quia peſtis & pernicies coniuncta bello. Peſtis illa ad quos? nunc ad alios quidem, ſed pertingere etiam ad te poteſt. En caput tui doloris (ſi verum fateri ſine eculeo vllo vis) en fontem! Vt enim cùm fulmen in vnum aliquem cecidit, etiam ij qui in proximo ſtabant, tremuerunt: ſic in magnis iſtis com-

Dolemus lugemuſque publica non vt publica.

Sed quia aut damnum iis priuatum adiunctum, aut eius metus.

munibusque cladibus, damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem ſi tollis, tollis vnà hunc dolorem. Ecce bellum ſi apud Aethiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra diſcrimen enim tu ſis:) ſi apud Belgas; plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipſa ſi luges,

[Occurſum obiectioni de patriâ:]

quid intereſt? Non enim illa patria mihi, inquies. Stulte, an non & illi homines, eâdem ſtirpe tecum & ſatu? ſub eodé cæli fornice? in eâdem terræ pilâ? Exiguum hoc quod hi montes

[Quæ latiùs patet, quàm cenſet vulgus: &]

coërcent, hi fluuij cingunt, patriam eſſe cenſes? Erras. vniuerſus orbis eſt, quacumque homines ſunt cæleſti illo ſemine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, *cuiatem ſe ferret?* *Mundanum*, reſpondit. Magnus enim erectuſque animus non

[Opinio ſola eſt, quæ eam artat.]

includit ſe iſtis ab opinione terminis: ſed cogitatione & ſenſu totum hoc Vniuerſum complectitur, vt ſuum. Vidimus ſtultos & riſimus, quos cuſtos aut magiſter alligabat ſtraminis vel exigui fili nodo: atq; illi ſtabant, quaſi ferro aut verâ compede deuincti. ſimilis noſtra hæc amentia, qui futili opinionis vin-

[Sed oſtẽſum, ne anguſtæ quidẽ illius patriæ cauſſâ nos dolere.]

clo aſtringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam (vereor enim vt poſſis concoquere:) addo amplius. ſiquis deus ſponſor tibi per hoc ipſum bellum ſit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamq; ſaluam, teipſum in monte aliquo conſtituat velatum Homericâ nube: etiámne dolebis?

[Malitia noſtra in alienis malis id euincit.]

de te quidẽ hoc non auſim dicere, ſed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos ſuos auidè paſcet in confuſâ illâ morientium ſtrage. Quid abnuis, aut miraris? Ita inſita neſcio quæ malitia humani ingenij fert, *Lætans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno.* Atque vt poma quædam guſtu ſuauiter acerba ſunt: ſic alienæ curæ, ſecuris nobis. Pone mihi aliquẽ in Oceani illo littore, qui naufragium ſpectet. adficietur ſanè, ſed non iniucundo quodam animi morſu: quia aliena pericula videt, ſine ſuo. at repone eumdem in iactatâ illâ naui: dolebit ſcilicet alium dolorem. idem cùm omnia fecimus, diximus, hîc eſt: &

[*Nam proprium infortunium premit quemque pariter: at ſtatim doloris expers cor ob luctũ alienũ.]

noſtra mala verè atq; ex animo lugemus, publica dicis moriſq; cauſſâ. Egregiè Pindarus: *τὸ γὰρ οἰκεῖον πιέζει πάνθ᾽ ὁμῶς. εὐθὺς δ᾽ ἀπήμων καρδία κᾶδος ἀμφ᾽ ἀλλότριον. Quamobrem aulæum hoc ſcęnicum tandem remoue Lipſi, & ſiparium complica: & miſsâ omni ſimulatione, oſtende te nobis vero doloris tui vultu.

CAPVT

CAPVT X.

Querela mea de increpatione Langij tam liberá. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

ACRIS mihi viſa prima hæc velitatio. quam interpellãs, Quæ iſta ſermonũ libertas, imò acerbitas eſt? inquam. ſic vellicas, ſic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

—— • μὴ νοσοῦντί μοι νόσον
προσθῇς· ἅλις γὰρ συμφορᾷ βαρύνομαι.

Langius arridens, Ergóne tu cruſtulum, inquit, à me aut mulſum exſpectas? atqui ferrum paullò antè poſcebas & ignem. Et rectè. Philoſophum enim audis, Lipſi, non tibicinem. cui docere propoſitum, non ducere: prodeſſe, non placere. Vt pudeas & vt rubeas malo, quàm vt rideas: vt pæniteas, quàm vt exſultes. • Ἰατρεῖον, ὦ ἄνδρες, τὸ τοῦ φιλοσόφου σχολεῖον, clamabat olim Rufus: quò ſanitatis cauſſâ concurritur, non voluptatis. Nihil palpat ille medicus, nihil blanditur: ſed penetrat, pungit, radit, & acri quodam ſermonum ſale ſordes abſterget animorum. Itaque ne in poſterum quidem, Lipſi, roſas cogita, ſeſamum, aut papauer: ſed ſpinas, ſicas, abſynthium & acetum. Ego iterum, Sed enim Langi, ſi fas dicere, agis mecum malè & malignè: nec, vt bonus pugil, legitimo nexu deiicis, ſed per argutias ſupplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipſam. Egóne? falſum. Nam vt hoc tibi dem (agam enim ingenuè) reſpectum in eo aliquem mei eſſe; at non ſolius. Lugeo enim, Langi, patriam imprîmis, lugeo: lugeboque, etiamſi nullum mihi in eius diſcrimine diſcrimen. Iure bono. illa ſiquidem eſt, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium ſenſu, ſanctiſſima & antiquiſſima parens. At enim orbem vniuerſum patriam mihi das. Quis renuit? ſed tu quoque fatêre, præter hanc grandem & communem, aliam mihi eſſe magis definitam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo propiùs obſtringor. Niſi cenſes vim nullam eſſe laciendi & attrahendi in natali illo ſolo. quod primùm corpore iſto preſſimus, pedibus inſtitimus: cuius aërem hauſimus: in quo infantia noſtra vagiit, pueritia luſit, iuuentus exercita & educata eſt.

• ægro me ægritudinem addas. ſatis ſuperq; cladibus premor.

Sapientis acris oratio.

• Officina medici, i. viri, philoſophi ſchola eſt. Eſt autem Muſonij Rufi.

Per occaſionem tranſitus ad ſecundum Adfectum.

Patriæ particularis laus: &

A naturâ cũ eâ vinclum.

Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ ſerie cognati, amici, ſodales: & tot gaudij illecebræ, quas fruſtrà terrarum alibi quæram. Nec opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, ſed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia ſua amant & agnoſcunt; aues, nidos. Piſces ipſi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudẽt certâ eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti ſiue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quiſquis vir eſt, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam ſapientiam nec ſequor adhuc, nec adſequor: Euripidem magis, verè adfirmantèm:

Etiam in aliis animalibus.

——— ἀναγκαίως ἔχει
Πατρίδος ἐρᾶν ἅπαντας.

** imperat Neceſſitas Amare patriã cunctos.*

CAPVT XI.

Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriam. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

Rationes ex repulſæ.

AD hunc ſermonem renidens Langius, Adoleſcens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor de cognomine ſuo M. Antonij frater. Sed tamen hoc cõmodè, quòd vltrò offert ſe hic Adfectus & procurrit ante ſigna: quem iam antè aggredi mihi decretum, & ſternere leui haſtâ. Detraho autem illi ante omnia velut ſpolium pulcherrimæ veſtis, quâ malè ſe exornat. Amor enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutem eſſe ſcio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMVM DEBITVMQVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria mediam his ſe inſerit? Quia, inquiunt, etiam illa ſanctiſſima & antiquiſſima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, ſed in Naturam ipſam! Illáne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu ſi acutior Lipſi, tenebras meas illuſtra. Quiáne excepit? id enim viſus antè dicere. atqui etiam hoſpés aliquis ſæpè aut caupo. Fouit? haud paullò molliùs olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc ſege-

Adfectũ eum malè Pietatis nomine velari.

Nec Patriam parentis nomine dignãdam.

ſegetes cottidiè: & inter magna corpora quibuſque nihil imputet Terra, Cælum, Aër, Aqua. Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba ſunt: quibus nihil expreſſeris, præter plebeium & inutilem quemdam Opinionis ſuccum. Parentes quidem ij ſoli, qui genuerunt, formârunt, geſtârunt: quorum nos ſemen de ſemine, ſanguis de ſanguine, caro de carne ſumus. Quorum ſiquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recuſo, quin Pietatem hanc oppugnem irrito telo. At enim viri docti, viri magni, ſic effati paſſim. Fateor. ſed ad famam, non ad verum. quod ſi ſequeris, ſacrum illud & auguſtum nomen deo remittes, &, ſi placet, parentibus: hunc quidem adfectũ, etiam cùm emendatus eſt, contentum eſſe iubebis honeſto titulo Caritatis. Sed de nomine, tantum eſt: rem potiùs videamus. quam equidem non totam tollo, ſed tempero, & velut ſcalpello circumcîdo rectæ Rationis. Vt enim vitis, niſi amputes, latiſſimè ſe ſpargit: ſic iſti præſertim Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens, Lipſi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuiq; noſtrum in minorem hanc patriam eſſe: ſed cuius cauſſæ, vt video, parùm liquidò tibi cognitæ, aut origo. A naturâ enim eſſe vis: reuerâ autem eſt à more quodã & inſtituto. Poſtquam enim homines, ex rudi illâ & ſoliuagâ vitâ, ab agris in opida compulſi ſunt, & domos ac mœnia ſtruere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam neceſſariò inter eos exorta, & ſocietas variarum rerum. Terram & fines quoſdam coniunctim habuerũt: templa in promiſcuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinclum, cerimonias, iura, leges. Quas tamen ipſas res ita amare & curare auaritia noſtra occœpit (nec errauit prorſus) vt ſuas. Verè enim ſingulis ciuibus in ea ius: nec differunt à priuatis poſſeſſionibus, niſi quòd non vnius. At conſortio iſta velut formam, & faciem quandam expreſſit noui ſtatus. quã Remp. & eamdem propriè Patriam appellamus. In quâ cùm intellegerent homines quantum momenti eſſet ad ſalutem ſingulorum: latæ etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos, qui inſtar legum. Hinc factum, vt

In deum & parẽtes, Pietas: in patriã, Caritas.

Quæ temperanda eſt.

Vnde ea Caritas nata? A more non à naturâ.

Imò ideò amamus patriam, quia quiddã in eâ noſtrum.

Et origo illi, ab amore priuato.

Quem produxit & auxit conſuetudo, ſiue lex.

commodis eius gaudeamus, doleamus incommodis: quia re-ipsâ priuatæ noſtræ opes ſaluæ, illâ ſaluâ; & mortuę, moriente. Hinc caritas in eam ſiue amor. quem boni publici cauſsâ (illùc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxêre maiores, factis dictisq; omnibus maieſtatem patriæ adſtruentes. Ab inſtituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod ſi à naturâ, vt tu pertendebas: quid ita non pariter in omnes, & eâdem menſurâ, diffuſus? cur nobiles diuitesque patriam magis amant, curant: minus plebei aut inopes, quos plerumque curarum ſuarum videas, publicâ omiſsâ? Quod tamen aliter euenire certum eſt, in omni adfectu, qui à violento iuſſu naturæ promanat. Denique quid cauſſæ adferes, quòd tam leuis cauſſa ſæpe eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium amor, quoſdam ambitio patriâ elicuit: & hodie quàm multos Lucrius ille deus? Quot Itali, relictâ reginâ regionum Italiâ, in Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam ſedes tranſtulerunt & fixerunt, quæſtus tantùm cauſsâ? Hiſpanorum quot millia quotannis in ſepoſitas, & ſub alio ſole terras, auaritia aut ambitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum & opinabile totum hoc vinclum eſſe, quod vna aliqua cupiditas tam temerè ſoluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Lipſi, in circumſcribendâ patriâ ipsâ. Adſtringis enim eam ad natale illud ſolum, quod inſtitimus, quod preſſimus: & quæ alia mihi tinnis inani ſonitu verborum. Petere enim illinc fruſtrà vis inſitas amoris huius cauſſas. Nā ſi genitalis ſolius ſoli id nomen: patria mihi quidem Bruxella tantùm erit, tibi Iſca-num, alteri cuipiam tugurium aut magar. imò multis nec tugurium quidem, ſed ſilua & nudus ager. Amor ergo meus & cura, intra iſtos anguſtos limites concluſa? villam illam tantùm aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides ineptias. & quàm beati, te definiente, ſiluani illi aut agreſtes, quorum natalis terra florens ſemper eſt, & pænè extra omne cladis aut interitus diſcrimen. Sed non illud profectò Patria eſt, non: ſed VNVS ALIQVIS STATVS, VT DIXI, ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE AVT SVB VNA LEGE. Quam ſi iure amari à ciuibus vis; fatebor. defendi; agnoſcam. mortem pro eâ ſuſcipi; permittam.

Idq; ſocietatis humanæ cauſsâ.

Argumenta clara, cur non à naturâ.

Primò quia non æquiter tãgit omnes.

Secūdò, quia facilis minui, imò tolli.

Reiecta opinio de particulari patriâ.

Non eſſe eā, locum natalē.

Quid verè & propriè ea ſit?

Eaq; ciuiliter ſanè defendenda.

mittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Dulce & decôrum eſt pro patriâ mori.

magno adſenſu caueæ dixit poëta Venuſinus: ſed mori dixit, non flere. Ita enim eſſe boni ciues debemus, vt etiam boni viri ſimus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta tranſimus puerorum aut mulierum. Poſtremò, Lipſi, altum illud & arcanum tibi inſtillo: ſi hominem totum aſpicis, vanas falſaſque eſſe has omnes patrias. & corpori quidem fortaſſe aliquam hîc poſſe tribui, nullam animo: qui è ſupero illo domicilio delapſus, velut carcerem & cuſtodiam habet omnem hâc terram. At cælum vera illi germanaque patria eſt. ad quam adſpiremus, vt cum Anaxagorâ ex animo poſſimus dicere fatuo huic vulgo quærenti, *Nihil tibi curæ patria eſt? Mihi verò illa patria.* & digitum mentemque in æthera intendamus.

At non muliebriter cōploranda.

Sapientum decretum de verâ patriâ.

CAPVT XII.

Tertius Adfectus temperatus, qui miſeratio. eam nimiam in vitio eſſe. diſcriminatu, lucis cauſſâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

NVBEM aliquam mihi ab animo diſpuliſſe hoc ſermone viſus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi ſenex quà monendo, quà docendo. & iam Adfectum illum, qui erga ſolum aut ſtatū eſt, videor temperare poſſe: nondū illum qui in homines ipſos. Quomodo enim nō tangant & angant me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactantur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miſerâ ſorte? Langius excipiens, At iſtic, Lipſi, inquit, non dolor propriè, ſed Miſeratio eſt: quę ipſa tamen ſpernenda à ſapiente & conſtante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & robur: quæ eſſe non poſſunt, ſi deiicit contrahitque eum non ſuus ſolùm luctus, ſed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ iſtæ Stoicorum ſpinæ ſunt? inquam. Miſerari me vetas? at virtus ea apud bonos eſt, certè apud nos qui verâ religione imbuti ſumus & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ægritudinem hanc ſi ab animis tollo, ægrè nō feret quiſquam ſeriò bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miſeriâ eſt, quiſquis miſeratur. Vt imbecilli malique oculi nota eſt, lippire ad

Ad miſerationē tranſitum.

Quæ aliena ſapienti.

Nec Chriſtiano quidē prorſus conuenit, ſano intellectu.

conſpectum lippientis: ſic animi, dolere viſo dolente. Definitur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolimus aut inclinari? Imò flecti non diſplicet: ſed ad iuuandum, non ad dolendum. Miſericordiam tibi permitto, non miſerationem. Diſtinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à noſtrâ porticu, docẽdi cauſsâ. Miſericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipſi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miſeratio tibi ſubrepit & imponit. At enim humanum eſt adfici, & miſerari. Eſto. ſed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi eſſe cenſes? vtne ingemiſcas? vt ſuſpires? vt verba fracta & tertiata cum lugente miſceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones poſſum; è quorum oculis mille lacrymas citiùs expreſſeris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noſter verus ille miſericors, non miſerabitur quidem, ſed tamen eadem omnia aut maiora faciet miſeranti. Adſpiciet aliena mala humanis oculis, ſed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, ſed non lugubri aut deiecto. ſolabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet: & manum potiùs egeno aut lapſo porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumſpectè præſtabit. ne, vt in malâ contagione, alienus morbus in illum tranſeat: néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipſe feriatur. Quid hîc rigidum, ſodes, aut durum? & talis omnis Sapientia eſt: quæ procul intuentibus ſeuera & tetrica appâret; cùm propiùs ſucceſſeris, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipſa Amorum dea. Sed ſatis de tribus his Adfectibus. quos ſi in parte tibi deterſi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

Quid ea ſit?

Miſericordiã tamen non excludi.

Quid item ea ſit?

Diſcrimen inter vtramque.

Effectus vtriuſque.

Multa Stoicorum παράδοξα, non ἄδοξα.

CAPVT

CAPVT XIII.

Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum: eaque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram ſeriamque pugnam; & omiſſis leuibus iſtis telis & luſoriis, ad decretoria arma. Milites copiaſque meas omnes ordine & ſub ſignis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: ſecundo, Neceſſaria ea eſſe & à Fato: tertio, Vtilia nobis: poſtremo, Nec grauia nimis, nec noua. Quæ copiæ ſi locis ſuis aptè pugnant & repugnant: etiámne reſiſtere mihi vltrà aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omine, ſigna canant. *Verum pro Conſtantiâ nunc certamen.* *Diuiſio & ordo quattuor rationũ, quæ principes.*

Cùm omnes igitur adfectus, Lipſi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente ſint: tum, meo animo, dolor præſertim, qui de rep. ſumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tanquam ſcopum (vt amator, potiri; iratus, vlciſci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) ſoli huic nihil propoſitum reperies, præter ipſum. Ne vaga & libera nimis oratio mea ſit, ſed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. ſed quâ fini, cedo? aut quid ſperas in eo aut ſpectas? Vtrúmne vt rem lapſam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ peſtem perniciemque depellas? Nihil horum. tantùm vt tritum illud poſſis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is eſt: quam reprendere & infectam reddere, ne diis quidem voluerunt eſſe in manu. Et vanus tantùm? imò fortaſſe impius, ſi rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens eſt, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ ſiderum inæquales curſus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res ſuperas, inferas, temperat, moderatur, gubernat. Caſum tu aliquẽ Fortunámve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore cenſes? temera- *Stultiſſimum inter Adfectus, dolorem publicũ eſſe.* *Quia fine nullo aut ſpe ſuſceptus.* *Eumdem impium: ſi in deũ puguat.* *Fortuna expulſa è rebus humanis.*

rio aut cæco impetu ferri miſceriq́ue res humanas? ſcio, non cenſes: nec quiſquam à te alius, qui aliquid non dicam ſapien-
Prouidentia ſtabilita. tiæ habeat, ſed ſanitatis. Naturæ enim, naturæ iſta vox eſt: & quocumque oculos animumq́ue conuertas; mortalia, immortalia; ſublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè & loquuntur, quiddam ſuper nos eſſe, quod hæc tam mira, tam magna, tam multa, creârit, fecerit: & creata, facta, etiamnunc dirigat & conſeruet. Id autem eſt Deus. cuius ſummæ & perfectiſſimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam tutelamq́ue operis ſui gerere & velit, & poſſit. Quídni autem velit? optimus eſt. quídni poſſit? maximus eſt. adeoq́ue vires
Cuius immenſa capacitas, celeritas, immenſæ vires. nullæ ſupra ipſum, vt nullæ niſi ab ipſo. Nec diſtringit eum aut diſtinet magnitudo hæc rerum, aut varietas. Spargit enim æterna illa lux quoquouerſum ſuos radios: & vno eodemq́ue, vt ita dicam, ictu ſinus omnes & abyſſos penetrat cæli, terræ, maris. nec præeſt ſolùm diuinitas hæc rebus omnibus, ſed intereſt, imò ineſt. Quid miramur? Sol ille quantam mundi partem ſimul luſtrat & illuſtrat? noſtra mens quantam congeriem rerum vnâ cogitatione complectitur & ſeruat? & ô fatui, non cenſemus plura inſpici & concipi ab eo poſſe, qui húc ipſum Solem, hanc ipſam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel
* *Libello περὶ κόσμου. quem Stobæus citat, vt Epiſtolam ad Alexandrũ.* diuinè potiùs, is qui non multa de rebus diuinis,* Ariſtoteles: ὅπερ ἐν νηῒ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἅρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῷ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει δὲ νόμος, ἐν στρατοπέδῳ δὲ ἡγεμὼν, τοῦτο θεὸς ἐν κόσμῳ. Πλὴν καθ' ὅσον τοῖς μὲν καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκινητὸν δὲ καὶ πολυμέριμνον· τῷ δὲ ἄλυπον, ἄπονόν τε, πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας: *Quod in naui gubernator, in curru auriga, in choro præcentor, in vrbe lex, in exercitu imperator: id in orbe eſt Deus. Hoc tantùm diſcrimine, quòd illis quidem laborioſum ſuum regimen, anxium, & exercitum eſt: deo autem ſine dolore aut labore, ſeiunctumq́; ab omni corporis niſu.* Eſt igitur in deo, Lipſi, fuit,
Deſcriptio Prouidentiæ. erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (ſed cura tamen ſecura) QVA RES OMNES INSPICIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COGNITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DIRIGIT AC GVBERNAT. Id autem eſt, quod Prouidentiam hîc voco. de quâ queri non nemo per imbecillitatem poſſit, nemo quærere, niſi qui obſurduit & obbrutuit contra Naturæ vocem omnem & ſenſum.

CAP.

CAP. XIIII.

Nihil hic geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parùm piè ſuper iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

QVOD ſi benè imbibiſti, ſi gubernatorem illam vim inſerere ſe atque inſinuare, & vt cum poëtâ loquar, *Argumētum à prouidentiâ in rem præſentem.*

——— *ire per omnes*
Terraſque tractuſque maris,

ſeriò & ex animo credis: non video, quis locus vltrà eſſe poſſit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipſa prouida mens, quæ cælum hoc cottidiè voluit reuoluit, ſolem ducit reducit, fruges promit recondit: caſus iſtos & viciſſitudines omnes rerum peperit, quas miraris aut indignaris. *Ab eâ enim clades & mala immitti.* Grata tu tantùm, & nobis commoda, ſubmitti cælitus putas? imò triſtia etiam, & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machinâ geritur, turbatur, miſcetur, (peccatū excipio) cuius non cauſſa & origo à primâ illâ cauſsâ. * Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν οὐρανῷ ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demiſſa ſupernè eſt (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hęc inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot abſorpſit, à Prouidentiâ eſt: quòd alibi peſtis multa millia hominum demeſſuit, ab iſtâ: quòd cædes & bellum apud Belgas, ab eâdem iſtâ. Diuinitus Lipſi, diuinitus immiſſæ omnes iſtæ clades: ideoque benè & ſapienter Euripidi * ξυμφοραὶ θεήλατοι dictę. Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occaſus, ab illo Sole.

**omnium rerum diſpenſatores & adminiſtri in cælo.*

**clades à deo inuectæ.*

Itaque tu nunc cùm fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas, quis, & in quem, indignère? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem? formido dicere, in deum. Vetuſtas gigantes quoſdam fabulata eſt, qui diuos deturbare aggreſſi de ſuâ arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij eſtis. Si enim hæc omnia non permiſſa ſolùm à deo, ſed immiſſa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud quàm ſceptrum illi (quod in vobis eſt) eripitis, & arbitrium regnandi? *Indignum verò vt in eam homo inſurgat.* Cæca mortalitas! Sol, Luna, ſidera, elementa, & omnia hæc ſæcla animantum, parent non inuita & obaudiunt ſupremæ *Cetera enim omnia creata pārent.*

premæ illi legi: nobiliſſimum rerum homo, ſolus in conditorem ſuum calces iacit & reſiſtit. Atqui ſi vela ventis dediſſes, ſequerêre non quò voluntas impelleret, ſed quò illi: & in hoc vitæ Oceano ſpiritum illum ſequi recuſas, temperatorem Vniuerſi? Et recuſas tamen fruſtrà. quia aut ſequêre, aut trahêre: & cæleſtia illa decreta vim ſuam ordinemque ſeruabunt, ſiue in volentem ſiue in rebellem. Rideamus, ſi is qui cimbam ad rupem alligauit & funem idemtidem trahat, rupem ad ſe accedere cenſeat, cum ipſe ad illam: & non maior noſtra ſtultitia eſt, qui ad rupem illam æternæ Prouidentiæ nexi, trahendo & reluctando volumus eam nobis obſequi, non nos ipſi? Mittamus aliquando hæc vana: &, ſi ſapimus, ſequamur ab alto attrahentem illam vim, & æquum cenſeamus vt homini placeat, quidquid placuit Deo. Miles in caſtris, audito viæ ſigno, vaſa colligit; audito pugnæ, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad omne imperium & intentus. idem nobis ſit, & in hac militiâ ſequamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Imperatorem. *Ad hoc ſacramentum adacti ſumus*, ait Seneca, *ferre mortalia: nec perturbari his, quæ vitare noſtræ poteſtatis non eſt. In regno nati ſumus*: DEO PARERE, LIBERTAS EST.

Sed & ſtultũ. quia inſurgit ſine effectu.

Omnia enim illa monſtrabit.

Ideò ſponte parendum.

Auro meliora verba Senecæ.

CAPVT XV.

Ad ſecundum pro Conſtantiá argumentum tranſitum, quod à Neceßitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Neceßitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.

HOc firmum, Lipſi, & Vulcaniũm planè ſcutum contra omnia externa: hæc *aurea illa arma*, quibus tectos, Plato pugnare nos iuſſit in caſum & Fortunam. Deo ſubiici, Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad magnam illam Mundi mentem. Prouidentiam dico. Cuius pias & felices copias quoniam ſatis explicui: producam & inducam agmen alterum, quod eſt ſub Neceſſitatis vexillo. Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legionem dixerim fulminatricem. Rigida enim & infracta iſta vis quæ omnia domat, ſuperat: & cui mirabor, Lipſi, ſi reſiſtes. Thales interrogatus olim, * τί ἰσχυρότατον; rectè reſpondit

A neceſſitate argumentum alterum.

* Quid fortiſſimum?

dit, Ἀνάγκη. πάντων γὰρ κρατεῖ. & ſermo de eâdem vetus etſi parum cautus, * τὴν ἀνάγκην οὐδὲ τοὺς θεοὺς βιάζεσθαι. Hanc Prouidentiæ nunc attexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex eâ nata. A deo enim eiusque decretis Neceſſitas. nec aliud hæc Ἀνάγκη, vt Græcus philoſophus definiuit, quàm Κρίσις βεβαία καὶ ἀμετάτρεπτος δύναμις τῆς προνοίας. FIRMA *ſanctio, & immutabilis Prouidẽtiæ poteſtas.* Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam, A rebus, & à Fato: A rebus ipſis: quoniam ingenium hoc omnibus creatis, vt inſitâ quadam vi ad mutationem ferantur & caſum. Vt ferro conſumens quædam rubigo per naturam agnata eſt: ligno, exedens caries aut teredo: ſic animalibus, opidis, regnis, internæ & ſuæ cauſſæ pereundi. Supera, infera reſpice; grandia, parua; manu facta, aut mente: ab omni æuo corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad mare feruntur, perpeti & prono curſu: ſic res omnes humanæ, per hunc (vt ſic dicam) cladium canalem labuntur ad ſuam metam. Meta autem ea, mors & interitus. quibus Peſtis, Bella, Cædes, adminiſtri & inſtrumenta. Ita ſi mors iis neceſſaria: neceſſariæ hoc reſpectu & clades. Quod vt clariùs videas ſub exemplis, non diffugiam mente & animo paulliſper tecum peregrinari per magnum hoc Vniuerſum.

Neceſſitas. omnia enim vincit.

** ne deos quidem cogere poſſe Neceſſitatem.*

Quid ſit Neceſſitas?

Quotuplex in noſtrâ hac re?

Inſita rebus & innata, primò.

Quia ad mutationem omnia & interitum.

CAP. XVI.

Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

AETERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, naſci, denaſci, oriri, aboriri: nec quidquam ſtabile aut firmum arbiter ille rerum eſſe voluit, præter ipſum.

—— μόνοις οὐ γίγνεται
Θεοῖσι γῆρας, οὐδὲ μὴν θανεῖν ποτε·
Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος:

exclamat Tragicus vates. Omnia iſta quæ ſuſpicis, quæ miraris, vicibus ſuis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum vides? deficit. Lunam? laborat & tabeſcit. Sidera? labuntur &

Exemplis ſuperis inferiſque id oſtenſum.

a. Vni deo Numquã ſenectus, atra nec mors imminet: Sed alia miſcet domitor ætas omnia Sunt Sophoclis verſus.

A cælo & aë-re, initio fa-cto.

cadunt. Et vt velet aut excuſet hæc ingenium humanum: euenêre tamen in cæleſti illo corpore & euenient, quę Mathematicis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto, variâ formâ, vario ſitu, & motu: quos omnes ab aëre & in illo eſſe, haud facilè imponat mihi Lycæum: ſed ecce nuper negotium Aſtrologis fecêre noui quidam motus deprehenſi, &

* *Anno lxxij. quod ſupra omnem elementarem regionē fuiſſe peritiſſimi Mathematicorum conſentiebant.*

nouæ ſtellæ. * Sidus exortum hoc ipſo anno: cuius incrementa & decrementa clarè obſeruata. vidimusque (difficulter creditum) in cælo ipſo naſci aliquid poſſe, & mori. Quin Varro ecce apud Auguſtinum clamat & adſerit, *ſtellam Veneris quam Plautus Veſperuginem, Homerus ἕσπερον appellat, colorem mutaſſe, magnitudinem, figuram, curſum*. Proximum cælo aërem inſpice.

Ab aquis & mari.

mutatur cottidiè: & in ventos abit, nubes, & imbres. Tranſi ad aquas. flumina illa, quæ perennia dicimus, & fontes, aliâs periiſſe videbis; aliâs alueum mutaſſe & curſum. Ipſe ille Oceanus, magna & arcana Naturę pars, modò tempeſtatibus attollitur aut deiicitur: & vt eæ non ſint, ſuos habet aquarum acceſſus & receſſus. atque vt interire eum totum poſſe cēſeas,

A terrâ.

creſcit minuiturque cottidiè per partes. Iam ſi Terram intuêris, quam vnam immobilem voluerunt, & * vi ſuâ ſtare: ecce illîc labat, & tremore atque occulto ſpiritu concutitur: alibi

* *Ideò Veſtam appellatam.*

Hoc fine pugna & aduerſitas inter elementa.

aquâ corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter ſe: neu bella inter homines tantùm eſſe indignêre, ſunt inter elementa ipſa. Diluuies maris ſubita inundatioque, quot terras imminuit, aut abſorpſit? Olim magnam illam Atlantidem inſulam (nec enim meo animo fabula eſt) poſteà Helicen, Buren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, patrum æuo, * duas inſulas cum opidis viriſque. Quin iam nunc cùm maximè cærulus ille Diuus nouos ſibi ſinus aperit, lambens cottidiè & abrodens infidum marginem, Friſiorum, Canunefatum, Cauchorum. Nec terra ipſa muliebri ignauiâ ceſſat: ſed interdum ſe vindicat, & in medio mari inſulas ſibi facit: mirante & indignante cano illo patre. Quòd ſi ad interitum mutationemque magna illa corpora, & noſtro ſenſu ęterna, deſtinata ſunt: quid cenſes opida, reſpublicas, regna? quæ tam mortalia eſſe neceſſum eſt, quàm eos qui fecerunt. Vt hominibus ſingulis adoleſcentia ſua, robur, ſenecta, mors: ſic

* *In Zelandia partibus.*

Si elementa pereũt, quanto magis quæ ex ipſis?

iſtis.

iſtis. Incipiunt,creſcunt, ſtant,florent: & omnia ideò,vt cadant. Vnus ſub Tiberio terræmotus duodecim celebres Aſiæ vrbes euertit.totidem Campaniæ opida alius, ſub Conſtantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam,cadauera Carthaginis,Numantiæ,Corinthi,priſci viderunt & mirati ſunt: nos Athenarum, Spartæ,& tot illuſtrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipſa rerum gentiumque * domina & falsò Æterna vrbs, vbi eſt? obruta,diruta; incenſa, inundata, periit non vno leto, & ambitiosè hodie quæritur nec inuenitur in ſuo ſolo. Byzantium illud vides, quod ſibi placet * duplicis imperij ſede? Venetias iſtas,quæ ſuperbiunt mille annorum firmitate? veniet illis ſua dies: & tu noſtra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet conſtruitque,& (ſi fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plaſtes, varias ſibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argillâ. Opida adhuc loquor & vrbes: ſed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & Aſſyria, Ægyptus, Iudæa valuêre armis ingeniisque: ſors ea in Europam tranſiit. quæ tamen ipſa, vt corpora inſtante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præſentiſcere magnum ſuum caſum. Quod ampliùs & numquam ſatis miremur, hic à quinque annorum millibus & quingentis habitatus orbis ſeneſcit: & vt Anaxarchi exploſæ olim fabulæ iterum applaudamus, ſurgunt alibi ſuccreſcuntque noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehenſa Neceſſitatis lex! abeunt omnia in hunc naſcendi pereundique fatalem gyrum: & longæuum aliquid in hac machinâ eſt,nihil æternum. Attolle & circumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices,&,vt in Oceano,æſtus. Tu ſurge,tu cade. tu impera,tu ſerui. tu occultare, tu emerge: & eat hic rerum in ſe remeantium orbis, quamdiu erit ipſe Orbis. Germani feri olim fuiſtis? nunc miteſcite ante pleroſque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? deliciis ac diuitiis Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia ſceptrum tenuit? nunc ſeruiat. Vos

Vrbium magnarum exitia aut excidia.

* *Romam ſentio.*

* *Romani, & Turcici.*

Concluſio, & per congeriē, mutationum exempla.

Gothi, vos Vandali, vos fex Barbarorum prodîte è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeſte etiam pelliti vos *Scythæ, & potenti manu paullisper habenas temperate Aſiæ atque Europæ. Sed iſti ipſi mox diſcedite, & ſceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem neſcio quem noui imperij ſurgentem video ab Occidente.

Ob Turcas dico, qui ex illis.

CAPVT XVII.

Ventum ad Neceſſitatem quæ à Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

DIXERAT Langius: & lacrimas mihi pænè expreſſerat hic ſermo. ita viſus mihi in clarâ luce poſuiſſe ludibria rerum humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut ipſi ſumus, inquam, aut omnia hæc in queîs ſudamus? *τί δέ τις; τί δ' οὔτις; σκιᾶς ὄναρ ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus vates. Langius ad me, At tu adoleſcens, inquit, non adſpice ſolùm iſta, ſed deſpice: & Conſtantiam animo imprime, ex hac inconſtanti & deſultoriâ leuitate omnium rerum. Inconſtantem dico, à mente & ſenſu noſtro. quia Deum prouidentiamque ſi adſpicis, rato omnia & immobili ordine decurrunt. Iam enim omiſſis gladiis, ad machinas venio: nec telis dolorem tuum oppugnabo, ſed tormentis. Fati arietem intorquebo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis elidet, aut acumen eludet. Qui locus etſi lubricus ad lapſum: tamen ingrediar. ſed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, *ἡσύχῳ ποδί. Ac principio Fatum aliquod in rebus eſſe, non tu Lipſi, vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans, Ignoſce, inquam, ſi remeligo tibi obiicior in hoc curſu. Fata mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoïcorum neruis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego ſperno, & Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno ſpiritu diſſlauerim, vt folia ventus. Langius ſeuero atque adeò minace oculo, Temerarie & inconſpecte, inquit, fata tu eludis aut tollis? non potes: niſi vnà vim omnem tollis numenque diuinum. Si enim deus eſt, Prouidentia eſt: ſi hæc, Decretum.

Quid eſt aliquis? quid nullus? vmbra ſomnium, homo.

Deſlexum ad alteram Neceſſitatẽ, reſpectu Fati.

modeſto pede.

Probatũ initio Fatalem aliquã neceſſitatem eſſe: Ex indiſſolubili iſto nexu.

cretum & ordo rerum: ſi iſtud, firma & rata Neceſſitas euentorum. Quomodo exis hunc ictum? aut quâ ſecuri ſcindis hanc cathenam? Deum enim & æternam illam mentem, non aliter cogitare nobis fas, quàm vt ſcientia & præuiſio in eo ſint æterna. Eumdemque fixum, firmum, immutabilem, ſemper vnum & ſui ſimilem ſentimus: in iis quæ ſemel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

* Οὐ γὰρ τ' αἶψα θεῶν τρέπεται νόος αἰὲν ἐόντων.

Non etenim diuûm mens vertitur æternorum. Homeri verſus.

Quæ ſi vera fatêris (& fatearis neceſſum eſt, niſi rationem omnem exuis & ſenſum:) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota eſſe, ab æterno in æternum. At ex eo neceſſitas emergit, & hoc quod illudis fatum. Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas, vt non alia veterior aut receptior ſententia ſit inter gentes. omnibusque ferè, quibus dei aut prouidentiæ lux aliqua adfulſit, his & Fati. Vt iidem illi primi purique igniculi, qui homini illum aperuêre: præluxiſſe pariter videantur ad iſtud. Homerum ecce adi & audi, primum & ſapientiſſimum poëtarum. mentior, ſi aliam magis orbitam diuina illa Muſa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem. Nec abiit reliqua poëtarum ſtirps à ſuo patre. Euripidem, Sophoclem, Pindarum: & è noſtris, Virgilium vide. Ad hiſtoricos me vocas? omnium illæ voces, Fato hoc tale accidiſſe, &, Regna euerſa aut ſtabilita Fatis. Ad philoſophos? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contra vulgum veritatis At illi cùm in pleriſque aliis diuerſi ierint, ſtudio & malo ambitu certandi; mirum quàm omnes côuenerint in vnius huius viæ capite, quæ ducit ad Fatum. Capite viæ dixi. quia non eo negatum, quin ea in plures mox ſemitas ſecta. quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor poſſe reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri. Quæ explicabo breuiter, & tamquam pedem in ſingulis ponens: quia vulgo confuſio hîc & error.

Fati impreſſa quædam omnibus notitia.

Homerus verè ſapiens poëta apud ſapientes. Dux ad Fatum. Quem ſecuti ſcriptores reliqui.

Philoſophi penè omnes in Fato conſpirant. Sed de natura eius, quadripertitæ ſententiæ.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

Fatum Mathematicum, quid?

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldæi & Aſtrologi, primi auctores: interq; philoſophos fundus & ſubſcriptor, ſublimis ille * Mercurius. qui Prouidentiam, Neceſſitatem, Fatum, ſubtiliter nec vanè prorſus diſtinguens, ait: προνοία ἐστὶ αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ· δύο δὲ τούτου δυνάμεις αὐτοφυεῖς, Ἀνάγκη καὶ Εἱμαρμένη. ἡ δὲ εἱμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ. τῇ δὲ εἱμαρμένῃ ὑπηρετοῦσιν οἱ ἀστέρες· οὔτε γὰρ εἱμαρμένην φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλον γὰρ εἱμαρμένης, οἱ ἀστέρες. κατὰ γὰρ ταύτην πάντα ἀποτελοῦσι τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. *Prouidentia eſt perfecta & abſoluta ratio cæleſtis dei. cui duæ cognatæ facultates, Neceſſitas & Fatum. Et Fatum quidem ſubſeruit miniſtratque Prouidentiæ, ſimul & Neceſſitati: at Fato ipſi, ſubſeruiunt ſtellæ. Nam nec Fati vim effugere quiſquam poteſt, nec cauere ſibi à vi & potentiâ ſtellarum. Hæc enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturæ atque Hominibus.* Et in eâdem ſtultâ naui hodie (pudor Chriſtiani nominis!) Aſtrologorum ferè vulgus. At Naturale Fatum voco, ORDINEM CAVSSARVM NATVRALIVM QVAE (niſi impediantur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQVE PRODVCVNT EFFECTVM. Ariſtoteles in hâc parte: ſi * Alexandro Aphrodiſienſi fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophraſtus, qui clarè ſcribit, τὴν εἱμαρμένην εἶναι τὴν ἑκάστου φύσιν, *Fatum eſſe, vniuſcuiuſque naturam.* Ex horũ mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & ſine alienâ vi cauſſis, Fato. & retrò, Quòd homo ſerpentem gignit aut monſtrum, * præter Fatum: itemque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adſurgit quidem. quis autem caſum non vitet, qui non aſcendat,

** Etiam Plato inclinare iſtuc videtur in Timæo.*

Fatum Phyſicum quid?

** Nam ipſe Ariſtoteles ſilet. excipio De mundo, vbi aliter.*

** Ita Virgilio, & Ciceroni, Fato perire, aut præter Fatum, ſcriptum.*

dat? Et talis in * diuinis vbique ferè Ariſtoteles eſt: libellum *• Vt qui nec*
illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab aliâ mihi vide- *Prouidētiam plenè, & pla-*
tur & magis cæleſti aurâ. Quin hoc amplius in Græco ſcri- *nè ſatis adſe-*
ptore lego, Ariſtotelem cenſuiſſe, τὴν εἱμαρμένην οὐκ αἰτίαν μὲν, τρό- *rat ſed obiter aliquid in*
πον δέ τινα αἰτίας συμβεβηκότα πῶς τοῖς τῆς ἀνάγκης τεταγμένοις: *Fatum non* *Ethicis.*
eſſe cauſſam, ſed modum quendam cauſſæ accidentem iis quæ à Neceſſi-
tate ordinata. Cor philoſophi! qui Fortunam Caſumque ſeriò
numerare inter cauſſas audet, non audet Fatum. Sed hunc mit-
to: ad Stoïcos meos venio (non enim diſſimulo. in pretio &
amore mihi ea ſecta) qui auctores Fati Violenti. Quod defi-
nio, cum Senecâ, NECESSITATEM RERVM OMNIVM *Quid Fatum Stoicum.*
ACTIONVMQ., QVAM NVLLA VIS RVMPAT. aut
cum * Chryſippo, δύναμιν πνευματικὴν, τάξει τοῦ παντὸς διοικητι- *• Cuius etiā*
κήν. *vim ſpiritalem, ordine Vniuerſum hoc gubernantem.* Nec ab- *alia definitio in Agellij lib. VI.*
eunt definitiones illæ nimis à recto aut vero, ſi ſanè & mode-
ſtè interpretêre. vti nec tota fortaſſe eorum ſententia, niſi iu-
gulaſſet eam pridem conuerſus pollex omnis vulgi. Tribuunt *In quo aber-*
iis duo impia. &, Quòd deum ſubiicem faciunt trigis fati: &, *rēt hic Stoici.*
Quòd actiones item internas, & noſtræ voluntatis. Nec fiden-
ter nimis eos purgem vtriuſque culpæ. E ſcriptis enim eorum,
quæ pauca reſtant, eſt vbi hæc elicias; eſt etiam, vbi magis ſa-
niora. Seneca ſanè, porticus illius tibicen haud infirmus, in
prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De
Prouidentiâ: *Eadem neceſſitas*, inquit, *& deos alligat. irreuocabi-* *Deum Fato*
lis humana ac diuina pariter curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac *ſubiicere videntur.*
rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſſit. Et
indiſſolubilis illa cathena nexuſque cauſſarum, quo omnia &
omnes ligant, vim facere non obſcurè videtur Arbitrio huma- *Tollere hu-*
no. At germani tamen veriique Stoïci, apertâ fronte profeſſi *manam libertatem.*
numquam iſta. aut ſiquid tale iis elapſum in calore illo, vt fit,
ſcribendi ſiue diſſerendi: verbis id magis tale comperies, quàm
re & ſenſu. Chryſippus ipſe (qui primus corrupit & enerua- *Sed reuera*
uit virilem ſectam ſpinoſo acumine quæſtionum) de liberta- *non penitus ea ſenſère.*
te imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca
noſter deum Fato ſubiicit (ſanior illi mens) ſed genere quo-
dam ſermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum
acceſsêre, Fatum aliâs Prouidentiam ipſam appellabant, aliâs
Deum.

Nam Fati nomine ſæpe aliter abutũtur, & Prouidẽtiam, imò deum ipſum intellegunt.

Deum. Itaque Zeno cùm definiſſet εἱμαρμένην, δύναμιν κινητικὴν τῆς ὕλης κατὰ ταὐτὰ, καὶ ὡσαύτως: *Vim ſecundùm eadem eodem modo materiæ motricem:* addidit, ἣν τινα μὴ διάφορον καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν καλεῖν: *quam nihil interſit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixiſſe.* Et Chryſippus ab eâdem mente Fatum alibi dixit λόγον ἀΐδιον τῆς προνοίας: *Prouidentiæ æternam rationem.* Iam Panætius Stoïcus θεὸν ἀπεφαίνετο τὴν εἱμαρμένην, *Deum ipſum dixit eſſe Fatum.* Quod idem ſentiens clarè * Seneca: *Quoties voles,* inquit, *tibi licet aliter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et Iouem illum optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui non, vt hiſtorici tradiderunt, ex eo quòd poſt votum ſuſceptum acies Romanorum fugientium ſtitit, ſed quòd ſtant beneficio eius omnia Stator Stabilitorque eſt. Hunc eundem & Fatum ſi dixeris, non mentieris. Nam cùm Fatum nihil aliud ſit, quàm ſeries implexa cauſſarum: ille eſt prima omnium cauſſa, ex quâ ceteræ pendent.* Quæ poſtrema tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipſa poſſit.

* Lib. IIII. De benef. cap. VII. vbi hæc tamen aliter & corruptè legas.

Neque abiit hac parte à Stoïcis ſcriptor ille * magnus ad regem Magnum: οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι, πλὴν τοῦτον. οἷον ἀκίνητον οὐσίαν. εἱμαρμένην δὲ, διὰ τὸ εἴρεσθαί τε καὶ χωρεῖν ἀκωλύτως. id eſt: *Exiſtimo autem & Neceſſitatem non aliud dici debere, quàm Deum. tanquam ſtabilem naturam. & Fatum item ipſum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac ſine impedimento.* Qui ſermones ſiquid improuidi habent, nihil tamen impij: & apud æquos interpretes haud longè abſunt à vero noſtroque Fato. Illud quidem elogium ſeriò Stoïcorum genti do. non aliam ſectam maieſtatem ſuam & prouidentiam deo magis adſeruiſſe: non aliam homines ad æetherea illa & æterna traxiſſe magis. Et in fatalis huius ſtadij decurſu ſiquid lapſi: credo, à laudabili bonoque ſtudio fuit, cæcos mortales à cæcâ Deâ reuocandi. Fortunam inquio. cuius non ſolùm numen ab iis fortiter exploſum, ſed & * nomen.

* Ariſtoteles De Mundo.

Alta & erecta Stoïcorum ſecta: & quæ tales gignit.

* Vti & ab Auguſtino lib. I. Retract. cap. I.

CAPVT

CAPVT XIX.

Quartum ſiue Verum Fatum explicatum. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentiá differre.

SED de ſenſu veterum aut diſſenſu, dixi ſatis. cur enim curioſè nimis aut ſubtiliter ſcruter * τὰς ἐν ᾅδου τριακάδας? Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illuſtro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentiæ decretum: quod tolli non magis è rebus poteſt, quàm Prouidentia ipſa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adſeuero, non aliud huic rei proprium in Romanâ linguâ. Abuſi eò veteres? nos vtemur: & eductam è Stoïcorum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à fando: nec aliud propriè, quàm * *dictum & iuſſum diuinum*. At hoc ipſum illud eſt, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum definio, ſiue cum illuſtri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SERIEM ORDINEMQ. CAVSSARVM. ſiue noſtris verbis, obſcuriùs ſed ſubtiliùs: INHAERENS REBVS MOBILIBVS IMMOBILE PROVIDENTIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Dixi, Prouidentiæ decretum, quia Theologis qui hodiè (venia mihi in libero veri ſtudio ſit) non prorſus adſentior, qui id cum Prouidentiâ ipſâ, re & nomine miſcent. Scio arduum imò temerarium, ὑπερούσιον illam & ὑπερουράνιον φύσιν (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adſtringere, & quidquid ad illum: tamen vt humanæ mentis captus eſt, perſeuero aliud Prouidentiam eſſe propriè, aliud noſtrum Fatum. Nam Prouidentiam non aliter capio aut conſidero, quàm vt IN DEO VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuerſa, indiuiſa, ſtipata, &, vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipſas magis deſcendere videtur, in iiſque ſingulis ſpectari. vt inquam ſit digeſtio & explicatio communis illius * Prouidentiæ diſtinctè & per partes. Itaque illa in deo eſt, & ei ſoli tribuitur:

* *Triceſimas quæ in orco.* quod adagiũ malè vertit, malè cepit noſter Deſiderius.

Fati nomen an, & quatenus, nobis licitum.

* *Priſciani verba. & ſimilia Varro.*

Veri Fati finitio prior, ſimplex.

Altera implicatior, ſed ad rei vim expreſſior.

Idémne id cum Prouidentiâ?

Non videri.

Prouidentia communiter conſideratur: Fati partitè. illa in deo, hoc in rebus

* *Hæc vt explicarent, alij triplicẽ Prouidentiã fecẽre. vt Platonici & Plutarchus. quâ diuiſione nihil opus.*

buitur: hoc in rebus, & iis adſcribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, * κέγχρον τρυπᾶν? Imò ſumo hæc, Lipſi, è medio ſermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus, *Meo bono fato id fieri, aut malo*: &, *Hoc eſſe regni illius aut opidi fatum*. At de Prouidentiâ nemo ſic loquetur: nemo, inquam, rebus ipſis eam tribuet, citra impietatem aut irriſum. Benè ergo dixi, in deo illam eſſe: hoc à deo quidem, ſed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etſi reapſe à Fato indiuulſam, tamen præſtantius quiddam & prius Fato videri: vti Solem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum rationi, vulgò adſerimus in Sapientum ſcholis. Sed ne dilatem hæc triſtia, etſi nondum trita: vides ex iſtis cauſſam mihi iuſtam diſcriminis, itemque nominis retenti contra nouitium τῶν θεολογουμένων Senatum. Nam priſci illi & olim conſcripti * Patres, nihil mihi inuident aut inhibent quin verbo Fati in ſanâ & verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam finitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt oſtenderem ſpectari Fatum debere in iis ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adſignificans, Fatum ipſum etſi immobile, motum tamen inſitum & naturam non tollere à rebus: ſed leniter & ſine vi agere, vt cuique rei impreſſa à deo ſigna poſtulant & notæ. In cauſſis quidem (ſecundas intellego) neceſſariis, neceſſariò: in naturalibus, naturaliter: voluntariis, voluntariè: contingentibus, contingenter. Itaque rerum quidem reſpectu, vim nullam adfert aut coactionem: ſed vt quidque natum eſt facere aut pati, ita dirigit ſingula & flectit. At ſi id ad originem ſuam tamen retrahis, id eſt Prouidentiam & Deum: conſtanter nec timidè adfirmandum, neceſſariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Poſtremò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè poſui, Prouidentiam rerum omnium iunctim eſſe; Fatum per diſtributionem, ſingularum. Et in Ordine, ſeriem nexumque cauſſarum intellego, quas Fatum definit. in Loco & Tempore, miram illam & numquam explicandam vim, quâ omnia euenta & certis locorum ſedibus, & temporum momentis, ſunt adſtricta. Fatum eſt Tarquinium regno eiici? fiat: ſed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæſarem interfici?

* *Milium terebrare.*

Prouidentia melior Fato.

* *Minutius, Iſidor⁹, Orig. VIII. cap. vl. Quin & Thomas Aquinas libellum de Fato ſcripſit & inſcripſit.*

Vlterior totius definitionis explicatio.

Fatum res non violat.

Ordo cauſſarum in Fato.

Adſtrictio eius ad Locū & Tempus.

fici? ita: ſed in Curiâ etiam, & ad ſtatuam Pompeij. locum vides. Domitianum à ſuis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam fruſtrà vitabat, quinctâ. tempus vides.

CAPVT XX.

Diſtinctum & diuulſum id à Stoïco fato quattuor terminis. Oſtenſum accuratiùs, quomodo vim non inferat voluntati. itemque deum nec συνεργὸν *mali nec auctorem eſſe.*

SATIN' hæc capis adoleſcens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternùm relinquis me in hac nocte. Quod enim iſtud diſcriminum ſubtile ſtamen? qui quæſtionum captioſi laquei ſunt? Inſidias, mihi crede, metuebam: & tam expenſa & ſuſpenſa tua verba ſuſpiciebam, vt ſingulos hoſtes. Langius ſubridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal eſt: & in præſidium, non inſidias deueniſti. Dabo lucem: illud modò effare, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam, quæ de vi eſt & neceſſitate. Non enim capio prorſus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum diſiungis. quod cùm verbis & ianuâ, quod dicitur, benè excluſiſti; re & poſtîco videris admittere. Langius promptè, Abſit Lipſi, inquit, abſit. Nõ enim ego vel per ſomnium Fatum vllum Stoïcorum induco: nec * anus illas recoquo diu exſtinctas: modeſtum piumque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato ſubiiciunt, nec Iupiter ipſe apud Homerũ, cùm maximè vellet, Sarpedonem ſuum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo, quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem eſſe volumus, & tranſcendere cùm libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem ſeriem cauſſarũ naturalium conſtituunt. nos nec naturalium cauſſarum ſemper, (deus enim prodigij aut miraculi cauſſa, ſæpe citra, imò contra naturam egit:) nec ab æterno; quia ſecundæ cauſſæ non æternæ. Origo enim iis certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον ſuſtuliſſe videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties ſecundæ cauſſæ tales ſunt, Contingens fortuitumque admittimus in

Quidquid hîc diſputo; prudentũ iudicij eſto. corrigam monitus. & erroris aliquis me conuincet. nemo pertinacia.

Fatum verũ videri cum Stoico mixtum.

* *Parcas intellego.*

Sed diſcretũ tamen his terminis. Primò, quòd Deus nobis ſupra Fatum.

Secundò, quòd cauſſæ nobis non æternæ.

Tertiò, quòd contingentia nõ tollimus.

euentis. Poſtremò, voluntati vim illi intuliſſe viſi violentam. abeſt hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam tamen reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ & Caſus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Neceſſitatis ſcopulum non allidamus. Fatum eſt? ſed prima nempe cauſſa. quæ adeò ſecundas mediasque non tollit, vt non niſi (ordinatim quidem & * ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον) per eas agat. At inter ſecundas, etiam Voluntas tua eſt: quam fuge credere, vt deus ille * cogat aut tollat. Hic error omnis in iſtâ re, hæc nubes. nemo ſcit aut cogitat ſe velle, quod vult Fatum: & dico, liberè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, ſine corruptione rerum. Sicut ſupremum illud cælum inferiores omnes orbes ita ſecum ducit, vt proprium eorum motum non abrumpat aut ſiſtat: ſic Deus fati impetu humana omnia trahit, ſed peculiarem cuiuſque vim aut motionem non tollit. Arbores & fruges voluit creſcere? creſcunt ſine vllâ vi, per naturam. Homines deliberare, eligere? deliberant ſine vllâ vi & eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipſum quod electuri fuerunt, vidit ipſe ab æterno: ſed vidit, non coëgit; ſciuit, non ſanxit; prædixit, non præſcripſit. Quid titubant hîc noſtri Curiones? Miſelli! non alius mihi locus videtur in clariori luce. niſi quòd petulca iſta mens idemtidem ſe ſcalpit & exaſperat, malâ quâdam ſcabie infecta litigandi & diſſerendi. Quomodo enim, inquiunt, ſi Deus præuidit peccaturum me, nec falli præuiſio illa pôteſt, non neceſſariò peccem? Fateor, * neceſſariò: ſed non pro tuâ mente: liberâ voluntate hîc interueniente. Nẽpe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo prouidit: prouidit autem vt liberè: igitur neceſſariò liberè peccas. Satin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis auctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: ſed non niſi boni fautor. Ad virtutem accingeris? illo ſciente & iuuante fit. ad vitium? ſciente & ſinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum inſideo & impello debilem & claudum: quòd impello, à me eſt; quòd debilem, ab ipſo. Citharam pulſo diſſonam & neruis malè vinctam: quòd tamen diſcordat, inſtrumenti vitium eſſe fatebere, non meum. Terra hæc ipſa arbores & fruges omnes alit communi ſucco: ſed illæ ſalutarem fructum proferunt,

Poſtremò, quòd libertatem quâdam homini permittimus.

* *vt plurimum.*

* Acutè Auguſtinus: *Nõ enim voluntas cogi poteſt vt velit quod non vult: non enim vellemus, ſi nollemus.*

* *προγινώσκει πάντα, ἀλλ' οὐ πάντα προορίζει* Damaſcenus.

* *Neceſſitatis ſequela.*

ferunt,

ferunt, aliæ venenum. quid dices? à terrâ hoc eſſe, an potiùs ab inſitâ arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in ſuum virus? Simile hîc eſt. & à deo quidem quòd mouêre; à te & in te, quòd ad malum. Denique vt concludam de hac Libertate: Fatum veluti præſultor eſt, & ſunem ducit in mundi iſtâ choreâ: ſed ita, vt partes aliquę noſtrę ſint volendi ſemper aut nolendi. nec vltrà. non enim efficiendi: quia arbitrium ſaltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ poſſit. Vt in naui ambulare mihi fas, & per foros diſcurrere aut tranſtra, ſed nihil minutus hic motus valet vt impediat eius curſum: ſic in fatali hac naui, quâ omnes vehimur, currant licet voluntates noſtræ & tranſcurrant, non viâ eam eiicient aut ſiſtent. Temperabit & habenas moderabitur ſemper ſuprema illa voluntas: & quo viſum erit cumque, currum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Concluſio tractationis de Fato. monitū, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceßitate.

SED quid ego iſta? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia abſorpſit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam * maluit tollere, quàm delibare aliquid de humanâ libertate. *Ita dum homines liberos fecit*, (ait eleganter antiſtes Hipponenſis) *fecit ſacrilegos*. Quàm multi etiam hodie natant in hoc freto, & diſputationum hîc fluctibus abripiuntur? Quorum periculis moniti, terram malîmus legere, Lipſi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de diis, percommodè reſpondit: *Cetera quidem neſcio, illud ſcio, quòd odère curioſos*. Idem de Fato cenſe: quod aſpici vult, nō inſpici: credi, non cognoſci. Biantis opinor illud eſt, * περὶ θεῶν λέγε ὡς εἰσί. meliùs ad Fatum transferam: de quo hoc ſatis eſſe moneo, vt eſſe ſcias. cetera, nihil peccas, ſi ignoras. Illud propriè ad noſtram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterē & apertam viam) vt Neceſſitatem agnatam malis Publicis credas, & in illâ ſola-

** In libris De diuinat.*

Ignem ſub cinere eſſe, hæc de Fato.

Non nimis commouēda.

** De diis hoc dic, eſſe.*

Ad vtilitatē ſa'tē noſtram applicanda.

 tium

tium aliquod quæras tui luctus. Quid ad te curioſè de libertate arbitrij quęrere, aut ſeruitute? de coactâ voluntate, aut ductâ? Miſer! Syracuſæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi ſupra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ ſupernè certè immiſſa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduerſum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores iſtos omnes non pungit, ſed iugilat; non minuit, ſed tollit. Vt vrticam ſi cunctanter attingas, adurit; ſi fortiter, hebeſcit: ſic luctus iſta aſperitas increſcit, ſi lenioribus remediis attractes; ſi duris & fortibus, cedit. Neceſſitate autem nihil fortius eſt, quæ ſolo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non ſolùm poteſt, ſed debet. Quid tu querela? quatere hoc cæleſte iugum potes, non potes excutere.

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

Deſine fata deûm flecti ſperare querendo.

Neceſſitatis non aliud effugium eſt, quàm velle quod ipſa cogat. Eximiè * eximius ille Sapientum: Ἀνίκητος εἶναι δύνασαι, ἐὰν μηδένα ἀγῶνα καταβαίνῃς, ὃν οὐκ ἔστιν ἐπὶ σοὶ νικῆσαι. *Inuictus eſſe poteris; ſi in nullum certamen te dimittes, quod in te non eſt vincere.* At talis agon iſte cum Neceſſitate eſt: quē quiſquis ſuſcipit, ſuccumbit: & quod magis mirere, ſuccubuit, priuſquàm ſuſcepit.

* Epictetus in Enchirid.

Capvt XXII.

Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eoque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

Et ſermonis pauſam hîc aliquā faciente Langio, alacriùs erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutiùs ſpirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deū ſequi, audeo neceſſitati obſequi: & videor cum Euripide poſſe dicere,

* Θύοιμ' ἂν αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμούμενος
Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῷ.

Æſtus tamen vnus eſt turbidæ cogitationis, qui me iactat: quem Langi ſiſte. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id poteſt

*Potius ſacra illi fecerim, quàm percitus Irâ, ferire calcibus ſtimulos velim. Mortalis ipſe cælo pugnādo.

poteſt aut vitari: quid vltrà de patriâ aut procâ laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & ſedemus ipſi, quod dicitur, manibus cōpreſſis? nam tuo quoque conceſſu, vanū auxilium omne & conſiliū, aduerſantibus fatis. Langius renidens, Per contumaciam aut proteruiā adoleſcens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc eſt obſequi, an oppedere & illudere? Sedebo, inquis, manibus cōpreſſis. Benè habet. vellem nunc labiis. Quis enim vmquā tibi dixit, Fatū merum ſolumque agere, ſine mediâ & auxiliante cauſsâ? Liberos tibi tollere fatum eſt: ſed ita vt in vxoris tuæ horto priùs ſeras. A morbo ſaneſcere: ſed hactenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & ſeruari hanc fluctuantē & mergentē patriæ tuæ nauē ſi Fatum eſt; hoc quoque Fatū, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manum remis admoueas oportet, & vela expandas: nō vt otiōſus captes & exſpectes ab alto ventū. At contrà, ſi Fatū illam ipſam patriam tuam perire: fient Fato videlicet iſta quoque, quæ ad exitium humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus, & inter ſe, erit diſcors. nemo parēre gnarus, nemo imperare. ſtrenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. denique in ducibus ipſis non conſiliū, non fides. Verè* Velleius: *Ineluctabilis fatorum vis, cuius fortunā mutare conſtituit, conſilia corrumpit.* Itemque: *Quippe ita res habet, vt plerumq; qui fortunam mutaturus eſt deus, conſilia corrumpat: efficiatque, quod eſt miſerrimum, vt quod accidit etiam meritò accidiſſe videatur.* Nec tamen illuc ſtatim delabere, vt extrema fata vrgere patriā tuam cenſeas. Quî enim noſti? & quî ſcis an concuſſio & commotiuncula hæc tantùm ſit, an ad interitū morbus? Fer opem igitur. & quādiu, iuxta vetus verbū, anima huic ægro eſt, ſpera. Quòd ſi iam certis clariſq; indiciis fatalis mutatio apparebit: me quidē iudice valebit illud, *μὴ θεομαχεῖν. Et Solonis exēplum tutò hîc ingeram: qui cùm Athenas Piſiſtratus occupaſſet, videretque conatum omnem fruſtrà eſſe pro libertate; arma & ſcutū ante fores Curiæ ponens, *O patria,* inquit, *tibi & dictis & factis opitulatus ſum*: atq; ita domū abiit, in poſterum quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tēpori: &, ſi bonus ciuis es, te ipſum mollioribus & melioribus fatis reſerua. Quę nūc periit libertas, reuiuiſcere poteſt: & patria quæ corruit, reſurgere labenti æuo.

Obiectio cōtra Fatum, pro ignauis.

Remota & oſtenſum, cauſſas medias Fata præcedere.

Fata bona aut mala, ſine miraculo: & per ſuetos modos.

Belgicam hanc vide.

* *Velleius Paterculus hæc lib. II. De Cæſare, & Varo.*

Nō deſperādum ſtatim, velut ſi infeſtum Fatum.

Tentanda prius omnia.

* *Cum Deo non pugnare.*

Sed cū modo, quem ſola Prudentia definit.

æuo. Cur temerè abiicis animum, aut deſpondes? Ex illo pari Conſulum apud Cannas, fortiorem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populuſque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non deſperaſſet. Ceterùm ſiue titubat illa tantùm, ſiue cadit: ſiue perit, ſiue prorſus interit: ne nimis adfligere, ſed Cratetis excelſum illum animum indue, qui quærenti Alexandro, *An* * *patriam ſuam vellet reſtitui? Quid opus?* reſpondit. *alius Alexander iterum eam fortaſſe diruet.* Hæc ſapientum, hæc virorum.

Concluſio & generalis admonitio pro Conſtantia.

* *Thebas.*

—— * ἄλγεα δ' ἔμπης
Ἐν θυμῷ κατακεῖσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.
Οὐ γάρ τις πρῆξις πέλεται κρυεροῖο γόοιο.

* *Dolores autem in animo reſidere ſinamus, licet triſtes. Non enim vtilitas aliqua frigidi luctus.*

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliâs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iuuit, ſed ipſe vnà periit: ſic te citiùs, Lipſi, exſtinxeris, quàm lacrymis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit etiam Langius, validiore ſonitu ſtrepuêre fores. & puer ecce rectà ad nos introiit, qui à Læuino Torrentio miſſus, vt admoneret de horâ cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impoſuit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapſus? Simulque ſurgens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipſi, inquit, ad optatam mihi cænam. Imò ſedeamus, inquam ego renitens. Ante omnes cænas hæc mihi eſt: quam verè cum Græcis dixerim * θεῶν τροφήν. In his epulis Eſurio ſemper ego, numquam Saturio. At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ſeruemus: cras ſi voles, Conſtantiæ perlitabimus.

Abrupti & dilati ſermonis cauſſa.

* *Deorum cibum.*

IVSTI

IVSTI LIPSI DE CONSTANTIA LIBER SECVNDVS.

Capvt I.

Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiuſque laudatio.

SEQVENTI die, viſum Langio abducere me ad ſuos hortos. Quos impenſo ſanè ſtudio duplices colebat. alteros in colle, è regione ædium: alteros paullò longiùs ſitos, in depreſſiore loco, ad ipſum Moſam, Langij hortenſe ſtudiū.

Quod per amœnam vrbē leni fluit agmine flumen. Ennij verſus.

Itaque cùm occupaſſet me ſatis manè in cubiculo, Ambulamúſne Lipſi? inquit. an quies tibi magis cordi & ſeſſio? Imò ambulatio Langi, inquam, ſi tecum. ſed quò imus? ſi placet, ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea via eſt. corpus obiter exercueris: vrbem videris: denique grata ibi in hoc æſtu & frigerans aura. Placet, inquam ego. nec te duce via mihi vlla moleſta, non ad extremos Indos. Et cum dicto pallia popoſcimus, ſumſimus; iuimus, iniuimus. Cumque in ipſo aditu, oculos circumtuliſſem vago quodam & curioſo adſpectu: miratus ex animo elegantiam & cultum loci, Mi ſenex, quæ hæc amœnitas eſt? inquam. quis ſplendor? Cælum hîc habes Langi, non hortum. nec aſtrorum illi ignes profectò magis nitent in ſerenâ nocte, quàm hi tui ſcintillantes micanteſque variè flores. Adonidis aut Alcinoi hortos loquuntur? nugæ, ad iſtos comparati, & imagines muſcarum. Et ſimul propiùs accedens, & flores quoſdam naribus oculiſque admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum Argo fieri, an naſus cum Catullo? Ita vtrumque ſenſum pariter permulcet mihi & titillat hæc voluptas. Ite ite omnes Arabum odores, qui nauſea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè

Itio noſtra ad hortum.

Eius pulchritudo & nitor.

cæleſti. Langius manum mihi blandè premens, nec ſine riſu, Præfiſcinè Lipſi, inquit. non ego, nō hæc ruſtica mea Flora agnoſcimus tam ſcitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? ſeriò hoc dico & ex intimo meo ſenſu, Campi Elyſij, Elyſij non ſunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim, quæ hîc vbique nitela eſt? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas ſuas puluillosque diſpoſita? vt non elegantiùs teſſellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura concluſiſſe, quidquid eximium habet noſter aut alter orbis.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultū eum antiquum eſſe, & à naturâ. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

Hortorum ſtudium videri ingenitum.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum ſtudium, Langi, in re hortorum. ſtudium ad quod, niſi fallor, optimus & modeſtiſſimus quiſque trahitur à naturâ ipsâ. Cui argumentū, quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè conſenſerint ſelecti inter gentes. Sacras litteras luſtras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deùs ipſe primo homini domiciliū attribuit, & velut ſedē beatę vitę. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoï, & Tantali, & Heſperidum hortos prouerbia & fabulę loquuntur: & in veris certiſq; hiſtoriis, reperies Cyri regis manu plantaria inſtituta, & Semiramidis aërios penſileſque flores, & Maſaniſſæ nouum & celebrē cultum, Africâ mirante. Iam inter priſcos Gręcos Romanosque, quot illuſtria capita tibi proferam, qui poſitis aliis curis, ſoli in hac curâ? in illis quidem: vno verbo, pleroſque philoſophos & ſapiētes. qui remoti ab inſano foro & vrbe, hortorum ſe ſpatiis ſepibusque clauſerunt. At in iſtis, Tarquinium regem video iamtum priſcâ illâ Româ, in hortis molliter ambulantem, & papauerum capita reſecantem: Catonem Cenſorium agnoſco, in re hortenſi deditum, & de eâ ſeriò ſcribentē: Lucullum, poſt Aſiaticas victorias, in iiſdem otiantem:

Optimos enim ad ſe traxit, & trahit. Antiquitas horti culturę.

Inſignes in eā viri dediti.

tem:

tem: Sullam, abiectâ Dictaturâ, ſuauiter hîc ſeneſcentem: & Diocletianum Principẽ, olera ſua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus ſceptris prçferentem. Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus. in quo ipſo, ſimplices omnes & ſine malâ ambitione animas, ſcio fuiſſe in hoc cultu. Eſt enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis, cuius intimas cauſſas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem tahit non nos tantùm, qui propendemus; ſed illos ipſos ſerios & ſeueros, qui renitũtur & irrident. Atque vt cçlum & æternos illos ignes nemini adſpicere fas, ſine occulto horrore quodam & religione: non item Terræ ſacras opes, & hunc inferioris Mundi mundum, ſine tacitâ quadã gaudij titillatione & ſenſu. Animum tuum mentemq; percontare: capi ſe hoc adſpectu dicet, imò paſci. Oculos ſenſumque: fatebuntur non alibi libentiùs ſe acquieſcere, quàm in his hortorum areis & puluillis. Circumſiſte, quçſo te, paululum hçc agmina florum & augmenta. vide mihi illum è calyce, hunc è vaginâ, alium è gemmâ protuberantem; vide hunc morientem ſubitò, alium ſubnaſcentẽ; denique inſpice in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuerſa. Quæ illa tam rigida mens, quç inter hçc non flectat ſe molli aliquâ cogitatione, & liqueſcat? Iam ades curioſe tu ocule: defigere paullùm in nitores iſtos & pigmenta. inſpice hanc natiuam purpuram, hunc ſanguinẽ, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum: & tot colores, quos artifici cuique penicillo æmulari fas. æmulari, ſed non imitari. Denique quis exhalans ille odor? quis penetrans ſpiritus? & neſcio quæ pars ætheree auræ infuſa ab alto? Vt non vanè poëtarum noſtra gens, flores pleroſque natos finxerit, è ſucco aut ſanguine immortalium deorum. O gaudij & liquidæ voluptatis verè fons! ô Venerum & Gratiarum ſedes! mihi in veſtris vmbraculis quies & vita ſit: mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiante oculo oberrare: & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre: & cum vagâ quadam allucinatione, curarum hîc omnium falli & laborum.

Voluptas interna & myſtica in hoc ſtudio.

Quæ animũ & ſenſus faſcinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum laſciuiâ: &

In odoris fragrantiâ.

Votum meũ.

CAPVT III.

Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapientibus & doctis idoneos eſſe: & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CVM dixiſſem hæc acriùs, & voce vultuque accenſo: remiſſo ore ad me Langius, Amas certè Lipſi, inquit, amas floridam hanc purpuream que Nympham: ſed vereor, vt ames immodeſtè. Hortos enim laudas. ſed ita, vt vana pleraque in iis mirere, aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auidè inſpicis, & in puluillis quieſcis, & flores petis ab noto ignotoque orbe. Obſecro vt quid? vt ne te quoque eſſe ſciam in hac ſectâ, quæ exorta hodie, malè curioſorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam ſimpliciſſimamque, inſtrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitioſè conquirunt: & quæſitos ita anxiè fouent & tuentur, vt nulla mater ſuum gnatum. Hi ſunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam diſcurrunt: idque ſeminis exigui aut bulbuli cauſsâ. Hi, quibus ægrius ſit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. * Romanum illum riſerit aliquis, qui piſcem ſuum atratus luxit? iſti plantam. Iam ſiquis ex his Floræ cãdidatis nouius aliquid aut rarius nactus eſt, vt oſtentat! vt alij competitores æmulantur, inuident! è quibus non nemo triſtior domum diſcedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam? niſi hilaram hanc quandam inſaniam eſſe: nec abſimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circa pupas ſuas & ſigilla? At eorumdem induſtriam in hortis etiam cognoſce. Sedent, circumambulant, oſcitant, dormiunt. nec aliud. prorſus vt non otij ſui ſeceſſum hunc habeant, ſed deſidiæ ſepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgiis veri arcanique horti. quem modeſtæ voluptati natum ſcio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, ſiue adepta ſiue amiſſa? Imò æſtimo res ſuis pretiis: & ſepoſito lenocinio illo nouitatis, ſcio herbas eſſe, ſcio flores

Hortenſiorũ ſecta: & ea iniſſa.

* Hortẽſium. qui lugubria ſumpſiſſe dicitur ob murenam.

Deflexum ad verum hortorum vſum.

floꝛes : id eſt breuia quædam & fugacia, de quibus aptiſſimè poëta princeps

Qui non in æſtimatione florum:

* *Ζεφυρίη πνείουσα τὰ μὲν φύει, ἄλλα δὲ πέσσει.*

* *Zephyri ſpirans aura alia quidem gignit, alia concoquit.*

Itaque non ſperno eas ſiue delicias ſiue elegantias (& exemplum vides:) ſed hoc à mollibus Hortenſiis iſtis muto, quòd ſine curâ hæc talia conquiram: ſine curâ habeam: ſine curâ amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus, vt recondam & velut ſepeliam me in his hortorum vmbris. Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus, quod ſine actione vllâ agat, ſine labore vllo elaboret. *Numquam minùs ſolus ſum*, aiebat ille, *quàm cùm ſolus: numquam minùs otioſus, quàm cùm otioſus*. Vox egregia, & quam auſim dicere natam in hiſipſis hortis. Scilicet menti parati illi, non corpori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad ſalubrem quemdam ſeceſſum à curis aque turbis. Homines tibi moleſti? hîc apud te eris. Occupatio exhauſit? hîc replebere. vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut inſpiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hortis habitarunt. Eruditas hodie doctasque animas? hortis delectantur. & in iis diuina illa pleraque ſcripta procuſa, quæ miramur, & quæ nulla temporum ſeries aut ſenectus abolebit. Viridi illi Lycæo tot diſſertiones de naturâ debemus: vmbriferæ Academiæ, de moribus: & ex hortorum ſpatiis diffuſi vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui fæcundâ diluuie orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit ſe magis erigitque ad alta iſte animus, cùm liber & ſolutus videt ſuum cælum: quàm cùm ædium aut vrbiũ carceribus tenetur incluſus. Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc vos litterati meditamini & ſcribite. hîc vos Philoſophi de tranquillitate, de conſtantiâ, de vitâ & morte diſputate. En Lipſi, quæ vera hortorum vſio & finis. otium inquam, ſeceſſio, meditatio, lectio, ſcriptio: & ea tamen omnia velut per remiſſionem & per luſum. Vt pictores, longâ intentione hebetatos oculos, ad ſpecula quædam & virores colligunt: ſic nos hîc animum defeſſum, aut aberrantem. Et cur celem te meum inſtitutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Muſarum mihi domus eſt, hæc Sapientiæ meæ gymnaſium & pa-

Sed in quiete & laxatione honeſtâ animi.

Aptiſſimi enim illi ad ſeceſſum.

Ad captandam auram.

Domus ideò olim Sapientum.

Scriptioni & meditationi litteratę apti.

Sed imprimis exercitio Sapientiæ.

læſtra. Illîc aut ſeriâ arcanaq; lectione pectus impleo: aut ſemente quâdam obſero bonarũ cogitationum. Et vt tela quædam in armamentarium, ſic ex iis pręcepta in animum recondo: quæ prompta mihi mox contra vim varietatemq; Fortunæ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes ſeruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, ſtudia profanæ plebis deſpicio, & magnum hoc in rebus hominum inane. Hominem imò ipſum exuere mihi videor, & in altum rapi igneïs Sapientiæ quadrigis. An illîc angi me cenſes, quid Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis ſceptrum Belgicæ teneat, aut amittat? Aſiæ tyrannus claſſe nobis an terrâ minetur? aut denique

—— quid ſub Arcto
Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clauſus contra externa, intra me maneo: à curis omnibus ſecurus præter vnam, vt fractum ſubactumque hunc animum rectæ Rationi ac Deo ſubiiciam, & animo ceteras res humanas. Vt quandocumque fatalis ille & meus dies venerit, fronte cõpoſitâ nec mæſtus eum excipiam: abeamq; ex hac vitâ non vt eiectus, ſed vt emiſſus. Hęc mugi natio mea in hortis Lipſi, hi fructus. quos non permuté (quamdiu ſana mihi mens) cum omni gazâ Perſarum aut Indorum.

Capvt IIII.

Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus, vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amænioribus illis & liberalibus coniungat.

DIXERAT Langius. & poſtremo illo tam alto & conſtanti ſermone, verè fateor, dederat me in ſtuporem. quem tamen abrupi, O te felicem, inquiens, otij pariter & curarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinã parte aliquâ imitari mihi fas: & per veſtigia iſta ſerpere, etſi longo interuallo. Langius velut caſtigans, Imitari? inquit, imò ſuperare. nec ſequi tibi ſolùm hîc ius, ſed pręire. Parum enim, Lipſi, parum in hac Conſtantię & Virtutis viâ ipſi nos promouimus: nec fortibus bonisq; pares adhuc ſumus, ſed proiectè mollibus

Omnibus ad Conſtantiam via patet.

mollibus aut malis paullò fortaſſè firmiores. At tu cuius vegeta & alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini, quæ rectà ad firmitudinem & Conſtantiam ducit. Via quam dico, Sapientia eſt, cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæſo moneoque, ne vltrà fugias calcare. Litteræ tibi hactenus cordi, & noué iſtæ deæ? placet. ſcio enim amœniore hac & externâ doctrinâ excoli & præparari priùs animum debere, * *non antè idoneum cui diuina ſemina committantur*. ſed illud non placet, ſi in his adhæreſcis, eaque vna tibi ſtudiorum, quod dicitur, prora & puppis. Rudimenta enim hæc noſtra eſſe debent, non opera: via, non meta. In conuiuio aliquo ſi aſſediſſes, non bellaria ſolùm & placentas guſtares, credo: ſed ſtòmacho fulcimentum aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epulo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poëtarum mella, non adiungis hanc firmiorem Philoſophiæ dapem? Non enim deſeri illas volo (ne tacitus me calumniêre) ſed hanc adſeri: & ſolutas per ſe fluentesque Nymphas temperari hoc ſeueriore, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iniuriâ ridentur, qui relictâ Penelope conuertêre ſe ad ancillas: caue idem tibi ſit, neu ſpretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantùm in eius adminiſtris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum! ſed illa melior, O virum ſapientem! & iſta optima, O virum bonum! Has ſectemur: & per tot labores non Scire tantùm velimus, ſed Sapere & Facere.

Quæ eſt, Sapientia.

Damnata igitur Philologia ſola:

** Auguſtini verba & ſententia, lib. 1. De Ordine.*

Niſi Philoſophia adiungatur.

* Ὡς οὐδὲν ἡ μάθησις, ἂν μὴ νοῦς παρῇ!

ait vetus & verus verſus. Quàm multi hodie in hoc noſtro Muſico cœtu, qui & ſe dedecorant, & omne nomẽ litterarum? quidam, quia flagitiis & ſceleribus cooperti: plerique, quia vani, leues, μετέωροι, & nullius ſeriæ curæ. Linguas diſcunt? ſed linguas tantùm. Græcos Latinosque ſcriptores intellegunt? ſed intellegunt tantùm. & quod Anacharſis ſcitè olim de Athenienſibus dixit, *Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum*: ſic iſti ſcientiâ, ad ſciendum. Vitæ factorumque adeò nulla cura eſt: vt, me quoque iudice, non fruſtrà litteræ in vulgus malè audiant, tanquam ad nequitiam magiſtræ. Atqui ad virtutem eæ ſunt, ſi legitimè vtâre. Sapientiam modò adiunge. cui præparare ingenia noſtra litteræ debent, non detinere

** Quàm ſcire nihil eſt, ſapere ſi non adſit*

Curiæ noſtræ ſordes:

Aut ineptiæ.

Quâ verâ finis ſint litteræ?

ea, aut

ea,aut ſibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt,niſi aliis velut maribus adſitæ: non item tuæ iſtæ virgines,niſi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: ſi vita tua inemendata eſt? Quid Tranquillum illuſtras: cùm tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas ſtudioſè eluis: cùm animum ſordeſcere pateris & ſqualere? Tranſi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para,quę non in pompam tibi ſpeciemq́ue ſit,ſed in vſum. Ad Sapientiam conuertere. quę mores tibi corrigat,quę animum turbidum ſordidumq́ue tranquillet & illuſtret. Illa eſt quæ virtutem imprimere, quæ Conſtantiam ſuggerere poteſt: illa ſola,quæ templum tibi aperire Bonæ mentis.

Ad eàm adhortatio.

CAP. V.

Sapientiam non vouendo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Conſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celaui. &,Animo ſequor te mi ſenex,inquam:quando factis? quis erit ille dies, qui me ſolutum his curis in Sapientiæ veræ orbitâ ſiſtat? qui per eam ad Conſtantiam ducat? Langius velut increpans, Itáne voues potiùs, quàm facis? inquit. vanè prorſus & ex more vulgi. Non enim vt Cęneus ille in fabulis,è fæminâ in virũ tranſiit,optando: ſic tu votis,è fatuo in ſapientem,è leui in conſtantem. Addas iſtuc operam oportet, & * manum moueas,quod aiunt, vnà cum Mineruâ. Quære, lege,diſce. Ego excipiens, Scio Langi,inquam: ſed tu quoque, ſodes,adde operam, & filum illud heſterni ſermonis pertexe, quod inuitatio malè abrupit. Ad Conſtantiam inquam redi: cuius intermiſſum ſacrum ſine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vtne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipſi: non certè in hoc loco, quem otio meo ſcire debes,non negotio conſecratum. Denique aliàs decurremus illum curſum. Imò nunc,inquam ego. & quis locus ſapienti huic ſermoni aptior,quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum eſt; & menſula

Non votis ad Sapientiã iri.

* σὺν Ἀθηνᾷ καὶ χεῖρα κίνει.

Reditio ad ſermonem abruptum.

menſula in eâ, tanquam ara: ad quam ſedentes, ritè faciamus huic Diuæ. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Iſtud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum ſederunt, in veſtibus ipſis referunt ſecum odorem loci: ſic mihi ſpes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhæreſcat, ab inſeſsâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus ſit, inquit: tamen, Lipſi, eamus. Non enim diſſimulo. me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges, cum manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: ſic mihi de fæcundâ ſcaturigine virtutum ſpes, vbi in adoleſcente præit & elucet cupiditas hæc diſcendi. Et cum iis verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad menſulam adſedit. ego priùs ad pueros cõuerſus, Heus vos, inquam, ſtate, obſeruate: oſtium illud imprimis obſerate. Atque auditis? Vita à vobis exit, ſi viuus quiſquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, ſi venerit, Bonam Fortunam ipſam. Et cum dicto adſedi. Sed Langius largiore riſu, Sceptrúmne tu vſquàm geſſiſti? inquit. ita baſilicę prorſus & ſeuerę tuę edictiones. Nimirum, inquam ego, ab heſterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

Amor & ardor diſcendi, nota bonæ indolis.

CAPVT VI.

Pro Conſtantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere, qui æternum & immutabiliter bonus: ideoque cauſſa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, ſic infit. In ſermone quem de Conſtantiâ herè cœpi, Lipſi, à conſtantiâ non abibo: ordinem eundem exſequar, & limites tenebo quos ſemel finiui. Quattuor, vt ſcis, velut agmina mihi facta, quę pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidétiâ & Neceſſitate, iam produxi: docuique ſatis, ſupernè & à deo mala Publica immitti: itemque neceſſaria ea eſſe, nec vitari vllâ fugâ. Inſtruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, ſi inſpicis, validũ & callidum: quod

Breuis reductio priorum

Ratio tertia ab vtili: Eiusq; communiter vires.

 neſcio

neſcio quo modo illabitur & inſinuat ſe in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepit enim potiùs, quàm irrumpit: ſuadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Vtilitate patimur, quàm à Neceſſitate trahi. Hanc tibi, Lipſi, & mollibus tuis copiis nunc oppono. Vtilia enim ſunt, hæc quæ patimur Publica mala: & cum interno noſtro fructu commodiſq; coniuncta. [Mala Publica, Bona eſſe.] Mala autem? imò Bona veriùs, ſi remoto hoc Opinionum velo, oculos ad Ortum eorum referes & ad Finem. [Quia à deo.] Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladium (herè ſatis mihi dictum & doctum) à deo: id eſt, non ab ipſo Summo bono ſolùm, ſed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis eſt, vt malum aliquod emânet, quàm vt malus ſit ipſe. * Benefica tantùm & ſalutaris illa vis: quæ lędere æquè ſpernit, ac lædi: & cui vna ſummaque potentia eſt, prodeſſe. Itaque etiam priſci illi tenebriones, cùm ſuperum illud numen mente conciperent, rectè à iuuando dixêre Iouem. [Nec immitti vt pœnas.] An tu exaſperari eum cenſes & iraſci, & hæc velut noxia quædam tela ſpargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, vltio humani adfectus nomina ſunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perſeuerat autẽ æternùm in benignitate ſuâ illa mens: [Sed vt medicinas.] & iſta ipſa aſpera quæ ſuggerit aut ingerit, velut medicamenta ſunt: ſenſu triſtia, re ſalubria & euentu. * Homerus ille Philoſophorum rectè: *ὁ δὲ θεὸς μηδὲν κακὸν ποιεῖ, ὐδ' ἄν τινος εἴη κακοῦ αἴτιον: Deus nihil malum facit, adeò non ipſe mali alicuius cauſſa.* Et meliùs impreſſiusque noſter * Sapiens: *Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſiquis putat illos nocere velle, vel poſſe. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus eſt, deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine quâ nulla maieſtas eſt. Scire illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vt ſua temperãt, qui humani generis tutelam gerunt, curioſi etiam ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

Restringe tamẽ & illuſtra ex Cap. VIII. ſequẽti.

Plato.

Seneca in Epiſtolis.

CAPVT VII.

Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi ſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrum vſum. obiterque dictum, cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ ſemper & * ſalutem. Occurris mihi tacitus, ſcio: & quomodo? inquies. nónne bella hæc & cædes, clarè ſcopum nocendi habent, lædendique? Habent, fateor, ſi homines ſpectas: non habent, ſi deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illaro quodam lumine diſtinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, QVAE PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANAE MENTIS AVT MANVS. Mixtas, QVAE A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS. Illius generis ſunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terræ labes, Inundatio, Morbi, Mortes. Iſtius, Tyrannides, Bella, Oppreſſiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia hauſtæ è puriſſimo fonte. in iſtis, ſordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapſæ & deriuatæ per impurum hunc Adfectuum canalem. Homo iis interuênit: quid miraris, ſi noxa & peccatum? Illud mirare potiùs, quòd tam prouida dei benignitas eſt, vt illam ipſam noxam in ſalutem noſtram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas ſpirat & cædem? cui voluptas, nocere eſt? qui perire ipſe optet, dum perdat? Sine. aberrabit à ſuâ mente: & deus occulto quodam fune inſcium inuitumque trahet ad ſuum finem. Vt ſagitta ad emittentis ſcopum peruenit, ſine vllo ſuo ſenſu: ſic impij iſti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim ſuprema illa vis: & exerrantes eorum greſſus dirigit ad ſalutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum ſunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium; omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: ſic omnes iſtæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt ſic

Mala publica item Bona eſſe:

* Certè in bonis.

Quia bonus ſemper eorum Finis.

Ea tamen duplicia. Purè à deo quædam:

Quædam hominum operâ.

In his poſtremis noxæ aliquid:

Quam deus tamê abſterget, quod ad nos quidem ſpectet.

Ducit quò vult homines.

dicam, finium finem. Sed cur, inquies, malorum operâ deus vtitur? cur ipſe clades eas bonas non immittit, aut ſaltem per bonos adminiſtros? Curioſè nimis, mi homo, quæris: nec ſcio an arcana illa expediam. hoc ſcio, conſtare illi rationem ſui facti, etiam cùm de eâ nihil nobis conſtat. Et tamen quid hîc miri, aut noui? Ecce Præſes prouinciæ in noxium aliquem cum lege agit: agi iubet per Brutianum, aut lictorem. Pater in magnâ familiâ, interdum filium ipſe caſtigat, eſt cùm ſeruo id munus mandat aut pædagogo. cur deo non idem jus ſit? cur non ipſe, cùm viſum, ſuâ manu nos verberet, cùm aliter viſum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ, aut noxæ. Seruus ille iratus tibi eſt? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omiſſo ad animum reſpice iubentis. Pater enim certè exactor adſtat: nec plagulam vnam tibi ſuperaddi ſinet, vltra præſcriptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum diuinis his ſagittis Adfectuum venenum? Ad aſperum & arduum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt ſapientiam potentiamque ſuam deus oſtenderet, *melius iudicauit* (*Auguſtini verba ſunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.* Quid enim eo ſapientius aut melius, qui è malo bonum poteſt elicere, & reperta ad perniciem vertere ad ſalutem? Medicum quoque laudas, qui Theriacæ ſuæ viperam admiſcet, ſaluberrimo effectu: in deo cur improbes, ſi pharmaco huic cladium humanas quaſdam noxas intemperat, ſine tuâ noxâ? Decoquit enim certè & conſumit adiunctum illud omne virus, arcano quodam Prouidentiæ ſuæ igne. Denique ad potentiam eius hoc facit & gloriam, quò neceſſariò omnia ipſe refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quòd non vincat ſolùm obluctantes ſibi hoſtes, ſed ita vincat vt ad ſe traducat, & ſua caſtra? vt pro ipſo militent? vt arma pro victoriâ eius ferant? Quod euenit cottidie, cùm in malis dei voluntas fit, etſi non à malis: cùm ea quæ contra voluntatem eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius voluntatem. Et quod poteſt inſignius miraculum, *quàm vt malos mali bonos faciant*? Ecce, ades paullùm tu C. Cæſar. abi, & duo ſancta nomina ſimul conculca, Patriam, Generumque. Ambitio hæc tua, te ignaro, deo ſeruiet: imò patriæ ſeruiet,

contra

Nec iniquũ eſſe, ſi per alios caſtiget.

Non item, quod cũ peccato alieno: & cauſſa aliqua eius rei.

* In Enchiridio, cap. 11.

Mali, Inſcij & inuiti deo ſeruiunt.

* Seuerini Boëthi verba ſunt De Conſolat.

contra quam ſumpta. Reparatio enim erit ſalusq́ue Romani ſtatus. Tu Attila ab extremo orbe aduola, ſitiens ſanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vaſta. Sæuitia hæc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Chriſtianorum erit, qui vitiis & delitiis immerſi nimis aut ſepulti. Quid vos duo Veſpaſiani? Iudæam Iudæosq́ue perdite: capite & excidite vrbem ſacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: ſed erratis. reuerâ lictores & ſatellites vltionis diuinæ eſtis, in impiam gentem. Ite. & qui Romæ Chriſtianos morte fortaſſe adficitis, Chriſti mortem in Iudęâ vindicate. Et exempla hęc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam ſuam voluntatem exercuit; per aliorum iniuſtitiam, exſeruit iudicia ſua iuſta. Quare miremur, Lipſi, reconditam hanc Sapientiæ vim, non rimemur: & ſciamus clades omnes exitu bonas eſſe, etiamſi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos ſæpe veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui erepti oculis & ſub terram reconditi, feruntur nihilominus ad ſuum mare.

Occulti ſæpe cladium fines.

CAPVT VIII.

Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præeundo.

QVOD ſi fas mihi vela pandere, & nauim immittere altiùs in hoc rerum diuinarum fretum: poſſim de finibus ipſis promere fortaſſis aliquid magis diſertè & exſertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

* Εἰ δύναμαι τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσμένον ἐστί.

Sunt enim ex iis, quos ſatis certò comprehendere & ſignare poſſe videor: ſunt, quos ambiguè & adſpectu confuſo. E certis, hi tres: Exercendi, Caſtigandi, Puniendi. Pleraque enim iſta immiſſio cladium, ſi attendis, aut Bonos exercet; aut Lapſos caſtigat; aut Improbos punit. eaq́ue omnia noſtro bono. Nam vt illuſtrem, & pedem paulliſper in primo fine defigam: videmus cottidie optimos quoſque, aut ſeorſim premi cladi-

** Si facere id poſſum, aut fieri res ipſa potuit.*

Tres fines Cladium.

Exercendi cauſſâ, primò.

cladibus, aut hiſdem inuolui pariter cum malis. Videmus,& miramur. quia nec cauſſam ſatis capimus, nec attendimus ad finem. Cauſſa autem amor in nos dei, non odium: finis, non

Quod tripliciter nos iuuat.

læſio noſtra ſed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: ſed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut

Firmando:

gymnaſium eſt, in quo deus ſuos ad robur inſtituit & virtutem. Athletas per multa aſpera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cenſe in hac cladium palæſtrâ. Acer enim ille noſter gymnaſtes & exercitor eſt: laboris patientiæque exactor, non ad ſudorem tantùm, ſed ad cruorem. Molliter eum habere ſuos cenſes? delitiis fouere aut luxu? non facit. Matres ſunt, quæ plerumque ſpecie dulcium corrumpunt, & eneruant liberos: patres, qui triſtium ſpecie ſeruant. Pater autem ille nobis eſt: ideoque verè nos diligit & ſeuerè. Si nautam te eſſe velis; per tempeſtates doceare. ſi militem; per pericula. ſi verè virum; cur recuſas adflictiones? non enim alia ad robur via. Vidésne languida illa & vmbratica corpora, quę rarus ſol vidit, ventus non ſtrinxit, aura triſtior non libauit? tales mollium iſtorũ & perpetim felicium animi ſunt, quos deiiciet & reſoluet minima aduerſantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur. & vt arbores ventis agitatæ, altiùs radices agunt: ſic boni in virtute magis comprehendunt, impulſi

Probando:

aliquoties aduerſitatum flabris. Sed Probant etiam. quia aliter, quomodo cōſtare cuiquam poteſt de firmitudine ſuâ, aut progreſſu? Vela gubernatori ventus ſemper à puppi impleat: artem nuſquã explicabit. felicia omnia homini & obſequentia: nuſquam virtutem. Obruſſa enim eius vnica & non fallax, adflictio eſt. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euênit aduerſi.* & verè. Non enim parcit Imperator noſter talibus, ſed diffidit, nec indulget, ſed abiicit & contemnit. expungit inquam eos è legionum ſuarum numeris, vt

Præeundo.

ignauos quoſdam & imbelles. Poſtremò Præeunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia, velut lumen quoddam eſt tenebroſo huic mundo. Vocant exemplo ſuo ad eadem alios, & velut limitem ſignant per quem eant. Bias bona & patriam amiſit: ſed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia ſua ſecum portent*. Regulus inter tormenta fœdè periit: ſed viuit præclarum

clarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: ſed ſecuris illa ſecuritatem nobis imprimit pro Iuſtitiâ moriendi. Denique tot ſelecti viri per vim & iniuriam pulſi aut interfecti: ſed è riuis illis ſanguinis Conſtantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia laterent in tenebris, ſine cladium iſtâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, ſi teras: ſic virtutis fama diffunditur, ſi premas.

CAPVT IX.

De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

IAM Caſtigandi alter finis eſt. quo nego aliud mitius aut melius repertum ad ſalutem. Iuuat enim ſeruatque dupliciter: ſiue Flagelli loco, cùm peccauimus; ſiue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus eſt, quæ lapſos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè ſed ſemel punit. Vt ignis aut aquæ luſtratio quædam adhibetur ad ſordes: ſic iſta cladium, ad peccata. Et flagellum, Lipſi, meritò nunc nobis. Lapſi enim pridem Belgæ ſumus, & deliciis diuitiiſque corrupti, præcipitem viam inſtitimus vitiorum. Sed admonet ille deus, & reuocat clementer; plagas aliquot infligens, vt iis admoniti ad nos redeamus, imo ad ipſum. Bona nobis eripit: quia ad luxum iis vſi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abuſi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina noſtra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim iſta ſatisfactio? Perſas aiunt, cùm ſupplicium de illuſtri viro ſumpturi ſunt, veſtē & tiaram ei detrahere, eaque ſuſpenſa verberare vt hominem ipſum: facit hoc noſter ille pater, qui in omni caſtigatione non nos tangit, ſed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam caſtigatio eſt. quod opportunè iniicit, cùm videt peccaturos. Vt medici ſanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger ſis, ſed ne ægreſcas: ſic deus per has clades quædā nobis adimit, materiam aliâs & fomitē vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, ſed è pectore & è fibris. Videt Etruſca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coërcet. Helue-

Clades, caſtigandi cauſâ.

Quæ caſtigatio, aut eluit peccata & deterit:

Aut deterret ab iiſdem & arcet.

Sæpe enim in anteceſſū adhibetur:

Ab illo, qui interno ſomnes morbos, imò inclinationes nouit.

Heluetiorum ſedata & mitia? libertatem indulget. Venetorum media? medium dat regimen. eaque ipſa in tempore fortaſſe mutaturus eſt, cùm ipſi ſe mutabunt. Tamen querimur. & cur, inquiunt, nos diutiùs bello adfligimur, quàm alij? aut cur in acriori ſeruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiâ ante deum es? Dic mihi, cur medicus aliquis huic plus abſynthij aut ellobori miſcet, quàm illi? nempe quia morbus eius id poſtulat, aut natura. Idem in te cenſe. Videt hunc populum fortaſſe ferociorem eſſe, ideoque flagris coërcendum: illum alterum mitiorem, & in gyrum reduci poſſe ſolâ virgæ vmbrâ. At tibi ita non videtur. Valdè ſcilicet id refert! Ne parentes quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etſi valdè ſe adflictanti. præuident enim læſionem. cur deus nobis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec ſalutaria gnari ſumus petere, nec abiicere nocitura? Tamen, ſi voles, & quantum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mærorum, quod non temerè tam plenum tibi cæleſtis ille medicus propinat.

> Ideò fruſtrà in medicinā eius inquirimus.
>
> Aptat enim eam pro varietate ingeniorum.
>
> Noſtra porrò iudicia, in noſtro morbo, corrupta.

CAPVT X.

Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe: dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

AT Punitio ad malos ſpectat, fateor: non tamen mala. Bona enim primò, ſi deum reſpicis: cuius iuſtitiæ æterna & immota lex poſtulat, peccata hominum aut emendari, aut tolli. Caſtigatio autem, quæ ablui poſſunt, emendat: quæ nequeunt, Punitio tollit. Bona iterùm, ſi homines ſpectes. quorum ſtare aut perennare hæc ſocietas non poteſt, ſi violentis ſceleſtisque ingeniis omnia ſint impunè. Vt ad priuatam cuiuſque ſecuritatem, priuati furis aut ſicarij ſupplicio opus eſt: ſic ad publicam, illuſtri aliquo & communi. Animaduerſiones iſtę in tyrānos, & orbis terræ latrones, aliquando interueniant neceſſum eſt, vt exempla ſint quæ admoneāt,

> * Εἶναι δίκης ὀφθαλμὸν, ὅς τὰ πάνθ᾽ ὁρᾷ.

quæ aliis regibus populisque inclament,

> *Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.*

> Clades, puniēdi cauſſâ.
>
> Quę punitio amara, ſed bona: dei, hominumque reſpectu.
>
> * *Iuſtitiæ lumen eſſe, cuncta quod videt.*
>
> Imò etiā, reſpectu punitorum,

Bona tertiò, ſi eoſipſos ſpectes qui puniuntur. Pro ipſis enim. quia non tam vltio hæc aut vindicta propriè eſt, nec vnquam benignum illud numen — *ex irâ pœnas petere imbibit acres*, vt piè poëta impius ait: quàm cohibitio quædam à ſcelere & repreſſio: &, vt cum Græcis ſignanter dicam, * *κόλασις, ἀλλ' οὐ τιμωρία*. Vt mors bonis clementer ſæpe immiſſa, ante ſcelus: ſic deſperatè malis, in ſcelere. quod ita amant, vt niſi ſectione ab eo non auellantur. Siſtit igitur deus effrænem illum curſum, & peccantes paratosq; peccare benignè tollit. Deniq; pœna omnis bona, Iuſtitiæ adſpectu: ſicut impunitas mala, quæ efficit vt diutiùs ſceleſti, id eſt miſeri viuant. Acutè Boëthus: *Feliciores eſſe improbos ſupplicia luentes, quàm ſi nulla eos iuſtitiæ pœna coërceat*. & cauſſam dat, quia bonum aliquod iis acceſſit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

Diuina non vltio propriè, ſed cohibitio.

* Ariſtoteles egregiè 1. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις τοῦ πάσχοντος ἕνεκά ἐστιν, ἡ δὲ τιμωρία τοῦ ποιοῦντος.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. eum pertinere vel ad Conſeruationem tutelamque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

HI tres illi fines, Lipſi, certi, clari: & quos pede peragraui ſatis firmo. quartus ſupereſt, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm vt humanæ mẽtis veſtigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & ſuſpicari mihi de eo ius, non ſcire; ambire, ſed non adire. Finis quem intelligo communis eſt, & tangit Conſeruationem ſiue Cultum Vniuerſi. Ac de Cõſeruatione quidem eò ſuſpicor, quòd deus ille qui ſapienter hæc omnia condidit & diſpoſuit, ita condidit, vt ſingula certo * numero, augmento, põdere definiret. nec modum eũ generi cuique excedere fas, ſine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus ſui termini, cælo, mari, terræ: ita animantium cuique ſęclo deſcriptus numerus: itemque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat neceſſum eſt & tempeſtas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuerſi. Atqui excedere volunt ſæpe, præſertim ea quibus data lex gignendi creſcendiq;. Homines ecce vide. quis neget denſiùs per

Finis quidã cladibus communis, & Vniuerſum ſpectans.

Ad id conſeruandum ſiue ornandum.

* πάντα μέτρῳ καὶ ἀριθμῷ καὶ σταθμῷ διέταξας, ait Hebræus Sapiẽs, cap. XI.

Creata omnia, & præſertim animata, exuberant & fœtificant.

Idq́ue, ſi violentum nihil interueniat, immenſum.

naturam nos naſci, quàm per eamdem mori? adeò vt duo aliqui homines ex ſuo cœtu centena capita paucis annis producant, non óccidant ex iis dena aut vicena. Gregem pecudum creſcat immensùm, niſi pecuarij quot annis ſecernãt aliquas & eligant ad macellum. Aues & piſces aëra ſiue aquas breui impleant, niſi diſſidia quædam & velut bella inter ipſa ſint, itemq́ue inſidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes ſtruit & ædificat ſua quæque ætas: & niſi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noſter & alter orbis. Et licet, in cogitatione ſimili, perambules naturã hanc rerum. Quid ergo mirum, ſi Saturnius ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & ſuperflua aliquot millia peſte demetit, aut bello? Niſi faceret: quæ iam regio capiendis nobis ſit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt ſumma iſta ſummarum æterna ſit. Vt enim moderatoribus reip. *ſalus populi ſuprema lex eſt*: ſic deo, mundi. At de Cultu coniicio dupliciter. Primùm, quia ornatum nullum in hac vaſtâ machinâ concipio, ſine varietate & diſtinctâ viciſſitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. ſed gratiorem tamẽ eum roriflua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æſtatem amœniſſimam. ſed quam Hiems commendat, & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ ſi tollis, reuerâ ſenſum gaudiumq́ue intimum tollis, ſiue lucis, ſiue æſtus. In hac ipsâ noſtrâ terrâ, non vna facies me delectat. ſed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & ſiluas: ſemperq́ue faſtidium & ſatiâs, comites paritatis. Et in hâc vitæ, vt ſic dicam, ſcænâ, cur idem habitus mihi ſemper placeat & vultus? Imò non placeat. ſed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam ſint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant, & ſæuientium tyrannidũ procellæ. Quis voueat hoc Vniuerſum, ſicut mare mortuum eſſe, ſine vẽto, ſine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis ſerium, & cum interiore fructu. Hiſtoriæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè ſubſequi poſt cladium iſtos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. ſed eadem * exacuũt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum impoſuerunt: ſed iugum ſalubre exitu,

Ideò gladio quodam cladium opus, ad metendum & minuendum.

Aliter orbis non ſtet.

Qui deo tamẽ ante omnia curæ.

Ornãt & colunt etiam clades:

Varietate quâdam rerum.

Iterùm, emẽdatione & expolitione rerum, ſiue animorum.

* *Quò ſpectat prouerbium, ὁ πόλεμος ἀπάντων πατήρ? quòd fruſtrà aliò referunt.*

exitu, quod, vt ſol caliginem ab oculis, ſic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc eſſemus, niſi magni imperij illa lux nobis adfulſiſſet? Feri, horridi, cædibus alienis & noſtris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri ſalutari quâdam ſæuitiâ exhauſerunt, & iidem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habẽt, arbores alias transferunt, alias inſerunt, alias excîdunt: eaque omnia peritè adminiſtrant, & in bonum ac fructum: ſic in vaſto hoc mundi agro deus. Scientiſſimus enim ille cultor eſt: & alibi oneroſos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac deſtringit. Iuuat hoc ſtirpem: at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt idem gentem illam retorridam, & virtutum iam effætam: eiicit. Aliam aſperam & infrugiferam: transfert. & quaſdam inter ſe etiam confundit, & velut inſitione quâdam miſcet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robuſtique Longobardi feliciùs exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perîte: & crudi illi Scythæ pangantur & molleſcant in hoc ſolo. itemque confuſione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quę omnia & plura, Lipſi, prompta non ignauo Lectori ex hiſtoriâ, & euentis rerum. Attollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, prodeſſe ſciamus in parte aliquâ Vniuerſi. Huius gentis aut regni interitus, alterius ortus erit: illius opidi occaſio, exſtructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, ſed mutat. An ſoli Belgæ nos eximij apud deum ſimus? ſoli felices perpetuò, & Fortunæ tantùm albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri ſunt: quos permitte, quoniã ſimul omnes non vult aut poteſt, foueat & in ſinum recipiat per interualla. Fulſere nobis noſtri ſoles: nox paulliſper hîc nunc ſit, & radiatum illud lumẽ abeat ad Heſperios & occaſum. Seneca, vt ſolet, ad hanc rem aptè & altè: Vir ſapiens *nihil indignetur ſibi accidere, ſciatque illa ipſa quibus lædi videtur, ad conſeruationem Vniuerſi pertinere, & ex his eſſe quæ curſum mundi officiumque conſummant.*

Solatium, quod ex hoc fine petendũ.

CAPVT XII.

Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ? ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CVM interiungeret hîc paullùm Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æſtu: id mihi tuus ſermo. Fouet, recreat, & frigerante quodam ſucco febrim meam temperat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priſcos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, ſi æquabilis Iuſtitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

Per occaſionem, Iuſtitia diuina accuſata.

Quaſi pœnæ & clades non ex æquo, nec in meritos.

> —— * *plerumque nocentes*
> *Præterit, exanimatque indignos inque merentes?*

** Lucretij verſus.*

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in poſteros ſæpe expetunt & nepotes? Fumus iſte acer mihi in oculis: quem, ſi potes, rationis radio tolle. Langius contractâ fronte, Itáne adoleſcens, inquit, iterum mihi exorbitas? nolim. Vt enim periti venatores canem non ſinunt aberrare, ſed inſiſtere vni feræ: ſic ego te veſtigia illa tantùm velim premere, quæ ſignaui. Fines cladium tibi ingero, vt ſi bonus es, exerceri te ſentias; ſi lapſus, alleuari; ſi improbus, puniri: tu me rapis ad cauſſas. Vaga mens, quid per hanc curioſam curam tibi vis? Tangere cæleſtes illos ignes? liqueſces. Scandere in Prouidentiæ arcem? cades. Vt papiliones, & minuta quædam animalcula, veſperè lucernæ lumen idem tidem circumuolitant, donec amburantur: ſic humana mens laſciuit circa arcanam illam flammam. Cedò cauſſas, inquis, cur diuina vltio hos prætereat, illos tangat. Cauſſas? tutiſſimè dicam, me neſcire. Non enim cepit me vnquam cæleſtis illa curia, nec ego eius decreta. Hoc tantùm ſcio, cauſſam ante omnes cauſſas eſſe, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam cauſſam omnem neceſſum eſt, genere quodam, priorem & maiorem eſſe ſuo effectu: at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius cauſſa. Deus præteriit, deus tetigit: quid vltrà hîc vis? *Summa iuſtitia eſt*, vt rectè & piè Saluianus ait, *voluntas dei*. Tamen

Sed ſupra hominẽ oſtenſa ea inquiſitio.

Quę cum caſus periculo:

Et ad quam planè cæcutimus.

Quidquid deus vult, ideò rectum, quia vult.

men rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiũt. A quo? à deóne? cui vni licet quod libet: & nihil libet, niſi quod licet? Si ſeruus à patrefamilias, ſubditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduerſus deum eſt? Apage te peruerſa curioſitas. *non aliter hæc ratio conſtat, quàm ſi nulli reddatur.* Et tamen cùm omnia feceris; non euolues te tuis tenebris, nec ad conſilia illa & conſulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles: *Tacitus 1. Annal.*

* Ἀλλ' οὐ γὰρ ἂν τὰ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, οὐδ' εἰ πάντ' ἐπεξέλθοις σκοπῶν.

** Diuina numquã, ipſis tegentibus deis, Scibis, nec omnia vſque ſi peruaſeris.*

CAP. XIII.

Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſponſum. & primò ad eam de Malis non punitis: quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſſâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

RVDIS hæc & ſimplex via, ſola hîc tuta, Lipſi: reliquæ fallaces & lubricæ ad lapſum. In diuinis ſuperiſque vnum acumen eſt, nihil cernere; vna ſcientia, nihil ſcire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter, ſi poſſum, & hærentem transferam quoque per hoc flumen. Tu cæleſtis & æterna Mens (in altum ſuſpiciebat) pacem veniamque mihi da, ſiquid in his arcanis minùs pium purúmve dicam, adfectu tamẽ pio. Ac primùm, Lipſi, communiter Iuſtitiam ſuam adſerere deo poſſe videor, vno iſto ictu. Si adſpicit res humanas deus, etiam curat. ſi curat, regit. ſi regit, iudicio regit. at ſi iudicio, quomodo iniuſtè? Non enim regimen vllũ ſine eo ſit, ſed congeries, cõfuſio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod ſcutum aut quæ arma? ſi verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi nõ puniantur. Benè habet. ergóne ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius purique iuris quia non capis, carpes? Quæ poteſt contra iuſtitiam iniuſtior eſſe ratio? Si hoſpes aliquis arbitrari leges aut inſtituta patriæ tuæ velit, ſilere eum iubeas & faceſſere, quia non capit: tu terræ huius incola, temerè damnabis igno-

Simplicitas & modeſtia, deo gratæ.

Cuius iuſtitia generatim probata.

Quam ſola imperitia noſtra accuſat:

Iniuſtâ lege & more.

tas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propiùs, & calumniæ tuæ nebulas diſtinctè examinabo ad rationis, vt poſtulas, ſolem. Tria obiicis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd ſubſtituat & commutet. De primo, priùs. Malos, ais, diuina vltio malè præterit. Itáne præterit? imò, vt ego ſentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore ſtatim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & ſpontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cùm pœnam improbi omnes debeant, ab iſtis eam ſtatim exigit, in aliis differt, ſed cum fœnore ſoluendam. Quæ hîc iniquitas? Niſi tu dei vicem fortaſſe ſolicitus es, & metuis nequid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui ſecurus es, mi homo: nemo vnquam decoquet ſupero huic creditori. In oculis eius omnes ſumus, quocumque fugimus, imò in neruo & in vinclis. Sed vellem, inquies, tyrannum illum nunc puniri, & præſenti cæde eius ſatisfieri tot oppreſſis. clarior enim ita nobis dei iuſtitia. Clarior iuſtitia? imò tuus mihi ſtupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad pœnam ſolùm præeas, ſed eius etiam tempora præſcribas? Vtrùm iudicem eum tuum eſſe cenſes, an lictorem tantùm & adminiſtrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici ſuſpendito. ita enim mihi viſum. Heu impudentiam! ſed deo aliter viſum: quem ſcire debes paullò clariùs hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupido. à quibus ille remotiſſimus, exemplum ſpectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè, quibus ea vtilis eſſe poſſit, & quando. Magna momenta temporum ſunt, & ſaluberrima ſæpe medicina abiit in perniciem, data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis ſuæ curſu ſuſtulit: Neronem graſſari paullò diutiùs ſiuit: diutiſſimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipſorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno ſæpe flagello mali noſtri & inemendati mores: at nos tolli illud ſtatim volumus, & coniici in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipſum deum, cui videtur inſitum, *vt lento gradu ad vindictam ſui procedat, tarditatemque ſupplicij grauitate compenſet.* Benè Syneſius:

Omnis contra Iuſtitiam ſuperam calumnia, triplex.

Diluta prima, quòd mali non puniantur.

Omittit præſentaneam pœnã interdum deus, nõ remittit.

Nec hæc dilatio ei fraudi.

Cur omittat, ſiue differat?

Primò, tempeſtiuæ correctionis cauſâ.

Secundò, naturæ ſuæ (ſi fas ita loqui) ductu.

Synеſius: * τὸ θεῖον χωλῇ καὶ τάξει βαδίζει. nec malè priſci, qui ab hac mente Deos fingebant laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus ſis, nō videaris ægrè ferre debere hanc moram: quę ita pœnæ interuallū eſt, vt ſit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam ſi ſpectes, an indignêre ſi Atreus ille aut Thyeſtes, in primo alteroq; actu, ſublimes per ſcęnam & elati paulliſper incedant? regnent, minentur, imperent? nō opinor. breuē enim felicitatem eam eſſe ſcias, & exſpectes vt fœdè mox ruant in extremo. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. ſed cogita primum hunc actum eſſe: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium iſtud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox ſanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ iſtæ auratęque veſtes. Bonus enim ille noſter poëta eſt, nec temerè migrabit tragœdiæ ſuę leges. Nónne etiam in Muſicâ diſſonas aliquamdiu voces fers, quia extrema deſitura ſcis in concētum? idem hîc fac. At enim Punitionem eam non vident ſemper læſi. Quid mirum? longiuſcula enim ſæpe fabula eſt, nec illi perſedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam ampliari quoſdam in rigido hoc iudicio vident, non abſolui, diffindi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipſi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore geſtare, qui non idem Nemeſim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

Diuinum numen lentè & ordine progreditur.

Quia clementiſſima illa mens, tarda in pœnas.

Quæ aliquando tamen cū fœnore veniunt.

Vita hæc impiorum tragœdiæ compar.

— * σιγᾷ καὶ βραδεῖ ποδὶ
στείχουσα μάρψει τοὺς κακοὺς ὅταν τύχῃ.

* *ſilenter & lēto pede progreſſa rapiet improbos in tempore.*

CAPVT XIIII.

Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam Occultas internaſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

QVAE tamen vt clariùs capias, & ſemel te ducam in arcem ipſam huius cauſſæ: hoc ſciendum, triplices diuinas eſſe pœnas. Internas, Poſtumas, Externas. Illas appello, QVAE ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti ſunt

Plures tamē diuinas eſſe pœnas.

Internas.

ſunt angores, pœnitentia, metus, & conſciētiarum mille morſus. Alteras, QVAE EVMDEM ANIMVM, SED LIBERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM. vti pœnæ eę ſunt quas, morte obitâ, ſceleſtos manere etiam è priſcis illis plerique non vanè ſunt ſuſpicati. At tertias, QVAE CORPVS TANGVNT, AVT QVAE CIRCA ILLVD. vt paupertas, exſilium, dolor, morbi, mortes. Et eſt quidem plerumque, vt eæ omnes iuſto quodam dei iudicio in impios conueniant: certè quidem priores duæ ſemper. Vt de Internis dicam: quis ille vmquam tam proiectus ad omne nefas, qui non acria quædam flagella in animo & velut ictus ſenſerit, ſiue in faciendo ſcelere, ſiue magis iam facto? Verè enim * ἀκόλουθος τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία, vt Plato olim dicebat: vel, vt veriùs & fortiùs Heſiodus, * ἡλικιῶτις. Cognatum, imò innatū, omni ſceleri ſceleris ſupplicium: & nihil in vitâ ſecurū ſolutumq́ue, præter Innocentiam eſt. Vt cruciarij, Romano ritu, crucem ſuam ferebant, ipſi ab eâ mox ferendi: ſic impiis omnibus conſcientiæ hanc crucem deus impoſuit, in quâ pœnas luant priuſquàm luant. An tu ſolam eam punitionem cenſes, quæ incurrit in oculos? quam corpuſculum hoc ſubit? Non eſt. externa iſta omnia leuiter nec in longum nos tangunt: interna ſunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur, qui tabe aût marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut febri: & tamen hæ magis appârent: ſic in grauiore pœnâ improbi, qui lento illo paſſu ducuntur ad æternam ſuam mortem. Caligula olim per ſæuitiam imperare ſolitus, *Ita feri, vt ſentiat ſe mori*: id iſtis euenit, quos carnifex ille animus cottidie minutis ictibus cedit & pungit. Nec ſplendor ille tibi imponat, & circumfuſa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò felices aut beati; quàm ſani, quorum febris aut podagra recumbit in purpureo ſtrato. Mendicum aliquem in fabulâ vides, qui regis perſonam ſuſtinet, auratum & pulchrum. vides, ſed non inuides: quia latêre ſub auro illo ſcis ſcabiem, pædorem, ſordes. idem exiſtima in magnis omnibus iſtis & ſuperbis tyrannis: *Quorum mentes ſi recludantur*, ait Tacitus, *poſſint adſpici laniatus & ictus: quando vt corpora verberibus, ita ſæuitiâ, libidine, malis conſultis animus dilaceretur.* Rident illi ſæpe, fateor: ſed

Poſtumas:

Externas.

Aliquæ ex iſtis ſemper expetunt in impios. Præſertim Internæ, quæ animum lancinant.

* *Subſequa iniuriæ pœna.*

* *Coætanea & æqualis.*

Eæq́ue pœnæ grauiores.

Quæ ſæpe ſub alacri & lætâ facie.

ſed non verum riſum. Gaudent: ſed non germanum gaudium. non hercle magis, quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut teſſeris fallere ſe conantur, nec fallunt. Manet enim impreſſus ille imminentis ſupplicij terror, nec tollit ſe vmquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, ſodes, dimoto externorum iſto velo, Siculum illum tyrannum:

In malis, diſſidiũ linguæ & ſenſus.

Diſtrictus enſis cui ſuper impiâ
Ceruice pendet.

Audi Romanum illum lamentantem:* *Dij me deæque peius perdant, quàm perire cottidie ſentio.* Audi alterum ingemiſcentem: * *Ergo ego ſolus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipſi, hi cruciatus, angi ſemper, pœnitere, metuere: quibus caue compares eculeos vllos, fidiculas, vncos.

* *Tiberij verba ex epiſtolâ ad Senatum.*

* *Neronis morituri verba.*

CAPVT XV.

Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

ADDE iam huc Poſtumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ poſuiſſe mihi ſatis ſit, non euoluiſſe. Adde etiam Externas. quæ tamen ſi deſint, cùm priores illæ irrogentur, quis cæleſtem Iuſtitiam iuſtè culpet? At non deſunt. nec factum vmquàm (certè rarò) quin apertè ſceleſti & aliorum oppreſſores, pœnas item luerint ſpectabiles & apertas. alij citiùs, alij ſeriùs: alij in ſe, alij in ſuis. Vides & quereris Dionyſium illum in Siciliâ, ſtupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm ſuſtine. videbis eumdem mox infamem, extorrem, inopem, à ſceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ inſulæ rex, ludum Corinthi aperiet, ipſe Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharſaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è Senatu? ludere & laſciuire aliquamdiu in ciuili ſanguine tyrannum? ignoſco. video enim Catoni ipſi clauum hîc tantum non recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipſi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adſpectus in gratiam reducet vos

Poſtumæ pœnę de quibus Theologi propriè diſſerunt.

Sed plerumque etiam Externæ præeunt. Siue in ipſis qui peccârũt, ſiue in ſtirpe.

Dionyſij mira & verè à deo punitio.

Item Iulij Cæſaris.

cet vos cum deo. Cæſarem illum videte, ſuperbum, victorem, opinione ſuâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec ſimplici morte, ſed viginti tribus plagis confectum, inſtar feræ in ſanguine ſuo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, ſuperſtante Pompeij ſtatuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miſerationi eſt. ſed conſolor idem, cùm haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter ſe commiſſos: & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ mariq́ue victum, inter tres mulierculas, mulieroſa illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? laniſta Romanorum exercituum? Pompeij & reip. ſector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuus in monimentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem ſupremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

Item M. Antonij.

* Ζεῦ, μὴ λάθοι σε τῶνδ' ὃς αἴτιος κακῶν

* *Ne huius mali te fallat auctor, Iupiter.*

Non enim latuit profectò, non effûgit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium ſcelerum non obſcurè in ſe luit, & clariùs in omni ſuâ ſtirpe. Sit felix & magnus Cæſar, & verè Auguſtus: ſed filiam tamen Iuliam habeat, ſed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatriduanâ inediâ mori velit, nec poſſit. denique cum Liuiâ ſuâ viuat, fœdè ductâ, fœdè retentâ & quam turpi amore ipſe periit, * turpi morte per eam pereat. *In ſummâ*, inquit Plinius, *deus ille, cælumq́ue neſcio adeptus magis an meritus, herede hoſtis ſui* * *filio excedat*. Hæc taliaque cogitanda, Lipſi, cùm querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo ſemper vertenda mens, Tarditatem ſupplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? mane. punietur. Non in corpore? ſed fortaſſe in animo. Non viuus? ſed certè mortuus.

* *Ob ſuſpicionem veneni ab eâ dati.*

* *Nempe Tiberio.*

Concluſio huius loci & querelæ de Malis.

Numquam antecedentem ſceleſtum
Deſeruit pede pœna claudo.

Vigilat enim ſemper diuinus ille oculus: & cùm dormire eum cenſes, connîuet. Tu tantùm æquus in eum ſis: nec iudicem tuum inaniter accuſa, ipſe ab eo iudicandus.

CAP.

CAPVT XVI.

Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideóque iuſtiſſimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis. Nam hæc ſecunda tua querela, ſiue calumniam potiùs dicam. Incaute adoleſcens, ſic loqueris? Puniuntúrne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ ſine noxâ? Fiducia, imò temeritas ſit, in ſingulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes ſtatuere impeccantes? Vaniſſimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, ſcio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo iocer, ſine telo ſint, ſi fulmina ſemper miſſa in merentes. Non enim vt piſces in ſalo nati & alti, ſalem tamen non referunt: ſic cenſendum homines in hâc mundi fæce, eſſe ipſos ſine fæce. Atqui ſi ômnes in noxâ, vbi populi iſti immeriti? Culpæ enim comes, iuſtiſſimè pœna ſemper eſt. Sed inæqualitas, inquies, illa mihi diſplicet: quòd quidam premuntur qui minora peccârunt; florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cæleſtis Iuſtitiæ manibus, & tuo quodam ſenſu ponderibusque eam librabis. Quò enim aliter ſpectat hæc delictorum parium impariúmve æſtimatio, quam ante deum tibi ſumis? Sed duo hîc, Lipſi, cogita. Primùm, æſtimari ab homine noxas alienas non poſſe, non debere. Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legitimè diſcernas, qui nec cernis? Quod enim facilè mihi das, animus eſt qui peccat: per corpus quidem & ſenſuum hæc inſtrumenta, ſed ita vt momentum & pondus omne criminis ſit ab ipſo. Quod adeò verum eſt, vt ſi inuitum aliquem ſtatuis peccaſſe, non peccârit. Id autem ſi eſt: quomodo, obſecro, peccatum ipſum peruidebis, qui nec cubile eius aut ſedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam. Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas

Secunda calumnia, de Immeritis.

Verè calumnia; quia innoxij aut immeriti nuſquàm.

Nec prætexenda inæqualitas culpæ aut pœnæ.

Cui homines non boni iudices.

Vt qui animum non videant, peccati ſedem.

tua eſt, cenſuram æſtimationemq́ue vindicantis in re nec viſâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noſcendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita ſit, nec malum tamen aliquid hîc eſſe, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipſorum bono fit, qui caſtigantur ſtatim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina eſt: & iure ſemper ſuſpecta tarditas, cui grauior Punitio adhęret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vmquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ ſuperſint ſalsâ hac aquâ cladium velut eluẽdæ. Quamobrem, adoleſcens, mitte hanc de æſtimatione noxarum intricatiſſimam litem, tu terreſtris pedaneusq́ue iudex: deo permitte, qui haut paullò æquiùs de eâ certiusq́ue è ſuperiore tribunali cognoſcet. Ille eſt ſolus, qui merita poteſt expendere: ille, qui ſine vllo ſimulationum fuco aut ceruſsâ, virtutem vitiumq́ue videt in vero ſuo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quiq́ue non facta ſolùm ipſa, ſed cauſſas eorum & progreſſus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, * εἰ λήθοι θεοὺς ἄνθρωπος ἀδικῶν, ἀλλ' οὐδὲ διανοούμενος, verè reſpondit. At nos contrà hîc in nube. qui non ſolùm occulta ſcelera non videmus, ſub tunicâ (quod aiunt) & ſinu admiſſa; ſed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipſam & vim eius cernimus, ſed externa quædam veſtigia admiſſæ & iam fugientis. Optimi ſæpe nobis, qui deo peſſimi: & reiecti contrà, qui illi electi. Claude igitur, ſi ſapis, de meritis aut immeritis os & oculos: cauſſæ tam obſcuræ non benè cognoſcuntur de plano.

Nec cauſſam item externæ punitionis: quæ ſæpe pro bono.

Deo igitur ſoli ſeruanda hæc æſtimatio.

Qui Καρδιογνώστης.

Et quem velum nullum aut ſimulatio externa fallat.

* *An falleret deos iniuſtè faciens? ne cogitans quidē.*

CAPVT XVII.

Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

AT tertia etiam offuſa à te Iuſtitiæ nebula abſtergenda eſt, de Subſtitutis. Pœnas enim, inquiunt, parùm iuſtè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itáne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari iſtos mirio-

Tertia calũnia, de Subſtitutis in pœnâ.

Quod tamen nec apud homines nouũ.

riones: cùm cottidie ipſi id faciant in ſuâ terrâ. Dic ſodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nónne tranſeunt ad nepotes? ſanè tranſeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iiſdem impoſitæ ob ſcelus. Ecce in perduellionis aut maieſtatis crimine, manifeſtò alij in culpâ ſunt, alij in pœna. idque adeò intendit humana ſæuitia, vt latæ leges ſint, quæ innoxios liberos æternâ egeſtate puniant, *vt mors ſit eis ſolatium, & vita ſupplicium*. Maligni veſtri animi! regi alicui aut dynaſtæ licêre id vultis, non vultis deo. Cui tamen, ſi examinas, haud paullò iuſtior ſeueritatis huius cauſſa. Peccauimus enim, & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot ſtirpium tráduces, primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hęc criminum coram deo eſt: nec peccare, exempli cauſsâ, pater meus aut tuus iam cœpit, ſed patrum omnes patres. Quid ergo mirum, ſi punit in poſteris non propriè diuerſa delicta, ſed communione quâdam ſeminis iuncta, nec vmquam intermiſſa? Sed vt omittam hæc ſublimia, & agam tecum magis populari quâdam rationum viâ: hoc ſcito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiam diſparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confuſum, ſed vt corpus naturamq; vnam. Scipionum illa aut Cęſarum familia, vnum illi eſt: Romana aut Attica vrbs, ab omni ſuo æuo, vnum: vnum item Romanum imperium. Iure. vinclum enim quoddam eſt & legum iuriſq; ſocietas, quę magna corpora hæc ligat: efficitque vt, etiam inter æuo diſſitos, communio quædam ſit præmiorũ & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cæleſtem illum iudicem poſteris id quoque proſit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot laſciui, auari, impij? nos luamus. quia in externâ omni punitione deus non præſentia ſolùm adſpicit, ſed præterita etiam reſpicit: & duûm horum temporum momentis temperat æquabiliter iuſtitiæ ſuæ lancem. Dixi,* externâ punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipſæ transferuntur, aut criminum quædam confuſio fit: abeſt: ſed pœnæ dũtaxat ſiue caſtigationes quædam circa nos iſtæ ſunt, non in nobis: & ad corpora aut opes ſpectant propriè, non ad animum hunc internum. Quid au-

Quòd in pœnis iuſtiſſimè facit deus:

Quia deuincti cum parentibus ſumus.

Denique quia coniungit res & crimina.

Societates aut corpora, deo vnum.

Tẽpora item diſſita coniungit.

* *Quæ videlicet caſtigatio prouida & inſtar medicinæ eſt: at in pœnis, vt eũ vulgo dicũ, ſpiritalibus, aliud eſt: nec ea perſonam excedunt.*

tem hîc iniuriæ? Heredes enim certè commodorum præmiorumque, ſiqua maioribus debita ſunt, eſſe volumus: cur onera recuſemus & pœnas?

Delicta maiorum immeritus lues
Romane.

canit Romanus ille vates. verè, niſi quod addit *Immeritus*. Meritiſſimò enim, quia meruêre maiores. Sed effectum videre poëta potuit, non adſurrexit ad cauſſam. Vt autem in vno eodemque homine, iure in ſenectâ ætate delictum aliquod punimus, admiſſum in iuuentâ: ſic deus in imperiis aut regnis peccata vetera. quia externæ communionis ratione, vnum quiddam deo ſunt, & coniunctum. Interualla hæc temporum apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clauſam habet in capaci ſuâ mente. An verò * Martiales illi lupi olim tot vrbes euerterint, tot ſceptra fregerint impunè? tantum cædium ſanguiniſq; hauſerint, ipſi ſemper incruēti? Tum denique fatear vindicem nullum deum eſſe, * *qui quæ nos gerimus audit & videt*. Sed non eſt ita. pœnas vel in poſteris ſuis pendant aliquando neceſſum eſt, tardas etſi non ſeras. Nec Temporum ſolùm hæc cōiunctio apud deum eſt: ſed & Partium. Hoc volo dicere. ſicut in homine cùm * manus, penis, venter peccauit, totum corpus id luit: ſic in communi aliquo cœtu, paucorum delictum expetere ſæpe in omnes. præſertim ſi ij qui peccant velut digniora quædam membra ſint, vt reges, principes, magiſtratus. Verè Heſiodus & ex ipſo Sapientiæ penetrali:

* *Romanos intelligo.*

* *Plauti eſt in Captiu.*

* *Furto, libidine, ingluuie.*

Πόλλακι καὶ ξύμπασα πόλις κακȣ̃ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ,
Ὅστις ἀλιτραίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάαται.
Τοῖσι δ' ὐρανόθεν μέγ' ἐπήγαγε πῆμα Κρονίων
Λιμὸν ὁμȣ̃ καὶ λοιμόν.

Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,
Siquis ſacrilegè ſeſe gerat aut iniuſtè.
Iuppiter hinc cælo clades immiſit ab alto
Peſtem ſiue Famem.

Ita claſſis Argiuorum tota periit,

Vnius ob noxam & furias Aiacis Oïlei:

ita in Iudæâ ſeptuaginta millia hominum peſtis vna iuſtiſſimè abſtulit,

abſtulit, ob iniuſtam * libidinem regis. Et interdum contrà. vbi omnes peccarunt, deus vnum paucóſve ſeligit velut piaculares publicæ noxæ. In quo ſi à * rigido illo paritatis iure paullisper diſcedit, tamen ex iniquitate ipsâ æquitas noua oritur: & clemẽs quædam iuſtitia in multos eſt, quod ſæuitia videtur in paucos. Nónne etiam pædagogi ferula, è numero laſciuientis gregis, vnum aliquẽ cædit? imperator è fuſo exercitu, paucos decumatione caſtigat? ſalubri tamen vterque conſilio, quia paucorũ ea punitio terret nihilominus & emendat omnes. Vidi medicos ſæpe venam in pede aut brachio incidere, cùm totum corpus dolêret: quid ſcio an idem hîc ſit? Arcana enim hæc arcana, Lipſi: &, ſi ſapimus, propiùs non tangemus ſacrum illum ignem. cuius ſcintillas & ſtricturas quaſdam videre homines fortaſſe poſſumus: non poſſumus ipſum. Vt ij qui in Solem acriùs defigunt oculos, eos amittunt: ſic mentis omne lumen, qui eam intendunt in hoc lumen. Abſtineamus igitur cenſeo curioſæ & cũ periculo quęſtionis: & hoc ſaltem nobis ſtet, æſtimari noxas humanitùs non poſſe, non debere. aliam apud deum trutinã eſſe, aliud tribunal. & quomodocumque ſe recõdita illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, ſed ferenda & verenda. Vnam hanc tibi ſententiam ingero, quâ manum huic rei & ſimul Curionum omnium ori imponam, *Iudicia dei multa occulta ſunt: nulla iniuſta.*

* *Quà Dauid populum ambitiosè recenſuit.*

* Rectè Tacitus: *Sumit aliquid ex iniquo omne magnum exemplũ, quod aduerſus ſingulos vtilitate publicâ rependitur.*

Abſtracta cogitatio ab iſtis:

Quæ nec capta nobis, neq; capienda.

Auguſtinus.

CAPVT XVIII.

Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum, vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quadam iucunda.

HÆC ſunt Lipſi, quæ pro diuinâ Iuſtitiâ dicenda cenſui contra hos iniuſtos. quæ non planè ex re meâ eſſe fateor, nec tamen præter illam: quoniam non dubiè æquiùs libentiusq; Clades has feremus, perſuaſi eas non iniquas. Et interuallo hîc aliquo ſermonis, ſubitò iterum erupit Langius, Benè habet, inquiens. reſpiraui. Superaui omnes quęſtionum illos ſcopulos, & plenis iam velis inuehi mihi poſſe videor in portum. Quartum vltimumque meum agmen conſpicio: quod producam ſanè libens. Et vt nautæ, cùm in tempeſtate

Reditio ad ſermonem ipſum de Conſtantia.

Quartũ procâ telum, ſerro duplici.

Geminos

Geminos vident, ſpem magnam & alacritatem concipiunt: ſic ego, cui poſt hos fluctus apparuit Legio hęc Gemella. Fas mihi enim priſco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec grauia hæc mala eſſe quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ ſuperant, Lipſi, volentem attentumque te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euaſiſſe illa aſpera: & à ſeriâ & ſeuerâ illâ medicinâ, auidè adſpiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici poſtquàm vſſerunt & ſecuerunt ſatis, non omittunt ſtatim ægrum aut deponunt, ſed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: ſic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgaſſe ſatis videor, lenibus nunc quibuſdam alloquiis fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Deſcendam ex illo philoſophiæ arduo colle, & deducam te paulliſper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipſum tamen non recreando magis tibi, quàm ſanando. Vt Democharem medicum aiunt Conſidiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem aſperiorem medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinaſſe, ſed quas lentiſco paſcebat: ſic ego hiſtorica quædam & oblectantia tibi infundam, ſed occulto quodam Sapientiæ ſucco tincta. Quid refert quâ viâ ſanemus ægrum dum perſanemus?

E litteris etiã medicina animorum, ſed præſertim hiſtoriis.

CAPVT XIX.

Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

Prima argumenti huius pars, de leuitate cladium:

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus, Non eſſe grauia hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & comparationis. Rationis: quia illam ſi reſpicis, reuera nec grauia aut magna hæc omnia, quæ adſunt quæque imminent, ſed videntur tantùm. Opinio eſt quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibuſdam auget. Sed deme, ſi ſapis, circumfuſam eam nubem, & vide

Si eas Ratione examinas.

res

res in clarâ luce. Paupertatem exempli cauſsâ in his Cladibus publicis times, Exſilium, Mortem. Ea igitur ſi rectis firmiſque oculis inſpicis, quantula ſunt? ſi ſuis ponderibus examinas, quàm leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nónne talem te dedit, talem rapiet? Quòd ſi triſte & infame nomen tibi diſplicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, ſi neſcis, & tutiore iam loco repoſuit, nemo vltrà exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium eſt. At exſul etiam ero. Imò, ſi voles, peregrinus. Adfectum tuum ſi mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque eſt, peregrinatur: fatuus ſemper exſulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quaſi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O ſtulte, non illa aut vlla mors infamis, niſi vita tua ſit. Cita ab orbe cōdito optimos & illuſtriſſimos quoſque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipſi, rebus omnibus (guſtum enim tantùm tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inſpiciendæ eæ nudæ, ſine Opinionum vllâ veſte aut perſonâ. At nos miſeri ad vana & externa conuertimur: nec res ipſas timemus, ſed circumpoſita rebus. Ecce ſi mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiſcis. non aliter quàm, ſi naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi ſit. at ſextarius vnus aut alter ſuffecerint. Si terræmotus ſubitò exortus, qui clamor & metus? cenſes totum opidum, ſi ruat, in te caſurum, aut certè domum. & neſcis quàm ad cerebrum tuum elidendum ſatis ſit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus iſtis fit: in quibus ſtrepitus præcipuè nos terret, & vaniſſima imago rerum. En ſatellitium illud! en gladios! Quid iſti ſatellites, quid gladij? quid facient? occidēt. Quid occiſio? ſimplex mors. & ne nomen ipſum te terreat, animæ à corpore abſceſſus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullò lenius: ſiquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem ſæpe torqueat; ictu hîc & momento tranſigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare ſolitus quàm μορμολύκεια ſiue laruas. Quas ſi ſumis, vidéſne quomodo pueri te fugiant?

Paupertas enim non dura.

Non graue exſilium.

Non ipſa mors.

Nos cogitando ea aggrauamus.

Plura nos huius rei in Thraſeano- ſtro ſiue De contemptu mortis.

Socratis breue, ſed ſalubre, dictum.

ſed pone eaſdem & verâ facie te oſtende, accedent iterum & amplectentur. Idem in iſtis: quæ ſi detractis perſonis & ſine pompâ videas, timuiſſe te fatearis timorem puerilem. Vt grando tectis magno ſtrepitu illiſa, ipſa tamen diſſilit: ſic iſta in firmum animum ſi accidant, franguntur non frangunt.

Cap. XX.

Ad Comparationem ventũ. ſed priùs exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaq; opinio communiter refutata: & oſtenſum, ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

Interciſio ſermonis, nimis vberis alioqui & diffuſi.

NON ex ſpe aut opinione meâ tam ſerius Langij ſermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hócne pollicitus? Mella & mulſa hiſtoriarũ exſpectabam: tu acre mihi promis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid cenſes? cum Thalete aliquo rem tibi eſſe? cum Lipſio eſt: qui homo & inter medios homines, remedia etiam deſiderat paullò magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnoſco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium ſequor, exceſſiſſe Publicâ viâ me video, & furtim relapſum in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradũ figo in limite magis noto. Diſplicet Falerni illius auſteritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & oſtendam clarè, nihil graue aut magnum eſſe in his, quæ vndique circumfuſa, malis, ſi ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus, & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti geſtu, Hoc ais? inquam.

Cõparatione oſtendi poſſe leuitatem cladium.

— *Καὶ τοῦτο προσδοκᾷς πείσειν ἐμέ;

**& perſuaſurum mi hoc putas?* Ex Ariſtophane eſt.

Numquam Langi, quamdiu caput hoc ſentit. Quod enim retrò æuum, ſi rectè examinas, tam calamitoſum fuit, quàm hoc noſtrum eſt? aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit

Tam multa dictu grauia, perpeſſu aſpera,

Belgarum fatales miſeriæ.

quàm hodie nos Belgæ? Bello ecce iactamur, nec externo ſolùm, ſed ciuili; nec hoc, ſed inteſtino. Non enim partes ſolùm inter nos ſunt: ſed partium (ô patria quæ Salus te ſeruet?) nouæ partes. Adde Peſtem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes: & * ἐσχάτων ἔσχατον tyrannidem, oppreſſionesque non corpo-

* *vltimorum vltimum.*

corporum ſolùm, ſed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. vel ſi pax; cum fœdâ ſeruitute ſub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemq́; conuertas, ſuſpenſa omnia & ſuſpecta: & vt in domo malè fultâ, ſigna pluria ruinæ. Ad ſummam Langi, vt amnium omnium confluxus in Oceanum: ſic cladium videtur in hoc æuum. Et recenſeo tantùm quę in manibus iam, & adſunt. quid ea quæ imminent? de quibus verè illud Euripidæum canam,

Imò Europæ totius: quæ profectò labaſcit.

*Κακῶν ὁ τάλας πέλαγος εἰσορῶ
Τοσοῦτον, ὥστε μή ποτ' ἐκνεῦσαι πάλιν.

* *Pelagus malorum cōtuor Tam magnum, vt enatare facile non ſiet.*

Langius ad me ſeuerè & in modum coërcentis, Iterúmne te per querelas iſtas deiicis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coiiſſe: retractas. Atqui animi quâdam quiete tibi opus eſt, ſi ſaneſces. Infeliciſſimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi iſta cantio. ſcio auum tuum idem dixiſſe, ſcio patrem, ſcio poſteros dicturos & nepotes. Inſitum hoc à naturâ humano ingenio, ad triſtia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muſcæ & eiuſmodi inſecta læuibus politiſque locis non diu inſident, ſcabris adhæreſcunt: ſic querula iſta mens meliorem ſortem leuiter tranſuolat, aſperam non dimittit. Tractat, inſpicit, & ingenioſè plerumque auget. Atque vt amantes in dominâ ſuâ numquam non inueniunt, cur eximia ea ante omnes: ſic dolentes, in ſuo luctu. Fingimus imò vana, nec præſentia ſolùm dolemus, ſed futura. Quo tam ſagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quoſdam exercitus motus procul puluis caſtris interdum exuit: ſic nos deiiciat futuri diſcriminis falſa ſæpe vmbra.

Querelæ mala ſopita commouent.

Omnis gens de ſuo æuo queſta.

Quia proni omnes ad dolorem augendum:

Imò & fingendum.

CAPVT XXI.

Magis deinde propriè & preßè id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipſi, plebeia hęc mitte: & ad Comparationem me ſequere, quam depoſcis. Per eam tibi clarum, non paria ſolùm in omni genere cladium olim eueniſſe, ſed maiora: & gratandi materiam huic æuo eſſe, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priſcos? Imò nata ea,

Ipſa Comparatio cœpta. Et quidem per ſingula genera cladium.

De bello primum. ca, Lipſi, cum orbe nato: nec deſitura, niſi cum illo. At non tam grandia fortaſſe aut tam grauia, quàm iſta. Adeò contrà eſt, vt ludus hæc omnia ſint & iocus (ſeriò loquor) ſi conferantur cum priſcis. Non aditum, non exitum facilè reperio, ſi ſemel me penetro in profundum hoc exemplorum: ſed tamen víſne paullùm peregrinemur per orbis partes? eamus.

Iudæorum innumeræ cædes. A Iudæâ ordiamur, id eſt à regione & gente ſacrâ. Omitto quę in Ægypto paſſi, quæ poſt exceſſum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi eſt, vt * exponam velut per indicem, ſingillatim. Paſſi igitur ciuili externoque bello, non totis ſeptem annis, iſta:

* *Sumpſi autem & collegi à Ioſepho.*

Hieroſolymis primùm interfecti, iuſſu Flori, —— *ſexcenti triginta.*

Cæſareæ ab incolis, odio gentis & religionis, vno tempore *viginti millia.*

Scythopoli (Cœlæ Syriæ vrbs eſt) —— *tredecim millia.*

Aſcalone in Palæſtinâ, item ab incolis, —— *duo millia, quingenti.*

Ptolemaïde pariter —— —— *duo millia.*

Alexandriæ in Ægypto, ſub Tib. Alexandro Præſide *quinquaginta millia.*

Damaſci —— —— —— *decem millia.*

Atque hæc velut per ſeditionem aut tumultum geſta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppe captâ à Ceſio Floro cæſi —— *octo millia &* CCCC.

In monte quodam Cabulone —— —— *duo millia.*

In pugnâ ad Aſcalonem —— —— *decem millia.*

Per inſidias iterùm —— —— *octo millia.*

Aphacæ, cùm capta eſſet, —— —— *quindecim millia.*

In monte Garizim cæſi —— *vndecim millia &* DC.

Iotapæ, in quâ ipſe Ioſephus, circiter —— *triginta millia.*

Ioppe iterùm captâ ſubmerſi —— *quattuor millia* CC.

In Tarichæis cæſi —— —— *ſex millia &* D.

Gamalæ, tam interfecti, quàm ſponte præcipitati, — *nouem millia.* nec quiſquam homo natus ex eâ vrbe ſaluus, præter duas mulieres, ſorores.

Giſcalâ

Giſcalâ deſertâ, in fugâ trucidati	——	*bis mille.*
& fœminarum ac puerorum capti	——	*tria millia.*
Gadarenſium cæſa	—— ——	*tredecim millia.*

capti — *duo millia & ducenti,* Præter eos qui in flumen deſiliêre infiniti.

In Idumææ vicis cæſi	—— ——	*decem millia.*
Geraſij	—— —— ——	*mille.*
Machærunte	—— ——	*mille* DCC.
In ſiluâ Iardes	—— —— ——	*tria millia.*
In Maſſadâ caſtello, ſuâ manu perempti	—	*nongenti &* LX.
In Cyrene à Catulo Præſide cæſi	——	*tria millia.*

At in ipsâ Hieroſolymorum vrbe, per omne tempus obſidionis mortui aut cæſi, —— *decies centena millia.*
capti, —— —— *nonagintaſeptem millia.*

Summa hæc colligit (præter * innumeros qui omiſſi) *duodecies centena & quadraginta millia.* Quid ais Lipſi? deiicis ad hæc oculos? attolle potiùs: & aude mihi comparare cum vnius gentis clade, aliquot annorum in orbe Chriſtiano bella. At quantula tamen illa hominum terrarumque pars, ſi conferatur cum Europâ? *Qui fame, exſilio, miſeriis perierunt.*

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorumque Cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

NEc hîc inſiſto: ad Græciam me confero. In quâ digerere ordine omnia bella, ſiue inter ipſos ſiue cum externis geſta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhauſtam & attonſam eam continuo cladium iſto ferro, vt * Plutarchus tradat (numquam mihi ſine irâ & admiratione lectum) eam vniuerſam non fuiſſe, ſuo æuo, conficiendis *tribus millibus militum*: quot tamen, inquit, olim bello Perſico, vnum Megarenſium opidulum confecerat. Heu, quò cecidiſti flos ille terrarum, ſol & ſal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem nominis in hac ipsâ attritâ Belgicâ eſt, quod numerum eum non adęquet idonei ad bellum ſexus. Iam Romanos & Italiam

Græcię attritio mira.

* *De defectu oraculorum.*

Etiam Italiæ & Romani imperij.

perluſtramus? leuârunt me pridem hoc faſce recenſionum Auguſtinus & Oroſius. eos vide, & in iis maria malorum. Vnum bellum Punicum ſecundum, in ſolis Italiâ, Hiſpaniâ, Siciliâ, ſupra *quindecies centena millia* hominum (quæſiui enim curiosè) non totis annis ſeptemdecim conſumpſit. Bellum ciuile Cæſaris & Pompeij, ad *millia trecenta*: & largius, Bruti, Caſſij, Sex. Pompeij arma: Et quid bella recenſeo plurium auſpicio geſta aut ductu? Vnus ecce C. Cæſar (ô peſtē perniciemque generis humani!) fatetur & quidem glorians, * *vndecies centena & nonaginta duo millia hominum prœliis à ſe occiſa*. atque ita, vt nō veniat in hanc rationem ſtrages ciuilium bellorum. Pauculis annis quibus ille Hiſpaniæ aut Galliæ præfuit, in externos editæ iſtæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inſcripſit *fuſa à ſe, fugata, occiſa, in deditionem accepta, hominum vicies ſemel centena* LXXXIII. *millia*. Quibus velut in numerum, ſi vis, adde, Q. Fabium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *ducenta Cimbrorum*: poſteriori æuo Aëtium, qui memorabili Catalaunico prælio *centum ſexaginta duo millia* Hunnorum occîdit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantùm fuiſſe cenſeas: fuêre etiam opidorum. Cato ille Cenſorius * gloriatur plura * opida ſe in Hiſpaniâ cepiſſe, quàm dies in eâ egerit. Sempronius Gracchus, ſi Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec habet omne æuum, opinor, quod adſtruat his exemplis, præter noſtrum; ſed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octoginta in vaſtas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus bone, ediderunt! quas ſtrages! Nec de cauſſis aut iure belli diſſero, tantùm de euentis. Cerno ingens illud terrarum ſpatium, quod vidiſſe magnum ſit non dicam viciſſe, à vicenis tricenisque militibus peruadi: & paſſim inermes illos greges ſterni, vt ſegetem à falce. Vbi tu es inſularum maxima Cuba? tu Hayti? vos Iucayæ? quæ olim ſexcētis ſingulæ, aut denis hominum millibus ſuccinctæ, alibi vix quindecim ex iis retinuiſtis in ſemen. Oſtende etiam te paullùm tu Peruana, tu Mexicana ora. Heu miram miſeramque faciem! immenſus ille tractus & verè alter Orbis, vaſtus attritusque * appâret, non aliter quàm ſi cæleſti quodam igne deflagraſſet. Mēs & lingua mihi cadit,

Cædes ingenies à Romanis editæ.

* *Plinio hæc tradita, lib.* VII.

* *Apud Plutarchum.*

* *Ad quadringenta, vt tradunt Plut. & Appian.*

Indorum ſtrages, imò excidium.

* *Certè ſub initia Nam nunc habitari iterùm ſcio, & meliùs oli.*

cadit, Lipſi, dum hæc memoro: & video noſtra omnia præ iſtis non aliud quàm palearum caſſa eſſe, vt Comicus ait, aut gurguliunculos minutos. Nec tamen legem illam mancipiorum adhuc refero: quâ nihil acerbius in veterum bellis. Homines ingenuos, nobiles, pueros, fæminas, omnes victor abri- *Captiuitas olim acerba, & æquanda morti.*
piebat, quis ſcit an in æternam ſeruitutem? Certè ſeruitutem. cuius veſtigium iure gratulor non fuiſſe, non eſſe adhuc, in Chriſtiano orbe. Turcæ ſanè vſurpant. nec aliud eſt quod magis inuiſum & terribilem nobis reddat Scythicum illum dominatum.

CAPVT XXIII.

Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & rapinarum.

AT tu pergis in querelâ. & Peſtem etiam adtexis Famemque: Tributa & Rapinas. Vis igitur ſingula cōparemus? ſed breuiter. Dic mihi quot millia Peſtis in totâ Belgicâ ab- *Peſtis, quæ apud veteres.*
ſtulit, his quinque aut ſex annis? Opinor quinquaginta, aut vt largiter, millia centum. At vna in Iudæâ peſtis ſub Dauide rege, *ſeptuaginta millia* abſorpſit, die non toto. Sub Gallo & Voluſiano Imperatoribus, * peſtis ab Æthiopiâ exoriens omnes ** Zonaras Tom. 2.*
Romanas prouincias peruaſit, & per quindecim continuos annos incredibiliter exhauſit. Nec alia vnquam maior lues mihi lecta, ſpatio temporum, ſiue terrarum. Sæuitiâ tamen & impetu inſignior illa quæ Byzantij finitimiſque locis graſſata, Iuſtiniano Principe. cuius vis tanta, vt in ſingulos dies *quinque millia* funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè hoc dicerem & ambiguus fidei: niſi fidiſſimi huic rei ab illo ** Procopius lib. II de Bello Perſico.*
ipſo æuo * teſtes. Nec minùs miranda Africana peſtis, quæ euersâ Carthagine orta, in ſolâ Numidiâ * *octingenta hominum millia* deleuit: in maritimâ Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *triginta millia* militum, qui ad oræ eius præſidium relicti. Iterumque in Græciâ, Michaëlis Ducæ imperio, tam ſæua: ὥστε ἀδυνατεῖν (Zonaræ verba ſunt) τοὺς ζῶντας ταφῇ παραδιδόναι τοὺς θνήσκοντας, *vt viui prorſus pares non eſſent mortuis ſepeliendis*. Denique * Petrarchæ æuo, vt ipſe refert, tam valida in Italiam incubuit, vt *Agathias lib v. Hiſt. * Oroſius lib v. cap. VIII. * Sub annum à Chriſto ∞. CCC. LIX.*

ex mil-

ex millenis quibuſque hominibus vix decem ſupereſſent. Iam de Fame, nihil profectò nos aut ætas noſtra vidimus, ſi videmus antiqua. Sub Honorio Imperatore * Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam imminerent, & in Circo palàm audita ſit illa vox, PONE PRETIVM HVMANAE CARNI. In totâ * Italiâ vaſtantibus eam Gothis, ſub Iuſtiniano, iterùm tanta; vt in ſolo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & paſſim in vſum ciborum verſæ ſint non carnes ſolum humanę, ſed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorreſco) ſeptemdecim viros per inſidias noctu interfecerant, & comederāt: ipſæ à decimooctauo, qui id agi ſenſerat, cæſæ. Nec refero in Sacrâ vrbe famem, & exempla iam protrita. Quòd ſi de Tributis etiam aliquid dicendum eſt: non nego grauia eſſe quibus premimur, ſed ita ſi ſola & per ſe ea videas, non ſi componas cum priſcis. Pleræque omnes prouinciæ ſub Romano imperio, fructuum ex * agro paſcuo *Quintam* quotannis perſoluêre, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuêre Antonius & Cæſar nouem decemque annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæſare interfecto, cùm arma ſumpta pro libertate, ſinguli ciues *vigeſimamquintam* omnium bonorum dependere iuſſi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in ſingulas ædium ſuarum * tegulas, *ſex aſſes*. Quæ immenſa contributio, noſtriſque ſenſibus nec credenda nec reddenda. At * Octauianus Cæſar, (credo ratione nominis ſui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumuiri, quæ alij tyranni patrauerunt: ne noſtros doceam, recitando. Vnum tibi inſtar omnium exactionum rapinarumque ſit, de Coloniis. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmius, ita nihil in ſubditos cogitari potuit triſtius. Deducebantur paſſim legiones cohorteſque veteranæ in agros & opida: miſerique prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil auſi, nihil meriti: ſed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium appâret. Miſerum eſt nummis ſpoliari: quid etiam agris tectiſque? Graue iſtis pelli: quid totâ patriâ? quid templis ariſque? Diſtrahebantur ecce aliquot millia hominum,

Fames, quæ apud veteres.
* Zoſimus VI. Annal.
* Procop. de bello Goth. lib. II apud quem plura vide.
Tributorum olim magnitudo.
* Appianus ſæculari in... lib. I. ἐμφυλ.
* Dio apertè lib. XLVI οἱ δὲ βουλευταὶ τέσσαρας ὀβολοὺς καθ' ἑκάστην κεραμίδα τῶν ἐν τῇ πόλει οἰκιῶν.
* Dio lib. I.
In coloniis deducendis acerbitas.

minum, liberi à parentibus; domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique ſors ſua fuit, ſpargebantur: alij in *ſitientes Afros*, vt poëta in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuiſos orbe Britannos*. Solus Octauianus Cæſar in ſolâ Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouinciis quot libuit. Nec alia res magis, vt ego ſcio, exitio fuit Gallis nobis Hiſpaniſque.

Quæ crebertimæ.

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & ſupra omnia ſcelera huius æui.

SED ſæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipſi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, ſi neſcis: malum, ſi diſſimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen noſti, illius Felicis? ergo & proſcriptionem eius infamem & immanem, quâ * *millia quattuor & ſeptingentos* ciues abſtulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe cenſeas, *centum quadraginta* in iis Senatores. Nec tango cædes innumeras, quæ vulgo factæ permiſſu eius ſiue iuſſu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expreſſa ſit, *Cum quibus tandem victuri ſumus, ſi in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eumdem haut multò pòſt imitati tres diſcipuli (Triumuiros intellego) pariter proſcripsêre * *trecentos Senatores*, equites Romanos ſupra *bis mille*. Heu ſcelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit viſurusq; eſt, ab ortu omni ad occaſum! Appianum, ſi voles, lege, & in eo variam fœdamque imaginem latitantium, ſugientium; ſiſtẽtium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, niſi humanitatem ipſam periiſſe dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibusq; geſta: id eſt, totidem pęnè regibus aut dynaſtis: ſed in multitudinem fortaſſe non ſæuitum. Imò vide mihi eumdem Sullam qui * *quattuor legiones contrariæ partis, fidem eius ſecutas, in publicâ Villâ, nequicquam fallacis dextræ miſericordiam implorantes, obtruncari iuſſit*. Quorum cùm morientium gemitus Curiam quoque attigiſſet, attonito & con-

Cædes immanes & infames, quæ olim.

* Valerius lib. 1 1.

* Appianus ita numerat.

* Ita Valerius lib. 1 x. id ſi efficeres xx. IIII. millia hominum. At Seneca tantùm de ſeptẽ millibus, De Irâ.

& conuerſo Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conſcripti pauculi ſeditioſi iuſſu meo puniuntur.* Nec ſcio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuiſſe, an dicere. Et pluráne poſcis ſæuitiæ exempla? cape.* Seruius Galba in Hiſpaniâ triû ciuitatum conuocato populo, quaſi de commodis earum acturus, *ſeptem millia*, in quibus flos iuuentutis conſiſtebat, repêtè trucidauit. In eâdem regione* L. Licinius Lucullus conſul,* Caucæorum *viginti millia* contra deditionis ſtipulatæ fidem immiſſis in vrbem militibus occîdit. Octauianus Auguſtus Peruſiâ captâ, **trecentos è dediticiis, electos vtriuſque ordinis, ad aram D. Iulio extructam hoſtiarum more mactauit.** Antoninus Caracalla, neſcio ob quos iocos infenſus Alexandrinis, pacis ſpecie in vrbem eam veniens, vniuerſam iuuentutem in campum conuocatam, milite circumdedit, & ſigno dato ad vnum omnes occîdit. parique ſæuitiâ in reliquam multitudinem vſus, frequentiſſimam vrbem prorſus exhauſit.* Mithradates rex vnâ epiſtolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi cauſſâ per Aſiam diſperſa interêmit.* Voleſus Meſſalla proconſul Aſiæ, *trecentos* vnâ die ſecuri percuſſit, & inter cadauera reiectis manibus ſuperbè inambulans, quaſi rem magnificam feciſſet, proclamauit,* *ὦ πρᾶγμα βασιλικόν.* Et profanos adhuc loquor impioſque. ſed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodoſium Principem, qui Theſſalonicæ per ſummum ſcelus & fraudem *ſeptem millia* innoxiorum capitum in theatrum quaſi ad ludos conuocatos, immiſſo milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas habet. Ite poſt hæc mei Belgæ, & ſæuitiam ſiue perfidiam Principum accuſate in hoc æuo.

* Valerius.
* Appianus.
* Puto, Vaccæorum.
* Suetonij verba.
* Xiphilinus & Herodian.
* Valer. aliique.
* Seneca II. De Irâ.
* O rem regiam!

Caput XXV.

Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internaſque oppreſſiones fuiſſe olim.

DENIQVE Tyrannidem etiam hodiè culpas, & oppreſſiones corporum atque animorum. Nec ambitioſè mihi nunc decretum attollere æuum noſtrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparationem noſtram facit, dicam.

cam. Quando mala iſta non? & vbi non? Cedò mihi ſæclum aliquod ſine inſigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (ſubibo enim diſcrimen huius aleæ:) ego quoque confitebor miſerrimos nos miſerorum. Quid taces? Verum eſt, vt video, illud diaſyrticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo poſſe perſcribi.* Inſitum nimirùm humanis ingeniis, imperio inſolenter vti: nec facilè modum ſeruare in eâ re, quæ ſupra modum. Nos illiipſi qui de tyrannide querimur, ſemina tyrannidis incluſa in pectore geſtamus: nec voluntas pleriſque ea efferendi deeſt, ſed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominus habet, ſed non exerit: ſimile in nobis, quos ſola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da inſtrumenta: vereor vt vel impotentiſſimi plerique iſtorum ſint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ iſtâ vitâ. Vide mihi patrem illum ſæuientem in filios, dominum in ſeruos, præceptorem in diſcipulos. Phalarides in ſuo genere omnes iſti ſunt: & fluctus eoſdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus aliis non hæc natura. è quibus pleraque ſæuiunt in congeneras ſibi ſpecies, in aëre, terrâ, aquâ.

Crebræ ſemper tyrannides & oppreſſiones.

Quibus origo à ſuperbiâ & ferociâ humani ingenij.

Sed & tyrannis inter alia animalia.

——piſces ſic ſæpe minutos
Magnus comeſt, ſic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum iſtæ oppreſſiones ſunt, inquies: hodiè hoc eximium, quod etiam animorum. Itáne, animorum? vide ne inuidioſè hoc potiùs, quàm verè. Ignorare mihi ſeſe & naturam illam cæleſtem videtur, quiſquis premi eam putat poſſe aut cogi. Nulla enim externa vis vmquam faciet, vt velis quod nolis, ſentias quod non ſentis. Ius aliquis in vinclum hoc animi habet ſiue nexum: nemo in ipſum. Soluere eum à corpore tyrannus poteſt, non naturam eius diſſoluere: quæ pura, æterna, ignea, ſpernit externum & violentum omnem tactum. At ſenſum tamen animi non licet expromere. Eſto. ſed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudiciis, ſed factis. Sed nouum hoc ipſum & inauditum. O bone, quàm erras! Quot tibi poſſim dicere qui ſub tyrãnis ſenſuum ſuorum pœnas luerũt, propter incautam linguam? Quàm multi ex iiſdem vim adferre iudiciis conati?

& iudiciis dico in re pietatis. Perſarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eumdem diuinitatis cultum ſibi adſeruiſſe ſcimus, ruſticâ Macedoniâ ſuâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Auguſtus, flamines & ſacerdotes in prouinciis imò in domibus ſingulis habuit, vt deus. Caligula deorum ſtatuis amputato capite, ſuum imponi iuſſit, ridiculâ impietate. idem templum ſuo numini, ſacerdotes, & quæſitiſſimas hoſtias inſtituit. Nero Apollo haberi voluit: & illuſtriſſimi ciuium interfecti, hac

* *Idq́; inter alios Thraſeæ obiectum.*

præſcriptione, * *quòd numquam pro cæleſti voce immolaſſent*. Iam Domitianus, *Deus dominusque noſter*, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas ſi hodie in vllo regum, Lipſi, quid diceres? Nec adnauigo propiùs hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

* *Periculo vacat ſilenti præmium.*

* Ἀκίνδυνον γάρ ἐστι τῆς σιγῆς γέρας.

Vnum tantùm in totam hanc rem priſcæ ſeruitutis teſtimonium adferam, & quidem è familiari tuo ſcriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani æuo: *Legimus cum Aruleno Ruſtico Pætus Thraſea, Herennio Senecioni Priſcus Heluidius laudati eſſent, capitale fuiſſe. nec in ipſos modò auctores, ſed in libros quoque eorum ſæuitum, delegato Triumuiris miniſterio, vt monumenta clariſſimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus, & conſcientiam*

* *Velim notes vera tyrannidis mores.*

generis humani aboleri arbitrabantur: * *expulſis inſuper Sapientiæ profeſſoribus, & omni bonâ arte in exſilium actâ, nequid vſquam honeſtum occurreret. Dedimus profectò grande patientiæ documentum, & ſicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate eſſet, ita nos quid in ſeruitute: adempto per inquiſitiones etiam loquendi audiendíque commercio. Memoriam quoque ipſam cum voce perdidiſſemus, ſi tam in poteſtate noſtrâ eſſet obliuiſci, quàm tacere.*

CAPVT

CAPVT XXVI.

Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibuſque omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

NEC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meę agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: ſed breuiter & contemptim. Spolia enim potiùs leget ex deuicto iam hoſte, quàm vt conſertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuera autem quid hîc homini nouum eſſe poteſt, niſi qui ipſe nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui verſum hunc ſemper habebat in ore

Contra eos qui nouas aut eximias putant has clades.

* Οἴμοι, τί δ' οἴμοι; θνητά τοι πεπόνθαμεν.

* Heu me! quid heu me? humana perpeſſi ſumus.

Circulantur enim cottidiè hæ clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid triſtia hæc euenire ingemiſcis? quid admirare?

* Οὐκ ἐπὶ πᾶσί σ' ἐφύτευσ' ἀγαθοῖς
Ἀγάμεμνον Ἀτρεύς.
Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.
Θνητὸς γὰρ ἔφυς. κἂν μὴ σὺ θέλῃς,
Τῶν θεῶν οὕτω βουλομένων ἔσται.

* Non te omnia ad læta genuit O Agamemnon Atreus Opus tibi gaudere & dolere. Mortalis enim natus es: & vt recuſes, Superis ita volentibus erit.

Illud potiùs mirum, ſi exlex quiſquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis grauiter lugentem in arcem deduxit, & ſubiectas omnes in magnâ vrbe ædes oſtendit: Cogita, inquiens, quàm multi luctus ſub his tectis olim fuerint, nunc verſentur, poſtea futuri ſint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri poſſit, Lipſi, in magno iſto mundo. Sed quoniam re non poteſt; age, fiat paulliſper cogitatione. Siſto te in alto illo, ſi vis, Olympo. deſpice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cenſe totidem conſepta te videre cladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam ſunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludi. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni ſunt, cùm à ſæuis aſperiſq; ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validę in eâ ſcintillæ nuper diſcidij ciuilis:

Solonis argutè inuenta Conſolatio.

Clades in omni orbe.

uilis: quæ iterùm exardeſcunt, &, niſi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædéſque. & quod nunc paullisper in pace eſt, imperio debet pacati ſexus. Galliam? vide & miſerere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna ſerpit ſanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita, Lipſi; & communione hac miſeriarum, tuas leua. Atque vt triumphantibus à tergo deſtitui ſeruus ſolet, qui in medio triumphi gaudio identidem interclamaret, Homo es: ſic tibi monitor iſte ſemper adſiſtat, Eſſe hæc humana. Vt enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: ſic item dolor.

CAPVT XXVII.

Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandúmque breuis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & ſermonem, Lipſi: & habes quæ pro Conſtantiâ dicenda mihi cenſui in Dolorem. Quæ vtinam non grata tibi ſolùm, ſed ſalubria: nec delectent, ſed magis iuuent! Iuuabunt autem, ſi non in aures ſolùm, ſed in animum demittes: nec audita iacêre & inareſcere ea patiêre, vt ſemina ſparſa ſummo ſolo. Denique ſi repetes ſeriò & ruminabere. quia vt ignis è ſilice non vno concuſſu elicitur: ſic in frigido iſto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honeſti. Quæ vt verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut ſpecie, ſed re & factis, ſupplex quæſo veneroróque æternum & diuinum illum ignem.

Concluſio & adhortatio.

Repetiti monitionũ ictus iuuant & penetrant.

Cùm dixiſſet, ſurrexit properè, &, Eo Lipſi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu ſequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodque in myſteriis ſolet, iure nunc acclamem,

—— * ἔφυγον κακὸν, εὗρον ἄμεινον.

* *Effugi malum, repperi bonum.*

FINIS.

AD DEVM

AD DEVM

PRO CONSTANTIA

PRECES

Fuſæ in graui & diuturno meo morbo, anno ∞. IↃ. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

Cvi mare, cui tellus famulatur, & ignea cæli
Sidera: quem metuunt mortalia ſæcla animantum:
Alme Deus, ſine quo dias in luminis oras
Nil venit, & ſine quo nil exit luminis oras:
Adſpice me quem languor habet, quem tabida vexat
Febris, & exiguam ſuadet ſperare ſalutem.
Annue ne pariter cum corpore mens bruteſcat,
Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA *pectus.*
Certa etenim vitæ finis mortalibus inſtat,
Et cuncti properamus eundem tangere portum:
Non curſus tamen omnibus vnus. ô ille beatus
Qui vitæ infames ſcopulos & naufraga ſaxa
Feſtinâ potuit præteruexiſſe carinâ!
Quando voles mea Parca, ſequar. non hîc terrenis
Impedior curis: nec me fucata veneno
Vellera, nec rutilo ſplendor perſtrinxit ab auro.
Sola mihi doctæ arriſit pellacia Muſæ:
Hanc quoque ſperno libens. tu tantùm diue deorum,
Mundi mens æterna, & inenarrabile numen,
Suſcipe me, & lætum meliori in ſede repone.

INDEX

INDEX CAPITVM,

Quem ſubiecimus vt Lector in vno aſpectu habeat filum totius operis & contextum.

LIBRI PRIMI

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non facere ad internos morbos. indicinam eam eſſe, non medicinam. niſi ſi fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.

CAP. III. At veros animi morbos non tolli eâ, non minui: imò per eam recrudeſcere. Animũ eſſe qui in nobis ægrotet: eiq; remedium à Sapientiâ & Conſtantiâ petendum.

CAP. IIII. Definitiones Conſtantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Conſtantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde originem habeãt. vtriuſque vires & effectus. Alteram ad Conſtantiam ducere, alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Conſtantiæ laus, & ſeria ad eam adhortatio.

CAP. VII. Quid ſit & quotuplex quod Conſtantiam turbet. Bona & Mala externa eſſe. Mala autem duplicia, Publica & Priuata. ex iis grauia & periculoſa maximè videri publica.

CAP. VIII. Mala publica oppugnata. ſed ante omnia tres Adfectus coërciti. exque iis hoc Capite ambitioſa quædam Simulatio. quâ homines Mala propria, vt Publica lugent.

CAP. IX. Simulatio ea clariùs retecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum, item malitiâ hominum gaudentium malis alienis, cùm ipſi extra ea.

CAP. X. Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. ſed additum, Philoſophi id munus eſſe. Conatus item refutandi ſuperiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

CAP. XI. Refutatus ſecundus Adfectus nimij amoris in patriã. quem Pietatem falsò vocant. idque oſtenſum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus temperatus, qui Miſeratio. eam in vitio eſſe. diſcriminata, lucis cauſsâ, à Miſericordiâ. quomodo, & quatenus eâ vtendum.

CAP. XIII. Remotis obſtaculis, ventum ſeriò ad eleuanda aut tollenda ipſa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ dictum. eaque probata ineſſe & præeſſe rebus humanis.

CAP. XIIII. Nihil hîc geri, niſi Prouidentiæ eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideò parum piè ſuper iis queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo, cum quo temerè & fruſtrà pugnatur.

CAP. XV. Ad ſecundum pro Conſtantiâ argumentum tranſitum, quod à Neceſſitate. Vis eius & impetus. Dupliciter eà Neceſſitas conſiderata: & primò in Rebus ipſis.

CAP. XVI. Exempla neceſſariæ mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum & elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis ſpectari, in prouinciis, & regnis. Denique gyrare hîc omnia, nec quidquam ſtabile aut firmum.

CAP. XVII. Ventum ad Neceſſitatem quæ è Fato. Fatum ipſum primò adſertum. Vulgi in eo & ſapientum vniuerſum quemdam conſenſum fuiſſe, ſed in partibus diſſenſum. Quotuplex priſcis Fatum.

CAP. XVIII. Tria prima genera Fati explicata breuiter. omnium definitio ſiue deſcriptio. Stoici leuiter & breuiter excuſati.

CAP.

CAP. XIX. Quartum ſiue Verum Fatum explicatû. De nomine ipſo dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & oſtenſum à Prouidentiâ differre.

CAP. XX. Diſtinctum & diuulſum id à Stoico fato quatuor terminis. Oſtenſum accuratiùs, quo modo vim non inferat voluntati. itemq; deum nec συνεργὸν mali nec auctorem eſſe.

CAP. XXI. Concluſio tractationis de Fato. monitum, periculi plenam & ancipitem eam eſſe. non curioſè indagandam. denique adhortatio ſeria vt vires animo imprimantur à Neceſſitate.

CAP. XXII. Ignauiæ latibulum aliquod quæri ſolere in Fato. ſed id detectum. Fatum agere per cauſſas medias, eoq; illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impoſitus primo libro & ſermoni.

LIBRI SECVNDI.

CAP. I. Occaſio repetiti ſermonis. itio ad Langij amœnum hortum, eiusque laudatio.

CAP. II. Hortorum in genere Laudatio. Cultum cum antiquum eſſe, & à naturâ. Reges & viros magnos vſurpaſſe. Denique delectatio eorum ob oculos poſita, & non improbum meum votum.

CAP. III. Contra curioſos quoſdam diſſertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vſus. Sapiētibus & doctis idoneos eſſe. & Sapientiam ipſam altam in iis & educatam.

CAP. IIII. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Conſtantiam veniri. & ſeriò monita iuuentus vt ſerias Philoſophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

CAP. V. Sapientiam non vouēdo, ſed conando acquiri. Reditum in ſermonem de Cōſtantiâ. Cupidinem diſcendi, bonum eſſe in adoleſcentiâ ſignum.

CAP. VI. Pro Conſtantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas eſſe, Originem intueare ſiue Finem. Originem enim à deo ſumere. qui æternùm & immutabiliter bonus. ideoque cauſſa nullius mali.

CAP. VII. Finem item cladium ſemper dirigi in bonum. etſi perſæpe eæ per noxios homines, & noxæ cauſſâ adminiſtratæ. Sed frãgi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in noſtrū vſum. obiterque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

CAP. VIII. Magis diſtinctè de finibus ipſis. eos triplices eſſe: & qui, quibus conueniant. Mox paullò fuſiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodeſt, firmando, probando, præeundo.

CAP. IX. De caſtigatione, qui ſecundus finis. eam quoque oſtenſum ex vſu noſtro eſſe, dupliciter.

CAP. X. Denique Punitionem ipſam bonam & ſalubrem eſſe. dei reſpectu, hominum, & eius qui punitur.

CAP. XI. De Fine quarto, qui homini ambiguus eſt. cum pertinere vel ad Conſeruationem tutelamque Vniuerſi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

CAP. XII. Contra iuſtitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquiſitio ab homine remota, & oſtenſa impia.

CAP. XIII. Tamen vt curioſis ſatisfiat, ſeparatim ad tres veteres obiectiones reſpōſum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipſorum cauſſâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad ſupplicium lenta.

CAP. XIIII. Deinde oſtenſum plures eſſe Pœnas: & quaſdam occultas internaſque, quæ ſcelus ipſum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiam Poſtumas manere improbos. & plerumque imò ipſas Externas: quæ exemplis aliquot illuſtribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Reſponſio ad alteram obiectionem, de Immeritis. oſtenſum omnes meruiſſe pœnam, quia omnes in

culpâ. & qui magis aut minus, ægrè imò nullo modo ab homine poſſe diſcerni. Deum ſolum eſſe, qui noxas clarè videat, ideoque iuſtiſſimè puniat.

CAP. XVII. Reſponſio ad obiectionem tertiam, de pœnis tranſlatis. exemplis monſtratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo tranſlationis huius cauſſa ſit. & pluſcula alia ſatis curioſæ ſubtilitatis.

CAP. XVIII. Tranſitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & oſtenſum vtile interdum eſſe, ſeriæ medicinæ admiſceri quædam iucunda.

CAP. XIX. Non tam grauia eſſe Mala publica, quàm videntur. idque primò, ſed breuiter, Ratione oſtenſum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipſas.

CAP. XX. Ad Comparationem ventum. ſed priùs exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata, & oſtenſum ingenium humanum pronum ad augendos ſuos luctus.

CAP. XXI. Magis deinde propriè & preſsè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

CAP. XXII. De Græcorum item Romanorumque cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vaſtatio noui orbis. & miſeriæ captiuitatis.

CAP. XXIII. Peſtis Famiſque priſcæ inſignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapinarum.

CAP. XXIIII. Crudelitatis & cædium narrationes aliquot, miræ, & ſupra omnia ſcelera huius æui.

CAP. XXV. Tyrannis etiam noſtra eleuata. oſtenſa ea à naturâ ſiue malitiâ humanâ eſſe. & externas internaſque oppreſſiones fuiſſe olim.

CAP. XXVI. Poſtremò doctum non mira aut noua eſſe hæc Mala. hominibus gentibuſq; omnibus ſemper communia. & ſolatium in eâ re quæſitum.

CAP. XXVII. Sermonis totius Concluſio. & ad repetendum eum ruminandumque breuis admonitio.

FINIS INDICIS.

APPROBATIO.

HÓS *duos I. Lipſij de Conſtantia libros, vel hoc nomine prælo dignos cenſeo, quòd non iam, vt aliæ eiuſdem lucubrationes, libris & lapidibus, ſed ipſi animo caliganti languentique lucem & medicinam adferant; quibus, ſi admiſerit, ad illud robur proficiat quiſque ac conualeſcat, vt ſi fractus illabatur orbis, impauidum feriant ruinæ.*

Guiliel. Fabricius Nouiom. Apoſtolicus ac Regius librorum Cenſor.

IN CONSTANTIAM V. C. IVSTI LIPSI.

DVM patriam exercet plus quàm ciuilibus armis
Triſte inter Reges diſcidium & populos,
(Ah quantum lis illa dedit quantumque datura eſt
Sanguinis! at vos ô DI meliora date.)
Non iiſdem caſtris, auibus non militat iiſdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipſa ſuos.
Tantorumque diu ſperata ſine laborum
Decipimur. mendax ſpes ea abit miſeris.
An mirum aduerſa rerum ſuccumbere mole
Deque gradu tantum-non animum excidere?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Auſtris
Deſerit, & pelago ludibrium ire ſinit.
Id verò prohibet IVSTVS (nihil addimus vltrà)
Per quem degeneri non licet eſſe animo.
Ille ipſi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viſo vt tota ſtupet titulo.
Ille addit vires animoſo: turpe labantem
Suſtinet, & mente ſtare facit ſolida
Omneis inpauidum contra caſusque minasque
Ceu contra fluctus ſtare ſolent ſcopuli.
Vt iam, Socraticos quamuis ſcrutere magiſtros,
Quantum vſquam eſt, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

DOM. BAVDII AD EVMDEM TETRASTICHON.

Κλητίζειν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διδάσκειν
Τοῦτο μὲν ἠΰφυὲς, τοῦτο δὲ πουλυμαθές.
Λίψιος ἀμφότερον μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ἠΰφυής τε βίος, πολυμαθεῖς τε βίβλοι.

EPIGRAMMA
IN CONSTANTIAM
IVSTI LIPSII.

PRODIT iam in dias CONSTANTIA luminis oras,
Et nota hæc LIPSI munere fit BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRVDENTIA, quantum
Poſſit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, cedite GRAII:
An'ne aliquid maius SOL videt hoc opere?

Ianus Douza Filius.

IN I. LIPSII V. C. LIBROS
DE CONSTANTIA CARMEN.

NIL mirum ſubitò mortales rebus in arctis
Abiicere audaces ex animis animos.
Ipſa ignota diu latuit CONSTANTIA, noſtris
Robora quæ ſolita eſt indere pectoribus.
At nunc fortunæ ludibria ludicra, & eius
Vires atque vices diſcite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, ille
Flos populi, atque oculus Pieridum & Charitum.
Ipſa à quo didicit CONSTANTIA ſtare, librisque
Illius erectum tollere in aſtra caput.
Libris, quos LIPSI ſi doctum nomen abeſſet,
Æthereos dicam compoſuiſſe Deos.

Franciſcus Raphelengius Filius.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia, quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in literis liberalibusque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant, qui diligentem iis ipſis in literis ac diſciplinis operam ponunt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Literis poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuę ita literarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis, minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magiſque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæq. à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animādum magis patrocinioq. noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcunque fraudem, qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, muniros cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus, ſtatuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum,

aut

aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, ſiue integros, ſiue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra ſacri Romani Imperij, Regnorumq́. ac Dominiorum noſtrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, abſque tuo tuorúmve hæredum conſenſu audeat. Hac autem lege addita, vti tria vt minimum cuiuſque libri exemplaria, quemadmodum moris eſt, ad Imperialem noſtram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc noſtrum tranſgredi, violare, aut contemnere deprehenſus fuerit, eum non ſolùm eiuſmodi libris, tibi; hæredibúſve tuis, auxilio Magiſtratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, ſed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius ſemiſſis quidem Fiſci noſtri Procuratori, fraudis vindici: alter verò ſemiſſis, tibi hæredibúſve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuerſis & ſingulis noſtris & ſacri Romani Imperij ſubditis & fidelibus dilectis, tam Eccleſiaſticis quàm Politicis, cuiuſcumque ſtatus, gradus aut ordinis extiterint, prǽſertim verò iis, qui in Magiſtratu conſtituti, vel ſuo vel ſuperiorum ſuorum loco aut nomine, ius dicunt, iuſtitiámve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium noſtrum impunè violare, ſpernere aut negligere patiantur: Sed, ſi quos contumaces compererint, conſtituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuſcunque modis coërceri curent, ni & ipſimet grauiſſimam noſtram in ſe conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu noſtra ſubſcripto, & Cæſarei noſtri ſigilli impreſſione munito, confirmamus. Datum in arce noſtra Regia Pragæ, die prima menſis Auguſti. Anno Domini Milleſimo, Quingenteſimo Nonageſimo ſecundo. Regnorum noſtrorum Romani decimo ſeptimo, Hungarici vigeſimo, & Bohemici itidem decimo ſeptimo.

Subſign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum ſacræ Cæſareæ M^tis^ proprium.

Io. Baruitius.

Additum ſigillum Caſ. M^tis^ in cerâ rubrâ.